

II RAHVALOENDUS EESTIS

RAHVASTIKUPROBLEEME EESTIS

II RAHVALOENDUSE TULEMUSI

VIHK IV

PROBLÈMES DE LA POPULATION

RÉSULTATS DU RECENSEMENT DE 1. III 1934

VOL. IV

26255

TALLINN, 1937

RIIGI STATISTIKA KESKBÜROO

Tallinn, 9. jaanuaril 1937.

Käesoleva vihu eesmärgiks on anda kokkuvõtlitku ülevaadet I. III 34 rahvaloenduse tulemusist praktiliselt kasutataval kujul, mis kolme esimese vaid arvusid sisaldava vihu käsitlemisel on raskendatud. Ühtlasi on see ülevaade teostatud Eesti rahvastiku iire põhjuste selgitamise taustal, mis tõttu rahvaloenduse andmed on põimitud läbi jooksva rahvastikustatistika andmetega.

Ülevaate tekst on koostatud Keskbüroo üldbüroo juhataja H. REIMAN'i poolt, kes ühtlasi juhtis arvulise osa koostamist, samuti kui enamjagu II Rahvaloenduse töötlemissoperatsioone. Kokkuvõtu taotlemiseks ilmusid vihu üksikud osad artikliona kuukirjas „Eesti Statistika“.

*

II Rahvaloenduse arvulised tulemused on avaldatud järgmises vihkudes: I vihus „Valdade rahvastik“ on toodud andmed lühendatud liigitusega üksikute valdade elanikkude arvust, kirjaoskusest, haridusest, vanusest, rahvusest, perekonnaseisust, rahvastiku tööharudest ja suhtest tööga.

II vihk „Rahvastiku koostis ja korteriolud“ sisaldab üksikasjalisi andmeid rahvastiku demograafilise koostise ja korteriolude kohta linnades, alevites ja maade üldsummadena.

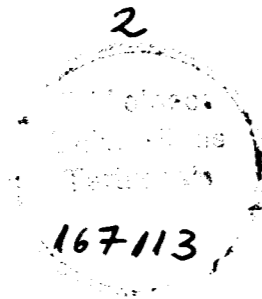
III vihus „Tööhärad ja leibkonnad“ leiduvad andmed rahvastiku tööhäradu sotsiaalse kihituse ja leibkonnakoostise kohta.

*

Vihu ilmumine on sattunud ühte h-ra H. Reiman'i 50. a. sünnipäevaga. Meenutades jubiläri teeneid Eesti rahvastikustatistika alal, avaldame siinkohal kogu Keskbüroo ametkonna nimel parimaid õnnillusi ja soove.

A. PULLERITS
Rügi Statistika Keskbüroo direktor.

A. TOOMS
Abidirektor-redaktor.

Rügi trükikoja trükk, Tallinnas

SISUKORD.

	Lk.
I. Asustamistihedus ja rahvaarvu muutumine	1
II. Rahvastiku demograafiline koostis	8
III. Rahvastik töötajana ja tarbijana	29
IV. Ühiskondlikud kihid	62
V. Rahvastiku leibkondlik koostis	80
VI. Abiellumus	100
VII. Sünnimus	109
VIII. Laste arv naistel	122
IX. Suremus	135
X. Rahvastiku iive	152

TABLE DES MATIÈRES.

	Page
<i>I. Densité et changements dans le nombre de la population . . . . .</i>	<i>1</i>
<i>II. Composition démographique de la population . . . . .</i>	<i>8</i>
<i>III. Population en qualité des travailleurs et consommateurs . . . . .</i>	<i>29</i>
<i>IV. Classes sociales de la population . . . . .</i>	<i>62</i>
<i>V. Composition de la population d'après les ménages . . . . .</i>	<i>80</i>
<i>VI. Nuptialité . . . . .</i>	<i>100</i>
<i>VII. Natalité . . . . .</i>	<i>109</i>
<i>VIII. Nombre des enfants chez les femmes . . . . .</i>	<i>122</i>
<i>IX. Mortalité . . . . .</i>	<i>135</i>
<i>X. Accroissement de la population . . . . .</i>	<i>152</i>

SISSEJUHATUSEKS.

Rahvastikuprobleemid on tõusnud viimasel ajal päevakorda teraval kujul pea kogu Euroopas ja ühes sellega ka Eestis. Seda eeskätt rahvastikuiibe (juurkasvu) suure languse tõttu, mis ähvardab rahvaste kindelolu nii majanduslikult kui poliitiliselt.

Seetõttu on ka meil hakatud rõhutama rahvastikuiibe tõstmise ja sellesuunalise rahvastikupoliitika teostamise vajadust. Kuid vähe on veel sellise vajaduse rõhutamise, samuti kui on vähe kurtmisest rahvastikuiibe väiksuse üle. On tarvis jõuda selgusele, millest on tingitud rahvastikuiibe langus, sest ainult selge ülevaade pahendnähtuse põhjustest võimaldab leida selle otsese kõrvaldamise või sellest kaudselt ülesaamise vahendeid.

Seni meil Eestis on olnud võimalusi vaid rahvastikuiibe languse tööga nentimiseks ja selle põhjuste selgitamiseks vajalike andmete kogumiseks, tänu 1926. a. kehtimapanud moodsale perekonna-

seisu seadusele rajanevale rahvastikustatistikale. Selgitustöö ise aga pidi ootama järjekorda teise rahvaloenduse andmete saamiseni, milline teostati olude tõttu hilinemisega alles 1934. a. 1. märtsil. Seepärast loendusmaterjali saabumisel teostati kiires korras ka selle töötlemine ja trükkis avaldamine.

1. III 34 rahvaloenduse arvulised tulemused eriväljaandena esinevad rikkaliku varasalvena igale uurijale, kuid ei anna veel otsest vastust paljudele rahvastiku iibe probleemiga seotud küsimustele. Alles käsitades neid andmeid koos jooksva rahvastikustatistika andmetega ja teostades suurt tööd nõudvad arvutused, on võimalik asuda lähemale rahvastikuiibe languse põhjuste selgitamisele.

Kuigi ka järgnevad peatükid esmakordse sellise teosena ei saa esineda igal alal täiuslikena, püüavad nad omegi koondada rahvastikuprobleemi käsitlemiseks vajaliku ja olulisema statistilise materjali tervikuks.

I. ASUSTAMISTIHEDUS ja RAHVAAARVU MUUTUMINE.

DENSITÉ et CHANGEMENTS dans le NOMBRE de la POPULATION.

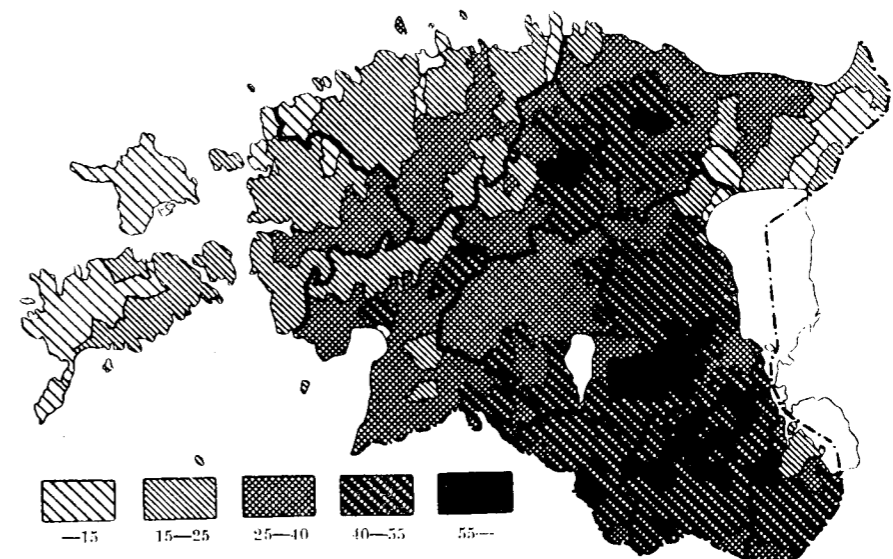
I. Eesti eluruum. Eesti riigipiirid on valdavas osas looduslikud: üldisest 4 037 km piirjoonest langeb randjoone arvele 3 404 km ehk 84,3% ja maismaa piiriks jääb vaid 633 km ehk 15,7%. Neis piires asuva pindala suurust arvestatakse 47 549 km², sellest 2 321 km² järvede all. Nii esineb Eesti eluruumina 45 228 km² suurune maa-pindala.

Seda puht geograafiliselt. Ise küsimus on, kui suurele rahvaarvule see maa-ala suudab pakkuda elamisvõimalusi, s. t. kui suur on selle pindala rahvastikumahutus. Kõige pealt oleneb see küll looduslikest tingimustest; kuid siiski palju suuremal määral — rahvastikust endast, tema elu- ja töövõimest, samuti tema elukäigu ajaloolisest kujunemisest.

Eesti pindala looduslikud tingimused jätavad mõndagi soovida ja suuremate maaparandustöödetega on maa tihedam asustamine raskendatud. See ilm-

neb väga selgel kujul näit. senise põllumaa kaardi vaatlemisel. Ligikaudsete arvutuste kohaselt kogu Eesti maismaa alast on produktiivset pindala 37 tuh. km² ehk 82%. Sellest arvates maha metsamaad, jääb põllumajanduslikult kasutatava maa alla 1929. a. põllumajandusliku üleskirjutuse kohaselt 26 518,71 km² ehk 58,6% maismaa pinnast. Sellest põllumajanduslikust maast moodustab põllu- ja aiamaa kokku vaid 10 315,64 km² ehk 38,9%; heinamaade all on 9 104,17 km² ehk 34,0%, kuid sellest on kultiveeritud ja omadusilt neile võrdseid looduslikke niite vast üks kolmandik, kuna kaks kolmandikku heinamaid vesiste ja võsalauste niitudena vajavad kultiveerimist. Seda arvates koos tavalise karjamaana arvestatud (7 098,90 km²) pindalaga saame kultiveerimata põllumajanduslikku maad ca 13 000 km² ehk 49%.

See tähendab, et rahvastiku kasvuks Eestis ruumi jätkub; on tarvis vaid käsi ja kapitali, mis selle ruumi muudaksid elamiskõlblikuks.

Põllu-aiamaa % talundite maast — *Champs et jardins en % de la superficie des exploitations.*

Rahvaarv ja -tihedus Eestis ja tähtsamais välisriigis. Nombre et densité de la population des divers pays.

Table showing population and density data for various countries including Europe, Asia, Africa, and America. Columns include country name, date, population, area, and density.

3. Rahvastiku arvu muutumine. Changements dans le nombre de la population.

Seni oleme 1934. a. rahvaloenduse tulemusi võrrelnud 1922. a. andmetega ainult faktilise rahvastiku järgi (v. Eesti Statistika Nr. 156). Kuid arvestades erinevaid rahvaloenduse aegu ja sõltuvuses sellega erinevat alatisest clukohast äraolemist — 28.XII 1922 pühade tõttu viibis linnust väljas palju rohkem rahvast kui 1.III 1934., ei anna faktilise rahvastiku võrdlus õiget pilti rahvastiku arvu muutusest üksikuis riigiosades. Sec-pärast kasustame siin võrdlusteks ka veel 1934 a. rahvaloenduse andmete täiendaval töötlemisel saadud hariliku rahvastiku andmeid. Kõrvutades mõlemat liiki rahvastikuarvud 1922. a. samalaadsetega ja võttes arvesse kahe rahvaloenduse vaheajal teostunud administratiivpiiride muutmisi, saame järgmised tulemused (tab. 3).

Rahvastiku üldarv 1.III 34 1 126 413 ületab 1922 a. arvu (1 107 059) 19 354 inimese võrra; kuid arvestades ka 1924. a. teostunud Eesti-Läti piiriõiendusel kadumaläinud 1 887 inimesega, saame kahe loenduse vahel teostunud rahvastiku arvu juurekasvu 21 241 ehk 19,2%. See juurekasv pole suur, aasta kohta keskmiselt vaid 1,7%. Seda osalt madala sündimuse ja kõrge suremuse, kui ka vaheajal teostunud rahvastiku väljarännu tõttu.

28. XII 1922 kuni 1. III 1934 on:

Summary table of population changes from 1922 to 1934, including registered births, deaths, and migration statistics.

See vahe on tekkinud meil veel ikka kestva sündide registreerimise hilinemisega. Peale iga aasta kohta sündide ja surmade lõppkokkuvõtte tegemist teostunud registreerimised enam ei satu arvustikku.

Nende kohaselt (tab. 3) nenditud linnade ja ale-vite rahvastiku arvu kasv rõõbiti valdade rahvastiku

Rahvastiku arvu muutumine 1922—34 — Changement de la population de 1922—34.

Main data table showing population changes for various cities and regions, comparing 1922 and 1934 data with migration and administrative changes.

kahanemisega esineb lõplikus kõiki varem tehtud oletusi korrigeerivas suurusel järgmisel kujul:

Table showing migration statistics for various cities and regions, including birth and death rates.

Nende arvude mõistmiseks peame pidama silmas veel seda, et kahe rahvaloenduse vahel linnades sündimuse ja suremuse vahekorrd on olnud kogu aja rahvaarvu kahandav — kogusummas ca 7 tuh. in. võrra, samuti on linnaelanike väljaränd ületanud välismaalt sisserändu ca 2 tuh. in. võrra. Seega pidid linnad kahe rahvaloenduse vahemikul rahvastikule saama lisa kogusummas ca 39 tuhat, milline arv pidi tulema valdadedest ja alevitest. Kuna aga 1922. a. rahvaloend-

1) Narva linn ja N.-Jõesuu alev ühendatud 1. aprillist 1934 a. (pärast rahvaloendust). 2) Eesti-Läti piiri õiendamisel Eestile kadumaläinud 1924 a.

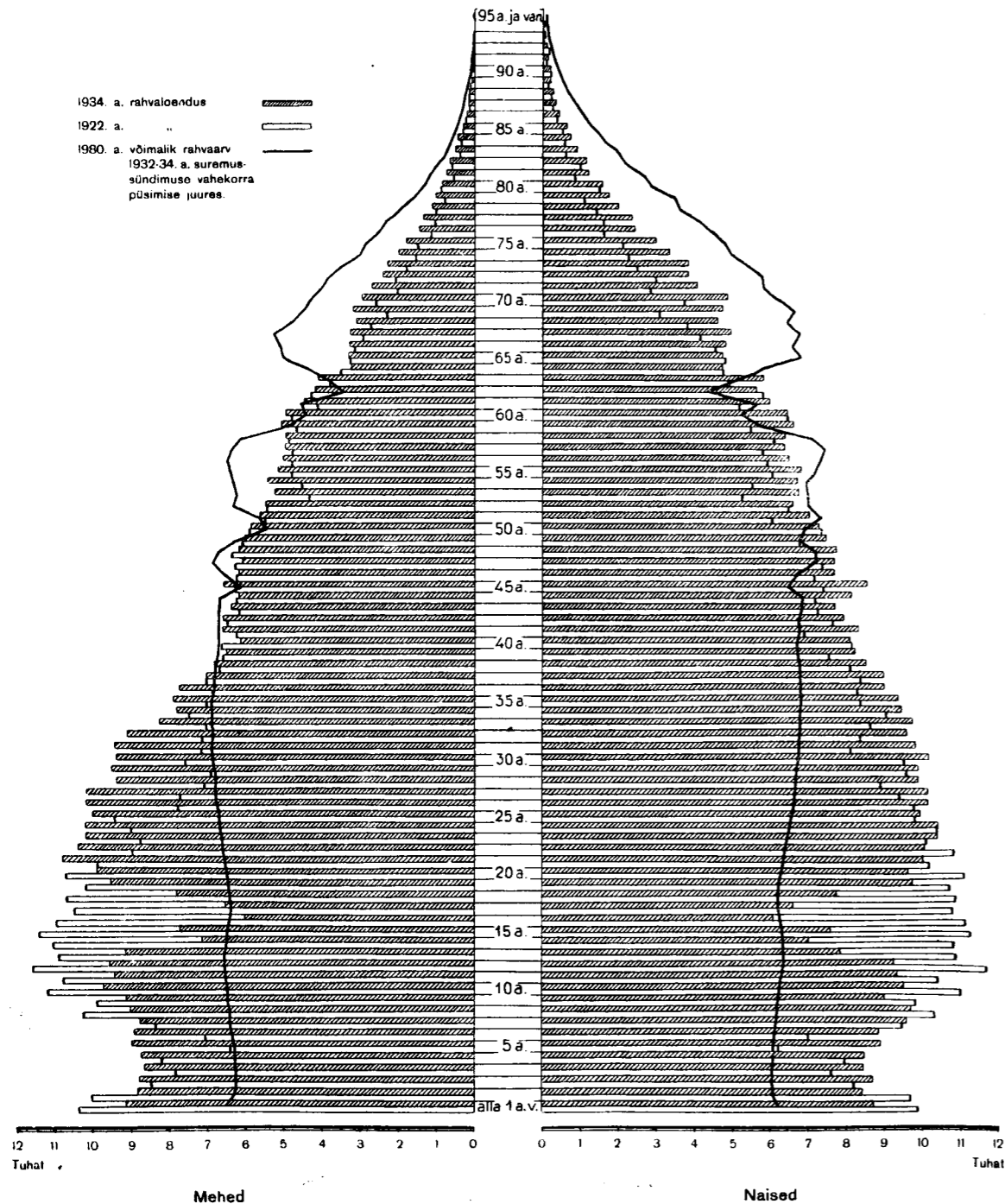

Rahvastiku vanuslik koostis 1922 ja 1934 ning võimalik vanuspiramiid 1980 a.
Composition comparée de la population d'après l'âge en 1922 et 1934.

des ja näitab ühtlasi rahvastiku koguarvu võimalikku kujunemist, kui sündimuse ja suremuse tase tulevikus ei muutu paremaks.

Toodud võrdluspüramiid, samuti kui tabelite suhtarvud näitavad, et 1934 a. seisundis rahvastiku koostis, vaatamata kasvanud raukade osatähtsusele,

on töö- ja ka sünnitusealiste kogult rikkam kui kunagi varem, võrreldes 1922 a. 20—59 a. rühmana 56,5% : 52,9% vastu, ja 20—39 a. rühmana 33,2% : 30,6% vastu. See tähendab, oleviku töögeneratsiooni koormus ülalpeetavatega on väiksem ja sünditajate osatähtsus rahvastikus suurem kui

10 000 elaniku ositus vanuse järgi 1881 a. maaala ulatuses — Répartition de 10 000 habitants par âge (territoire de 1881).

12.	Mehed — Hommes				Naised — Femmes				Kokku — Total			
	1934	1922	1897	1881	1934	1922	1897	1881	1934	1922	1897	1881
— 9	1 634	1 623	2 288	2 448	1 415	1 410	2 123	2 284	1 518	1 509	2 203	2 364
10—19	1 517	2 078	1 968	2 033	1 314	1 839	1 857	1 925	1 409	1 951	1 910	1 977
20—29	1 932	1 661	1 636	1 637	1 677	1 685	1 636	1 675	1 796	1 674	1 636	1 657
30—39	1 526	1 368	1 403	1 202	1 561	1 441	1 423	1 240	1 544	1 407	1 413	1 221
40—49	1 203	1 226	1 035	1 078	1 333	1 256	1 070	1 106	1 272	1 242	1 053	1 093
50—59	1 012	977	776	861	1 134	1 044	842	903	1 077	1 012	811	882
60—69	718	685	579	516	894	822	665	582	811	758	623	550
70—79	374	305	264	181	537	389	316	224	461	350	291	204
80—89	80	73	48	40	126	106	63	55	105	91	56	47
90—99	4	4	3	4	9	8	5	6	7	6	4	5
100—109												
Kokku — Total	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000

kunagi (sellest pikemalt hiljem). Kuid selline seisund on, nii kui öeldud, põhjalikult muutumas praegu alla 20 a. vanuste noorte jõudmisega täisealisteks.

Veel ulatuslikumana esineb eesti rahvastiku vanusliku koostise muutus võrreldes seisundiga möödunud sajandi viimases veerandis — 1881 ja 1897 a. Kuna selles ulatuses võrdlust on võimalik teostada vaid 1881 a. üleskirjutuse maa-alal, seega pea puhtalt eestlaste maa-ala piirides, siis on tulemused seda enam tähelepanu pälvid (tab. 12).

Võrreldes 1881 a. koostisega esineb 1934 a. koostises rahvastik täiesti erinevana: laste ja noorte (—19 a.) osatähtsus on langenud 43,4% pealt 29,3% peale (meestel 44,8% p. 31,5% ja naistel 42,1%-lt 27,3% peale). Samal ajal aga on tõusnud kõikide teiste vanusrühmade osatähtsus: 20—39 a. 28,8%-lt 33,4% peale, 40—60 a. 19,8%-lt 23,5% peale ja 60 a. 8,0%-lt 13,8% peale. Seega on eesti rahvastik 53 a. kestes oma koostiselt muutunud tunduvalt vanemaks — keskmiselt 6,2 a. võrra (34,1 a. : 27,9 a. vastu 1881 a.).

Eriti kujukalt väljenduvad eesti rahvastiku vanusliku koostise muutused noorte ja raukade arvu võrdluses täistööealiste arvuga (tab. 13). Nimelt, võttes täistööealiste arvu = 100, leiame 1881 a. loenduse maa-alal raukade % suuresti kasvanud: 53 a. jooksul 7,7 punkti ja viimase 11 a. jooksul samal määral kui kogu Eestis — 1,7 punkti võrra. Samal ajal aga on eriti suuresti kahanenud nii laste arv — 1881 a. maa-alal 22,0 ja 1,7 p. võrra, kui noorte arv 16,0 ja 11,8 p. võrra. Kogu Eesti ulatuses aga on laste ja noorte arvu langus viimase 11 a. jooksul pisut suuremgi — 1,8 p. ja 11,9 p. võrra, mis vihjab sellele, et piiriäärsetel kõrgema sündimusega ja suremusega maa-aladel noorpõlve juurekasv on langenud rohkem kui puht-eesti maa-aladel. Selline olukord võib kesta ka veel mõnda aega tulevikuski, mis tunduvalt mõjustaks Eesti rahvastiku seni väikest juurekasvu.

Kuid oletades, et sündimuse ja suremuse määr jääks pikemaks ajaks püsivaks 1932—34 a. tasemele,

jääks noorsoo juurekasv rahvastikus täiel määral sõltuvaks sünnitusealiste arvust. Ja kuna see sõja-

Noorte ja raukade % täistööealiste arvust.
Importance comparée des jeunes gens et vieillards en % au total des âgés de 20—59 ans.

13.	> 9	10—19	20—59	60 <
1. Üldse — Total.				
1934	27,6	25,5	100,0	24,0
1922	29,4	37,4	100,0	22,3
1881 a. maaalal. Territoire de 1881.				
1934	26,7	24,8	100,0	24,3
1922	28,4	36,6	100,0	22,6
1897	44,8	38,8	100,0	19,8
1881	48,7	40,8	100,0	16,6
1934.				
2. Linnad ja maad. Villes et arrondissements.				
a) Mehed — Hommes.				
Üldse				
Linnades kokku	29,8	27,5	100,0	20,5
Tallinnas	20,2	23,4	100,0	15,4
10—100 t. elan. linnades	15,8	19,4	100,0	11,9
Alla 10 t. elan. linnades	23,3	25,8	100,0	18,7
Alevs kokku	27,4	32,3	100,0	17,9
Maades kokku	31,1	29,0	100,0	20,7
	35,5	30,1	100,0	23,6
b) Naised — Femmes.				
Total				
Villes — total	25,6	23,7	100,0	27,1
Tallinn	15,3	18,9	100,0	23,3
Villes avec 10—100 mill. hab.	12,0	15,8	100,0	17,9
Villes moins de 10 mill. hab.	17,5	20,6	100,0	27,6
Bourgs — total	21,0	25,7	100,0	29,5
Arrondissements — total	24,6	23,7	100,0	29,0
	31,1	26,3	100,0	29,0
c) Kokku — Total.				
Linnades kokku	17,5	20,9	100,0	19,9
Tallinnas	13,7	17,4	100,0	15,3
10—100 t. elan. linn.	20,0	22,8	100,0	23,7
Alla 10 t. elan. linn.	23,9	28,6	100,0	24,3
Alevs kokku	27,5	26,1	100,0	25,3
Maades kokku				
Virumaa	34,0	28,0	100,0	24,0
Järvamaa	31,5	26,5	100,0	26,8
Harjumaa	30,2	28,4	100,0	26,7
Läänemaa	31,9	27,5	100,0	29,0
Saaremaa	36,6	32,5	100,0	28,8
Pärnumaa	31,4	25,5	100,0	27,8
Viljandimaa	29,4	23,2	100,0	31,8
Tartumaa	31,5	27,3	100,0	28,0
Valgamaa	30,3	23,4	100,0	27,7
Võrumaa	33,3	27,9	100,0	24,2
Petserialm	47,4	38,9	100,0	17,4

Table with columns for age groups (1-9, 10-19, 20-29, 30-39, 40-49, 50-59, 60-69) and rows for Linnad - Villes, Mehed - Hommes, Naised - Femmes, Kokku - Total, and Teadm. (Unknown).

Table with columns for age groups (1-9, 10-19, 20-29, 30-39, 40-49, 50-59, 60-69) and rows for Alevik - Bourgs, Mehed - Hommes, Naised - Femmes, Kokku - Total, and Teadm. (Unknown).

Eriti arvestatud — Complète à part Üldse — Gr. total

ja pealesõjase generatsiooni täisealiseks saamisel järjest väheneb, siis on oodata mõnda aega ka rahvastiku vanusliku koostise muutumist senises suunas, kuni uue tasakaalu saabumiseni — sõjaeelse sugupõlve raugastumisel ja väljasuremisel — umbes 40—45 a. pärast. Seks ajaks saavutatud tasakaalu juures moodustaksid 20—59 a. arvust tab. 11 eeskujul: —9a. 23,0%, 10—19 a. 24,0% ja raugad 40,0%. Selline rahvastiku vanuslik koostis aga vihjab kindlakujuliselt püsivale suremuse ülekaalule.

Seni aga elame keset rahvastiku vanusliku koostise muutust ja seetõttu on eriti tähtis jälgida alasid, kus see on seni jõudnud kõige kaugemale. Ka seda näitavad eelmise tabeli andmed (tab. 13). Nimelt, nentides kogu riigis kuni 10 a. arvu ületavat raukade arvu 3,6 punkti võrra, ei leidu seda linnades mitte — seal, eriti Tallinnas, samuti keskmis 10—100 tuh. elan. linnus raukade arv ületab laste arvu; ainult alevs ja valdades laste arv ületab raukade arvu 2,2 ja 6,7 punkti võrra. Ent osutunud erinevusi siiski ei saa kirjutada täiel määral elukoha, s. t. linna, alevi ja maa kui selliste arvele, vaid suurel määral ka linnus ja alevs elava rahvastiku erineva sotsiaalse ja majandusliku seisundi arvele, võrreldes valdade rahvastikuga, — samuti kui nimetatud seisundilt erinevad üksikud maadki. Ja vastavalt sellele leiame maadegi rahvastikus vanuslikus koostises palju erinevusi: Viljandimaal raukade arv ületab laste arvu 2,4 p. võrra, mujal laste arv ületab küll raukade arvu, ent siiski väga erineval määral. Nimelt maade keskmisest on see väiksem Valga- 2,6, Lääne- 2,9, Harju-

3,5, Tartu- 3,5, Pärnu- 3,6 ja Järvamaal 4,7 ja suurem Saare- 7,8, Võru- 9,1, Viru- 10,0 ja Petserimaal koguni 30,0 punktiga. Neid vahekordi mõjustab peale eelöeldu mitte üksnes erinev sündimuse ja suremuse määr, vaid ka erinev eluiga. Viimane on suurel määral sõltuv elu-, töö- ja tervishoiulisest tingimust; ja kuna need esinevad pea vastandilistel tingimustel, näit. Viljandi- ja Petserimaal, siis leiame seal ka äärmised raukade arvud.

Kuid raukade osatähtsusele rahvastikus on vaid majanduslik tähtsus; rahva elujõu seisukohast on kaaluv vaid laste ja noorte arv. Kuna aga 10—19 a. noorte arvus esineb ka sõjaaegne sugupõlv, siis oleviku ja lähema tuleviku suhtes mõõduandvana esineb vaid laste rühm (—9 a.). Seepärast, kui leiame suhtelise laste arvu maade keskmisest (33,2) suurema peamiselt Petseri- (47,4), Saare- (36,6), Viru- (34,0) ja Võrumaal (33,3), siis tähendab see, et nende maade osatähtsus Eesti elus võib lähemas tulevikus kujuneda tunduvalt suuremaks kui praegusel ajal, eriti kui arvestame, et nende maade rahvastik kokku moodustab kogu maa rahvastikust 38,4%.

Millises vanuslikus koostises esineb eesti rahvastik üksikuis linnus ja mais, näitab tab. 14. Seejuures pikemalt peatuda pole siin ruumi, kuigi kohati leidub mitmeti huvitavaid omapärasusi.

Võrdlusi tähtsamate Euroopa riigega võimaldab tab. 15. Selle kohaselt Eesti rahvastiku vanuslik koostis üldiselt osutub analoogiliseks teiste madala sündimusega maade rahvastiku koostisega, cesotsas Prantsuse, Inglise ja Saksa omaga; ainult

Vanuslik koostis (%) Eestis ja tähtsamais Euroopa riigis — Age de la population en divers pays en %.

Table with columns for age groups (1-9, 10-19, 20-29, 30-39, 40-59, 60-69) and rows for various countries (Austria, Belgium, Bulgaria, etc.) and their census years.

raukade arvult näib Eesti pisut ületavat kõiki esindatud riike. Eriti madal on raukade arv ja vastupidiselt kõrge laste ja noorte arv suure sündimusega maades, cesotsas N.-Vene, Jugoslaavia, Bulgaaria ja Poola. Siiski peab pidama silmas, et viimati nimetatud

riikide vanuslikku koostist laste ja naiste ülekaalu kaasuks on mõjutanud ka nendes kõrge suremus. Kuna omakorda ka meeste ja naiste suremus on erinev üksikuis riigis, siis enam-vähem täpsalt sarnlevat vanuslikku koostist on raske kohata.

1) % summa igal pool ei võrdu 100, teadmata vanusega lahtri väljajätmise tõttu. 2) 31. XII 1933 arvestuse kohaselt: — 9 a. mehi 10,1%, naisi 14,7%, kokku 15,5%; 10—19 a. m. 15,7%, n. 14,4%, k. 14,9%.

Main table with columns for administrative units (Linnad, Alevid, Vallid), marital status (Vallialised, Abielus, etc.), and population statistics for men and women.

Osalo neist põhjusist, peale varem mainitud, vihjavad andmed naiste perekonnaseisu kohta ühiskondlike kihtide järgi (tab. 20). Meeste kohta vastavad andmed kahjuks küll puuduvad, kuid ka naiste andmeid võib väita, et abiellumisvõimalused jätvad kõige enam soodiva töölise ja teenijate kihis: nendest vallaliste naiste arv on väga kõrge — 45,2%. Pisut väiksema, kuid siiski küllalt kõrge vallaliste arvuga esineb veel vabakutseliste ja ametnike kiht. Et töölise ja teenijate kihti kuuluvatel naistel ei puudu sigimistahe, näitab

15 a. ja vanemate naiste perekonnaseisu ühiskondlike kihtide järgi — Etat civil des femmes au-dessus de 15 ans d'après les classes sociales.

Table 20: Social classes of women aged 15 and over. Columns include social class (Vallialised, Abielus, etc.) and population counts.

nende seas esinev suur vallasemate arv — 10,5% vallaliste üldarvust. Kuid korraliku perekonna soetamine ei olene mitte naistest ja, nii kui näitavad vastavad andmed, just töölise ja nende majanduslikult seisult lähedaste peremees-üksikute (peamiselt käsitöölise) perekondluse määr on kõige madalam. Järelikult vallaliste arvu kasvamise põhjusi, peale eelostatute, peab otsima eeskätt palgaliste elatus-tingimuste kujunemisest.

Kuigi eelselgunu kohaselt kogu 15 a. ja vanema rahvastiku üldine jagunemine perekonnaseisu järgi raukade suure osatähtsuse tõttu pole küllalt ilmekas, toome siiski ülevaate täielikkuseks vastavad andmed üksikute administratiivüksuste kohta (tab. 21).

Peatudes eeskätt meeste kui abiellumisel aktiivse poole juures. Kõrgeima arvu abielulisi (arvatud koos lahuselavatega) leiame alevs (59,4%), siis linnas (57,1%) ja väikseima valdades (56,5%). Alevite kõrgemat abieluliste määra on tinginud peamiselt alevite rahvastiku kujunemine — olgu kas maalt puudulike korteriolude tõttu perekonnaga põllutöölise alevsise siirdumise (Antsla 61,4%, Koila 60,4%, Kil. Nõmme 59,8%, Suure-Jaani 61,0%), või jälle paigal püsiva tööliskonnana tehaste-asulaisse koondumine (Kunda 65,2%, Kärdla 60,7%, Sindi 61,9%, Mõisaküla 64,6%). Samal põhjusel leiame kõrgema abieluliste määra ka mõnes linnas (Narva 60,8%, Tiiri

63,3%, Tapa 61,6%). Kuid on ka muid eritüüpe, mis on tõstnud kohati abieluliste osatähtsust, nagu Nõmme (66,6%) üheperekonna-majade chitamine.

Valdades aga leiame suurima arvu abielulisi mehi ühelt poolt Lääne- (57,1%), Saare- (57,9%) ja teiselt Petserimaal (63,0%), kuna kõige madalama arvuga esinevad Harju- (54,4%), Järva- (54,9%) ja Tartumaa (55,7%). Milliseist tegureist on tingitud need erinevused, pole täiel määral selge. Kuid kahe kõige väiksema põllutöölise arvuga rajooni esinemine kõrgeimate abieluliste %-ga osutab siiski varem osutatud tööliskonna madalale abiellumisele. Kuid üldiselt valdades madalaim abieluliste määr on tingitud suuresti rahvastiku vanuslikust koostisest — valdades on raukade (ka leskede) ja noorte (vallaliste) osatähtsus suurem kui linnus.

Eriti on vanuse mõju kehtiv naiste perekonnaseisu kohta, mistõttu nendel leiame meestest suuresti erinevad vahekorrad.

Millisena esineb Eesti rahvastiku perekonnaseisu võrreldes tähtsamate Euroopa riikidega, näitavad järgmised võrdlusandmed (tab. 22).

Nii kui nähtub toodust, rahvastiku perekondlik koostis erineb üksikuis riiges suuresti. Nende seas Eesti omab siiski koos Lätiga keskmise

Perekonnaseis Eesti ja teistes Euroopa riigis 20—49 a. van. isikutel % — Etat civil des personnes de 20—49 ans en divers pays en %.

Table 22: Comparison of family status in Estonia and other European countries (1930-1934). Columns include country, marital status, and percentage.

asendi. Vallaliste protsendi poolest neid ületavad Leedu, Norra, Rootsi ja Soome, ja seisavad pea samavõrra madalamal Hollandi, Itaalia, Saksa; ainult Prantsuses on vallaliste protsent teistest toodud riigist palju madalam ja vastavalt kõrge abieluliste ja varem abielus olnute — leskede ja lahutatute osatähtsus, mis võib olla tingitud võrdlemisi noorelt abiellumisest. Näit. 15—20 a. meestest oli Prantsuses 1931 a. abielus 5,7%, kuid meil 1934 a. aga 2,1%.

4. Rahvus. Rahvuste kohta usaldusväärsete Nationalität (ethnique) andmete saavutamiseks mõlemad seni Eestis teostatud rahvaloendused on jätnud igale kodanikule oma rahvusliku kuuluvuse määramise täiesti vabaks. Ja kuna ühtlasi antud teadete saladuse kindlustamine ajakirjanduse kaudu rahvale oli tehtud teatavaks, siis on vähe tõenäolik, et palju keegi oleks oma rahvuse nimetamisel toiminud oma

arvule (tab. 27). Viimasel, 20—59 a. vanuses, moodustavad rahvast kandva, selle majandust ja kultuuri loova tüviõsa; nende arvuga võrreldud noorte protsent näitab, millisel määral töötavat põlve on täiendamas uued järeltulijad; raugad aga, kuigi oma lastele aine- lise ja kultuurilise päranduse jätkjad, on siiski elust lahkujad ja seega rahva tuleviku seisukohast eba- produktiivne osa.

Raukade osatähtsus on suurim sakslastel — täistööaliste arvu kohta 36,0%, ja on eriti rõhutatav seetõttu, et sakslased elavad peamiselt linnus, kus tavaliselt suremus suurem ja raukade osatähtsus rahvastikus väiksem kui maal. Maal elavate saks-

on raukade protsent palju suurem sisse rühma paljude vanema põlve isikute kuulumise tõttu, kelle lapsed ja lapselapsed on läinud üle eesti tavakeelele.

Noorte osatähtsuse käsitlusel on tarvilik mitte üksnes võrdlus täistööaliste arvuga, vaid peab arvestama ka raukade osatähtsusega, mis avastab rahvaste vanusliku koostise muutussuundi. Kui peatuda noor- test vaid viimasel 10 a. sündinute juures, siis selgub, et juurekasvav põlv on kõige väiksem (7,8%) ühelt- poolt suure raukade arvuga sakslastel ja lätlastel (12,7%) ning teiselt väikseima raukade arvuga juu- tidel (16,5%) ja soomlastel (17,6%) ja suurim väikese raukade arvuga setudel (44,1%), ingerlastel (38,3%), venelastel (34,9%) ja ka keskmise raukade arvuga rootslastel (32,2%). Kuigi ligikaudu samad vahe- korrad esinevad ka sennistatistikas, jääb siiski lahti- seks, millisel määral ühe või teise rahvuse juures leitud tulemusi on põhjustanud just erinev sündimuse määr. Arvestades raukade arvu, võib näit. sakslaste madala laste protsendi põhjuseks lugeda tõesti vähest sündimust, kuna aga näit. juutidel võib rahvastiku vanuslikku koostist mõjustada täistööaliste kasuks ka rahvaloenduse ajal ajutiselt suuremal arvul Eestis viibinud isikud.

Võrreldes 1922 a. on osatähtsusest raukade arv tõusnud ja vastupidi noorte arv langenud kõigil rah- vustel, kuigi erineval määral. Eriti suured on need sakslastel. Eestlastel, kui enamusrahvus, aga on võrreldes 1922 a. suuresti langenud noorte 10—19 a. osatähtsus — eespool üldisel vanuse käsitlusel selgitatud põhjusil. Eestlaste vanusliku koostise muutust võrreldes sellisega möödunud sajandi lõpul näitavad järgmised võrdlusandmed:

	—9 a.	10—19	20—59	60—
1924	27,0	24,8	100,0	24,7
1897	45,9	39,4	100,0	20,3

Raukade protsent on pisut kasvanud, elutingi- muste paranemise tagajärjel, kuna aga noorte ja laste arv on langenud väga suuresti.

Nii kui mainitud, rahvaste vanuslikku koostist mõjustab suurel määral nende peamine elukoht. See selgub kõige paremini eestlaste juures, kes, nagu nägime, esineb pea kõikjal enamusrahvuseana.

Võttes täistööaliste arvu kohta (tab. 28) noorte kuni 10 a. protsendi, samuti 10—19 a. protsendi, leiame need väikseimad linnus (17,7% ja 20,8%); nendele järgnevad alevid (26,0% ja 24,8%) ning suuri- matega esinevad vallad (32,3% ja 27,4%). Linnadest suurima laste protsendiga esinevad ühes Petseriga (32,0%) sisemaal põllumajanduslikes rajoones asuvad uuslinnad, Tõrva (30,4%) ja Tapa (28,3%), Türi (25,7%) ning aedlinn Nõmme (25,7%); neile järgneb rida väiksemaid vanalinnu: Haapsalu (25,2%), Valga (24,9%), Kuressaare (23,7%) ja Viljandi (23,5%), Rakvere (22,9%), Paide (21,5%) ja Paldiski (21,5%). Kõige väiksem aga on laste arv suuremais linnus eesotsas Tallinnaga (13,7%), Tartus (17,4%), Pärnus (19,5%), Narvas (20,8%) ja väikelinnust vaid Võrus

(18,5%). On ilmne, et siin on tegeuist sündimuse- määra sõltuvusega linnade iseloomust, samuti täis- tööaliste koondumisega tööstuslinnusse, mis rõhub alla neis nii noorte kui raukade osatähtsuse, nagu seda leiame näit. Tallinnas. Valdades esinevad erinevused on tingitud nii väljarännust (ka linnusse siirdumisest) kui sigimusest ja tervishoiulisist oludest tingitud elu-

Noorte ja raukade % täistööalistest — % des jeunes et des vieillards par rapport aux personnes de 20—59 a. parmi les Estoniens.

	—9	10—19	20—59	60—
28.				
Linnad — Villes	17,7	20,8	100,0	19,5
Tallinn	13,7	17,2	100,0	14,8
Haapsalu	25,2	20,2	100,0	20,8
Kuressaare	23,7	33,4	100,0	29,5
Narva	20,8	22,7	100,0	28,3
Nõmme	25,7	22,0	100,0	16,8
Paide	21,5	33,1	100,0	25,5
Paldiski	21,5	30,6	100,0	30,4
Petseri	32,0	26,3	100,0	11,5
Pärnu	19,5	22,5	100,0	25,5
Põltsamaa	22,5	28,9	100,0	28,9
Rakvere	22,9	25,1	100,0	23,1
Tapa	28,3	24,5	100,0	19,0
Tartu	17,4	21,1	100,0	22,4
Tõrva	30,4	38,0	100,0	34,6
Türi	25,7	23,2	100,0	18,0
Valga	24,9	27,7	100,0	25,4
Viljandi	23,5	26,0	100,0	25,7
Võru	18,5	27,0	100,0	19,7
Alevid — Bourgs	26,0	24,8	100,0	26,3
Vallad — Communes rurales	32,3	27,4	100,0	27,4
Virumaa	33,8	27,7	100,0	25,0
Järvamaa	31,7	26,7	100,0	27,0
Harjumaa	30,3	28,5	100,0	26,9
Läänemaa	31,3	27,0	100,0	29,2
Saaremaa	36,6	32,7	100,0	28,8
Pärnumaa	31,7	25,8	100,0	28,0
Viljandimaa	29,5	23,4	100,0	32,3
Tartumaa	30,7	26,3	100,0	28,8
Valgamaa	30,8	23,8	100,0	27,8
Võrumaa	34,0	28,1	100,0	24,7
Petserimaa	45,1	37,2	100,0	17,1
Eriti arvestatud — Population				
<i>complète & part</i>				
Üldse — Gr. total	27,2	25,0	100,0	24,6

kestusest. Seetõttu leiame suhteliselt täistööaliste suurima arvu noori ja väikseima rauku setude mõjul Petseri- (45,1% ja 17,1%) ja osalt ka Võrumaal (34,0%

ja 24,7%); neile järgneb Virumaa (33,8% ja 25,0%), kus eestlaste koostist on osaliselt mõjustanud teistest rahvustest ületulnukad. Ülejäänud kõrgema eest- laste ülekaaluga maadest leiame suurima noorte ja võrdlemise suure raukade suhtarvu Saaremaal (36,6% ja 28,8%), kust rohkem kui teistest maadest on lah- kunud täistööalisi — olgu sisemaal või ka mere- meestena välismaile ja edasi väikseima noorte ning suurima raukade arvu Viljandimaa (29,5% ja 32,3%), kus sündimuse ja suremuse vahekorrad pikemat aega on kujunenud esimese kahjuks. Teistes maades on erinevused väiksemad, kuigi mitte juhuslikku laadi, nagu näiteks kõrgem raukade protsent Läänemaal (29,2%) ja Viljandimaa, järgnevad madal laste protsent Harju- (30,3%), Tartu- (30,7%) ja Valgamaal (30,8%).

5. Riikondsus.

Nationalité (sujétion).

Riikondsuse suhtes esineb eesti rahvastik (tab. 29) veel ühtlasemana kui seda nägime rahvusliku koostise suhtes: mitte-eesti kodanikud moodustavad rahvastiku üldarvust vaid 1,1%. Ja sedagi peamiselt riikkond- susetute arvel (0,7%); ilma nendeta moodustavad välisriike kodanikud vaid 0,4%. Viimastest seisavad esikohal, üle ühe tuhande ulatuva arvuga, Saksa (0,1%) ja Läti (0,1%) kodanikud, kuna teisi leidub vaid mõned sajad.

Mitte-eesti kodanikest moodustavad enamiku mehod — 58,1% naiste 41,9% vastu ehk 1 000 mehe kohta naine 723. Suhteliselt kõige vähem on naisi riikkondsusetute seas, kuna sakslastel, lätlastel ja poolakatel naiste arv ületab mehi.

Vanuse järgi (tab. 30) mitte-eesti kodanikke leidub rohkemal määral keskealiste seas; ainult Läti kodanike arv esineb ühtlaselt kõigis vanusrühmis.

Asukohalt (tab. 30) välisriike kodanikud elis- tavad linnus; ainult riikkondsusetuid leidub ka maal, kuid suhteliselt rahvastikuarvule siiski väikesel mää- ral kui aleveis ja eriti linnus. Maadest on välismaa- lased ja ka riikkondsusetud kõige rohkem celistanud Virumaad — sealne põlevkivitööstuse tõttu.

Riikondsus 1922 ja 1934 a. — Sujétion en 1922 et 1934.

29.	1934						1922	
	Arv — Nombre			%			Arv	%
	M.	N.	K.	H.	F.	T.		
Eesti — Estonie	521 030	501 903	1 112 942	98,66	99,15	98,02	1 082 145	97,76
Saksa — Allemagne	525	624	1 149	0,10	0,10	0,10	1 452	0,13
Läti — Lettonie	513	615	1 128	0,10	0,10	0,10	1 066	0,18
N.S.V.L. — R. sise-sov.	280	212	492	0,05	0,04	0,04	*)	*)
Poola — Pologne	202	208	410	0,04	0,03	0,04	969	0,09
Soomne — Finlande	95	122	217	0,02	0,02	0,02	401	0,04
Inglise — Angleterre	79	67	146	0,01	0,01	0,01	223	0,02
Riikkondsuseta — Sans sujé- tion	4 974	2 858	7 832	0,94	0,48	0,70	18 181*)	1,64*)
Muud — Autres	422	405	827	0,08	0,07	0,07	1 567	0,14
Kokku — Total	528 129	507 014	1 125 143	100,00	100,00	100,00	1 106 904	100,00
Teadmata — Inconnu	750	511	1 270	0,14	0,09	0,11	155	0,01
Üldse — Total	528 888	507 525	1 126 413	—	—	—	1 107 059	—

*) 1922 a. riikkondsusetud (Nansen'i pass) ja N. S. V. L. kodanikud koos arvestatud.

Rahvastiku ositamine aktiivse rahvastiku tööhäru järgi — Répartition de la population d'après les branches du travail de la population active.

Table with 15 columns: Linnad - Villes, Põllumajandus, Tööstus, Kaubandus, Transport ja side, Ühiskondlik tegevus, Maja- ja isikuteenistus, Väljaspool toodud tööhäru, Tööhäru teadmata, Kokku, Agriculture, Industries, Commerces, Transport et communications, Administrat. publiques et professions libérales, Service domestique, Hors des groupes nomades, Groupe inconnu, Total, Tööstus, Kaubandus, Transport ja side, Ühiskondlik tegevus, Maja- ja isikuteenistus, Väljaspool toodud tööhäru, Kokku, Tööhäru teadmata, En % d'après les branches du travail, % d'après les unités administratives, % admin.-üksuste järgi, % tööhäru järgi, En % d'après les branches du travail, Tööhäru teadmata, Tööhäru järgi arv (arvutatud) N. (calculé) des consommateurs adultes, %

keskused, palju linnust ei erine. Ainult üksikud nende seas on säilitanud kas ülekaaluvalt või kõrgel määral põllumajandusliku ilme, nagu Kallaste (65,5%), Mustla (45,7%), Otepää (nüüd juba linn — 37,0%), Mustvee (32,0%) jne. Ent sama võime nentida ka mõne linna kohta, nagu Tõrva (34,0%), Paldiski (24,8%) ja ka Põltsamaa (20,8%). Teiste tööhäru osatähtsus rahvastiku ülalpidajana nii linnus kui alevs erineb valdavadest märgatavalt ja kohati näivad esinevat linn- või alevasulat kujundava tegurina, nagu transport- ja side Tapal (29,3%) ning Mõisakülas (20,4%).

Admin.-üksuste järgi rahvastiku suhteliseks jaotamiseks leidub andmeid teisel — rahvastiku käsitluses; tabel 1 lõpus aga on antud admin.-üksuste järgi täistarbijate jaotus. Teostatud on see erilise suhtelise tarbimisastmestiku abil. Tugedes eestlaste kohta kasustada olevaile kehakaalu andmeile, eriti noorte kasvujast, on loetud suhteliselt täistarbijajale võrduvaiks: mehed 18 a. ja vanemad = 1,00, naised 18 a. ja vanemad = 0,85, 16—17 a. poisid = 0,85, 16—17 a. tüdrukud = 0,80, edasi mõlemad sood ühtlaselt, 10—15 a. = 0,70, 8—9 a. =

0,40, 6—7 a. = 0,35, 4—5 a. = 0,30, 2—3 a. = 0,25, 1 a. = 0,20 ja — 1 a. = 0,15. See oleks eesti toitlusastmestik, mis pisut erineb teistest sellelaadsetest ja peaks olema sobivam eesti rahvastikule. Tingitud rahvastiku soolistest ja vanuslikest erinevustest täistarbijate jagunemine erineb kogu rahvastiku jagunemisest: linnus on täistarbijaid suhteliselt rohkem kui rahvastikku — 30,0%:28,9% vastu, alevs on mõlemate osatähtsus võrdne — 2,4% ja maal vastupidi täistarbijaid vähem — 67,6%:68,7% vastu. Veel suuremad on erinevused üksikuis linnus, alevs ja maades. Kuid olulisemad on siin absoluut- arvud, mis näitavad tarbimise ehk toitainete turumahtu. Tugedes neile ja budžetiliste uurimuste andmeile, on võimalik võrdlemisi suure täpsusega arvutada toitainete tarvidust üldse ja kohalike turgude järgi.

Erilist tähelepanu pälvis rahvastiku ülalpidamisbaasina üksikute tööhäru osatähtsuse ajaline muutumine. Võimalusi seda jälgida on vaid 1897. a. peale (tab. 2); varemaste aegade kohta vastavad andmed on puudulikud, mispärast neid tabelis pole toodud.

Rahvastiku ositus tööhäru järgi 1897, 1922 ja 1934 a. Répartition de la population d'après les branches du travail en 1897, 1922 et 1934.

Table with 10 columns: Praegusel maa-alal, 1897 a. maa-alal, Territoire présent, Territoire de 1897, 1934, 1922, 1897, 1934, 1922, 1897. Rows include: Põllumajandus - Agriculture, Tööstus - Industries, Kaubandus - Commerces, Transport ja side - Transports et communications, Ühiskondlik tegevus - Administration publique et professions libérales, Maja- ja isikuteenistus - Service domestique, Tööhäru teadmata - Groupe inconnu, Kapitalist elavad, pensionärid ja hoolealused - Retraités ou personnes sans profession, Kokku - Total.

Kuna üksikute rahvaloenduste andmete töötlemisel rahva tööhäru jaotamine on toostunud igakord pisut erinevalt, siis toodud (tab. 2) arvude võrdlus saab olla vaid ligikaudne. Seejuures eriliselt raskusi valmistab „teadmata tööhäru“, (vahelduva tööhäru ja rahvaloenduse ajal töötava isikute) erinevalt teostatud paigutus. Kapitalist ja hoolekandest elatuvate rühma osatähtsuse kasvu viimasele aastakümnele aga on põhjustanud nii pensionäride ja hoolealuste arvu suurenemine iseseisvuse ajal teostatud sotsiaalse kindlustuse tagajärjel, samuti kapitalist elatuvate arvu kasvamine osalt majandusliku jõukuse kasvamise tagajärjel, osalt aga siiski pärijatele edasiantud talude arvel elatuvate vanaperemestite arvel, keda 1922. a. erinevalt arvati 1934. a. kapitalist elatuvate liiki, kui nad elasid talundipidajast eraldi leibkonnana.

Üksikutesse tööhäru kuuluva rahvastiku vahekorra täpsamaks jälgimiseks on otstarbekohane kõrvaldada teadmata rühma mõju, nii kui see on teostatud järgnevas abitabelis — eeldusel, et teadmata tööhäru isikud on pärit üksikult aladelt enamvähem proportsionaalsel määral.

Table with 5 columns: Praegusel maa-alal, 1897. a. maa-alal, 1934, 1922, 1897. Rows include: Põllumajandus, Tööstus, Kaubandus, Transport ja side, Ühiskondlik tegevus, Maja- ja isikuteenistus, Väljaspool toodud tööhäru, Kokku.

1) 1307 isikut apteekides tegevate leibkonnisse kuuluvaino on 1934. a. arvestatud kaubanduse, eelmisel rahvaloendusil aga tööstuse (arastirohude valmistus) all. 2) Ühes deklasseeritutega — Avec les personnes déclassées.

Peale selle võib linnapiirkonna põllumajapidamistes olla väiksem põllu- ja aiatöödelaste, samuti pereema tööjõu kasustamine, sest ülalpeetavate % (arvatud ühes kodumajapidamises tegevaid) on linnus ja alevs palju suurem — kõigis põllumajanduse harudes kokku 55,2%: maa 31,8% vastu.

Suuremal arvul palgaliste pidamise tõttu on linnade, eriti aga alevite põllupidamise ja aianduse rahvastikus aktiivsete osatähtsus tunduvalt suurem kui maal. Samuti ka üksikuis maades on aktiivsete % suurim seal, kus tarvitatakse rohkem põllutöölisi, nagu Viljandi (37,3%), Valga- (36,5%), Tartu- (35,8%) ja Pärnumaal (35,0%) ja väiksem vähe palgalisi tarvitavas Petseri- (21,7%) ja Saaremaal (28,7%). Ja vastupidi, palgata töötajaina oma perekonnaliikmete tarvitamise leiame kõrgeima vähem palgalisi tarvitavais mais eesotsas Petseri- (44,0%), Võru- (39,3%), Saare- (38,0%) ja Läänemaaga (38,9%). Võttes kokku mõlemat liiki töötajaid, leiame üldise töötajate % kõrgeima kogu L.-Eestis, eesotsas Võru- (71,4%) ja Viljandimaaga (71,2%). Ja seda mitte põllumajanduses üldse, vaid eriti määravalt põllupidamises ja mõningate erinevustega ka aianduses. Kalanduses ja metsanduses aga erinevate olude ja nende tööharude ulatuse tõttu pole vahekorrad nii korrapärased.

Et töölerakenduse määra erinevused põllupidamise alal on tingitud maade erinevast põllupidamise seisundist ja laadist, ilmneb kõige selgemini viimaseid iseloomustavate andmete kõrvutamisel esimestega. Nii, korreleerides töötajate % põllupidamise ala rahvastikust põllumaa rohkusega ühe talundi kohta maades (1929. a. pm. üleskirjutuse andmeil), saavutame korrel.-koefitsiendi $r = +0,7910 (\pm 0,0760)$, mis tähendab töötava rahvastiku suuremat % seal, kus talundites rohkem põllumaad. Ja et selle nähtuse põhjuseks on peamiselt palgaliste pidamine, näitab töötajate % ja 100 saagimaa-ühiku kohta palgaliste täistöötajate kõrge positiivne korrelatsioon: $r = +0,7511 (\pm 0,0886)$, samuti kõrge pos. korrelatsioon töötajate % ja talundite jõukuse — ühe talundipidaja perekonnaliikme kohta langeva talundi varanduse summa vahel, mis annab $r = +0,7663 (\pm 0,0838)$. Korreleerides aga samade teguritega palgata töötajate % põllupidamisala rahvastikus, leiame selle suurema seal, kus on talundid vaesemad: $r = 0,8085 (\pm 0,0704)$, kus peetakse vähem palgalisi: $r = -0,9181 (\pm 0,0319)$ ja lõpuks, teataval määral ka seal, kus on talundeis vähem põllumaad: $r = -0,5999 (\pm 0,1300)$.

Võrreldes 1922. a. (tab. 18) leiame 1934. a. töötajate arvu kasvanud nii absoluutselt, kui suhteliselt iga haru rahvastikule kõigis põllumajanduse harudes; kuid suhteliselt põllumajanduses töötajate üldarvule on põllupidamises töötajate osatähtsus siiski langenud 96,5%, 95,4%-le. Seda kõige enam suuremal määral kasvanud aianduse ja mesinduse

Töötajad põllumajanduses 1922 ja 1934 a.
Travailleurs dans l'agriculture en 1922 et 1934.

18.	1934			1922		
	Arv	% rahvastikus	% tööharude järgi	Nombre	En % de la population	En % d'après les branches du travail
Põllupidam. — Agriculture	433 030	68,4	95,4	416 858	63,2	96,5
Aiandus-mesindus — Horticulture et apiculture	3 366	61,0	0,8	1 370	51,4	0,3
Kalandus — Pêche	7 881	46,5	1,7	6 810	38,9	1,6
Metsandus — Sylviculture	9 586	47,5	2,1	6 791	39,5	1,6
Kokku — Total	453863¹⁾	67,1	100,0	431829¹⁾	61,9	100,0

arvel. Arvestades selle ala senist vähest osatähtsust ja sellele viimasel ajal omistatud suuremat tähelepanu, võib loota seal jätkuvat kasvu ka edaspidi.

8. Tööstus. Industries.

Tööstusena on rahvaloendusel arvestatud mitmeladset ja väga erinevat tööharud, mida võib jaotada kolme pearühma: 1) eluta loodusvarade hankimine, 2) toorainete töötlemine tarbimiseesemeteks ja 3) teenistuselise iseloomuga tööstusettevõtted. Esimene rühm esineb meie rahvaloenduse kokkuvõttes (tab. 19) tööstuse esimese alajaotusena nimetuse all „murrud ja kaevandused“, teine rühm esineb 2—13 alajaotusena ja kolmas rühm esineb alajaotus 14-na nimetuse all „puhastus ja hügieen“. Kõik need rühmitused jagunevad veel omakorda üksikasjaliseks osadeks, et võimaldada ulatuslikumat ülevaadet tööstuse arvatud tööharude iseloomust. — Üksikute tööharude osatähtsus kogu tööstuses on väga erinev, — olenedes osalt ka sellest, kas võrrelda rahvastikku või ainult töötajaid. Õigem on viimane (tab. 19), kuigi üldjoonis see palju ei erine kogu rahvastiku jagunemisest; täpsuse mõttes on toodud % andmed kõigi tööstusrühmade kohta eraldi. Töötajate osatähtsusest osutuvad suurimaarvuliseks tööharudeks eesotsas kehakatte (22,9%) ja ehitusega (16,3%) osalt samadele tööharudele materjali osalt nende saadusi täiendavate esemete valmistamises harud — tekstiil- (11,2%) ja puutööstus (11,6%). Nimetatud nelja tööstusharu kõrval esinevad, viimastest vähe erineva osatähtsusega, veel metalli- (10,7%) ning toit- ja maitseainete (9,3%) tööstus. Kõik need kuus haru kokku mahutavad 82,0% töötajast; ülejäänud 18% jaguneb muu 8 haru vahel — võrdlemisi väikesteks 0,0% — 3,9% kõikivateks osadeks.

Rahvastiku rakendumine tööle kõigis tööstuse alaharudes erineb suuresti, olenedes töö iseloomust ja sellest tingitud erinevast meeste ning naiste osatähtsusest töötajate seas; organisatsioonist, asukohast ja veel mitmest muust tegurist.

Murrud ja kaevandused esinevad võrreldes steiste tööstusharudega madala töötajate osatähtsusega (44,9%) sellelt alalt ülalpidamist saavas

¹⁾ Andmete võrreldavuseks on põllumajanduse alal töötajatele juurde lisatud vastav osa „teadmata tööharu rühmast“ (v. märkus tab. 10 juures).

Tööstusrühmade tööstuses — Caractère de l'activité de la population industrielle.

19.	Arv — Nombre		Tööstusrühmade % Caractère de l'activité en %		Tööstusharude % Branches du travail en %	
	Töötajad		Töötajad		Töötajad	
	Meest	Naised	Meest	Naised	Meest	Naised
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
1. Murrud ja kaevandused — Industries extractives	2 823	2 797	6 289	44,5	20,3	34,8
Turbaõhkuse — Tourbières en exploitation	668	648	1 308	51,1	17,5	31,4
Põlevikukaevandused — Carrières de schiste combustible	1 907	1 904	4 402	43,3	20,9	35,8
Kivi- ja peenurud, fosforiid-, kipsi- ja muud kaevandused — Mines de pierres, calcare et carrières de phosphate, de plâtre etc.	250	245	584	42,8	21,9	35,3
2. Mineraalide töötlemine — Industrie des terres et des pierres	2 355	2 370	5 229	44,3	21,7	33,3
Sideainete tööst. ja esemete valmistam. neist — Industrie des matières de confection et en fabrication d'articles	730	727	1 983	36,7	24,3	38,9
Siidaineseemete ja keraamika — Industrie d'argile et céramique	795	698	1 617	49,2	18,2	32,6
Klaasitööstus — Industrie de verre	692	631	1 214	52,1	20,4	27,5
Kivide töötlemine — Industrie des pierres	198	194	415	47,7	26,0	26,3
3. Metallitööstus — Industrie des métaux	10 953	10 650	23 971	44,6	23,3	31,0
Metallide töötlemine ning masinaehit. — Industrie des métaux, construction (et réparation), des machines	1 366	1 364	2 853	47,9	24,5	27,6
Laevahitust — Construction des navires	535	534	1 185	45,1	26,2	28,7
Raudtee ja trammi veereva koosseadu ehitus — Construction de matériel roulant	1 618	1 618	4 473	36,2	28,2	35,6
Elektriparaste ja -tarbeesemete valmistus — Fabrication d'appareils et d'articles électriques	419	415	726	57,7	18,7	23,6
Mehaanika- ja lukusepatöökodjad ning seppikodjad — Ateliers de mécaniciens et de serruriers et forges	5 082	4 863	10 860	46,8	21,6	31,6
Täpsete mooduristade valmist. ja remont ning kallismetallide töötlemine — Fabrication et réparation d'appareils de mesure de précision et industrie de métaux précieux	893	879	1 761	50,7	21,9	27,4
Mitmesuguste metalliseemete valmistus — Fabrication de différents articles métalliques	1 040	1 007	2 118	49,2	21,1	29,7
4. Keemiatööstus — Industrie chimique	1 731	1 723	3 372	48,3	21,0	30,5
Tuulikütööstus — Fabrication d'allumettes	139	139	303	45,9	17,8	36,3
Kunniluseemete valmistus — Fabrication d'articles en caoutchouc	215	213	368	58,4	15,2	26,4
Seebi- ja kuniatööstus ning kosmeetilised lab. — Savonneries, labr. de bougies et laboratoires cosmétiques	226	226	416	54,3	18,3	27,4
Põlevikuvõllitööstus — Industrie de l'huile de schiste combustible	494	494	1 215	40,7	23,2	36,1
Muude keemiliste ainete ja esemete valmistus — Fabrication d'autres matières et articles chimiques	657	651	1 270	51,7	22,3	26,0
5. Nahatööstus — Industrie des peaux et cuirs	1 626	1 575	3 379	46,6	21,9	30,9
Toornahatööstus — Tanneries	937	900	2 111	44,4	21,9	33,7
Nahkeseemete valmistus (arvat. v. nahkjalan. tööst.) — Fabrication d'articles en cuir (non compris labr. de chaussures)	689	675	1 268	53,2	21,9	23,8

Üldse — Total

Table with columns: Tööstused (Industries), Arv — Number, Tööstusühendam tööstuses (Industrial population), Karaktere de l'activite en %, Tööstusühendam tööstuses (Industrial population), Karaktere de l'activite en %, Branches de travail %

6. Tekstiiltootlus — Industrie textile
Pillivillatööstus — Industrie de coton
Villatööstus — Industrie de laine

7. Puidutööstus — Industrie du bois
Saeveskid, siidihõkkus ja kastivabrikud — Scieries, fabriques de bardeaux et caisseries

8. Paberitööstus — Industrie du papier
Paberimassi ja paberi valmistus — Fabrication de pâte de papier et de papier

9. Polügraafiatööstus — Industrie polygraphique

10. Toit- ja maitseainete ning jookide tööstus — Industrie d'alimentation et boissons
Jahuveski — Meuneries
Veinivabrikud — Fabr. de pain

11. Kehakate- ja puidukaupade tööstus — Confection de vêtements et fabr. de mercerie
Riidevalmistus — Fabrication de vêtements

12. Ehitistööstus — Constructions
Hoonete ehitus ja remont — Construction et réparation des bâtiments

13. Elektrijamamad ning gaasi- ja veevarustus — Usines électriques et à gaz et distribution de l'eau

14. Puhastus ja hügieen — Nettoyage et hygiène

Summary table for industries 11-14, including Kogu (Total) and various sub-totals for each industry.

Industries extractives
Industrie des terres et des pierres
Industrie des métaux
Industrie chimique

rahvastikus; eriti madal on töötajate % kivi- ja paemurdude jne. alarühmas (42,8%). Selle nähtuse põhjuseks võib olla nende tööstuste asukoht peamiselt maal ja neis töötavate suurem perekonnaline koormus — olgu kõrgemaaelise vanusliku koostise või ka maa elatustingimuste kohaselt suurema sigimuse tõttu, nii kui seda osutab ülalpeetavate kõrge %. Ainult turbatööstuses, kus suveti teenib rohkesti vallalisi töölisi, on töötajate osatähtsus kõrgem (54,1%) ja vastavalt kodumajapidamises tegevate ning ülalpeetavate % väiksem.

Mineraalide töötlemise kohta võime nentida sama — ka sellesse kuuluvad tööstused asuvad peamiselt maal (ka aleveis) ja töötavad võrdlemisi stabiilse töölistkonnaga; ainult klaasitööstus esineb osalt rea uute linnus asuvate tööstustega ja seetõttu leiame seal töötajate arvu kõrge (52,1%).

Metallitööstuses on töötajate osatähtsus eelmistest tööstusharudest pisut kõrgem (45,7%), seda peamiselt linnus asuvate tööstuste arvel — metallide töötlemise ning masinaehituse alal (47,9%), mehhanika- ja lukusepatöö (46,8%) ning elektriaparaatide ja tarbesemete valmistuse alal (57,7%); seevastu raudtee ja trammi veereva koosseadu chitamise alal on töötajate % madal (36,2%) — suurema ülalpeetavate arvu tõttu vanemal riigi- ja linnatcentis- tuses olevail töötajail.

Keemiatööstus esineb veelgi kõrgema töötajate osatähtsusega (48,3%), eriti selle puhtlinna- listes harudes, nagu kummiesemete valmistus (57,9%) ja seebi- ning küünlatööstus, kuna maal asuvas põlev- kiviõlitööstuses see on võrdlemisi madal (40,7%).

Nahatööstuses keskmine töötajate osa- tähtsus pole suur selle kahe erineva iseloomuga haru mõjul: toornahatööstuses tegevaist jällegi paljud elavad maal ja on perekonnalisel (parkalid) kuna kõrge töötajate %-ga nahkesemete valmistuse alal linnus töötab palju vallalisi.

Tekstiiltööstuses erakorraliselt kõrget töötajate osatähtsust (60,2%) on mõjutanud peale käitiste asukoha eriti naistöötajate rohkus. Osalt tekstiiltöölise perekonnist pärit, kuid mitte vähe ka peremade rakendudes tööle, on kodumaja- pidamises tegevate arv sel alal jäänud üsna madalaks; samuti on sel alal teistest tööharudest madalam ka ülalpeetavate arv — eriti kunstiidiiride valmistamise alal.

Puutööstuses keskmise töötajate osatäh- tuse juures (48,6%) leiame samuti kodumajapidamises tegevate arvel suurema töötajate arvu saeveskites, sindliõikustes ja kastivabrikuis, kuna mööbli- ja vineeritööstuse alal töötajate arv on madalam kõrge kodumajapidamises tegevate arvu juures; ka siin on ilmselt tegemist, peale töötajate soo mõju, erineva perekonnaliikmete aktiivsusega, olgu samas või ka teises tööharus.

Paberitööstuse juures ilmneb eriti teravalt meeste ja naiste erineva töölerakenduse mõju töötajate osatähtsusele. Nii, pabermassi ja

paberi valmistuse alal töötavad rõhuvas ülekaalus mehed, mistõttu seal leiame ka kõrge arvu kodu- majapidamises tegevaid ja ülalpeetavaid; seevastu pabereseemete valmistuse alale on rakendunud pea- miselt naised ja seetõttu, nii kui tekstiiligi alal, leiame siin töötajate osatähtsuse üsna kõrge.

Polügraafia tööstus esineb võrdlemisi kõrge töötajate osatähtsusega (55,2%) — samuti mitte vähesel määral naiste kuid ka üldse võrdlemisi noor- calise töötajate koostise mõjul. Seetõttu mitte üksnes kodumajapidamises tegevate, vaid ka ülal- peetavate osatähtsus on võrdlemisi madal.

Toit- ja maitseainete tööstus esineb väga mitmeladsete tööstuste kogurühmana, millistest igauks omab suuresti erineva töölerakenduse määra. Ka nende juures ilmnevad eespool nenditud tegurite mõjud — nii naistöötajate rohkuse mõju šokolaadi- ja kompveki- ning tubakatööstuse alal ja vastupidi meestööliste rohkuse mõju jahuveskite, leiva-, liha- ja kalatööstuse ning tapamajade jne. alal. Ka ei puudu tööstuste asukoha erinevuse mõju, näit. jahuveskite ja leivatööstustes tegevate määra erinevuses.

Kehakatte- ja pudukaupade töös- tus samuti haarab mitmeladseid, kuid peale nahk- jalanõude ja väikearvulise vilditööstuse on kõigis neis tegevad ülekaaluvalt naised, millest on tingitud ka selle tööharu kõrge töötajate osatähtsus.

Ehitustööstus ning elektri- ja gaasi- jaamad, kui peamiselt meeste tööharud, esinevad võrdlemisi tagasihoidliku töötajate osatähtsusega.

Puhastus ja hügieen, jällegi peamiselt naiste tööharuna, omab kõrget töötajate määra.

Nii näeme, et kõigist teistest töölerakenduse määra teguritest mõjuvaimaks osutub töötajate sooline erinevus, mis tingitud tööstuse iseloomust. See ilmneb ka eraldi sugupoolte töölerakenduse määra vaatlemisel, eriti naiste juures. Nii, metalli- ja ehitus- tööstuse ning elektri- jne. jaamade alal on naiste töölerakendus väga madal ja, vastupidi, erakorraliselt kõrge kehakatte- ja pudukaupade, tekstiil-, ning puhastustööstuse alal. Neid erinevusi iseloomustab ka mees- ja naistöötajate % jagunemine tööharude järgi, nii kui selgub tab. 19.

Töötajate, samuti vastavalt rahvastiku arvus soolist vahekorda üksikuis tööstusharudes näitavad järgmised 100 mehe kohta toodud naiste arvud:

	Rahvastik	Töötajad
Murrud ja kaevandused	82	17
Mineraalide töötlemine	89	18
Metallitööstus	72	4
Keemiatööstus	98	34
Nahatööstus	87	21
Tekstiiltööstus	176	163
Puutööstus	73	13
Paberitööstus	100	26
Polügraafia tööstus	100	44
Toit-, maitseain. ning jookide tööstus	97	40
Kehakatte- ja pudukaupade tööstus	164	134
Ehitustööstus	65	4
Elektrijaamad ning gaasi- ja veearustus	87	10
Puhastus ja hügieen	340	484
Kokku	101	45

Toodustnähtub, et üksikutes tööstusharudes töötaja- dad on naistest ülekoormatud mitte üksnes sama haru, vaid ka teiste tööstusharude rahvastiku arvel. Üldiselt pea võrdse sugupoolte vahekorra juures tööstus- likus rahvastikus, leiame töötajate seas 100 mehe kohta 45 naist, seda just aktiivsete naiste arvel. Vähesel arvul esinevate palgata töötajate juures kogu tööstuses jällegi sugupooled esinevad võrdselt, kuigi üksikuis harudes erinevused on suured —.

Tööstuses töötajast elab linnus 63,4%, aleveis 5,1% ja valdades 31,5%. Ligikaudu samane võib olla ka nende töökoht, kuigi osa töötajaid tihti elab teisel — eriti linnas töötajast linna lähedal maal. Millisel määral seda leidub Eestis, eriti Tallinna suhtes, peab selgitama eriline pendel-liiklemissi sta- tistika.

Millist osatähtsust omab tööstus üksikuis ad- ministratiivüksustes, seda on käsitatud eespool kogu rahvastikuarvu alusel; töötajate arvu alusel seda siin korrata ei luba ruum, pealegi on see kergesti teos- tatav II rahvaloenduse andmete vihk III alusel. Mille juures aga siin vajaline peatuda, on tööstuse alal töölerakenduse määra erinevused administratiiv- üksustes. Tööstuse rahvastiku töölerakenduse mää- ron nii linnas (52,9%) kui maal (52,7%) pea võrdne; ainult aleveis on see tunduvat madalam — 47,2%. Ent võttes linnu üksikult, leiame suures osas neist töötajate % rohkem alevi-tüübilise; ainult Tallinnas (55,3%) ja Narvas (56,0%), kui tööstuslinnus, on see kõrge; nendele seltsivad teistest suuremate % veel Pärnu (52,4%), Tartu (51,8%), Võru (51,5%) ja Haapsalu (51,3%). Ent viimases on töötajate osa- tähtsust suuresti mõjutanud palgata töötajad (2,1%); samuti tähelepanndava palgata töötajate arvuga esi- nevad veel mõned teised väikelinnad — Paldiski (5,5%), Põltsamaa (2,4%), Tõrva (4,7%) ja Petseri (3,1%). Alevis leiame palgata töötajaid üldse roh- kem (1,4%) kui linnus (0,8%), eriti rohkesti aga Must- las (5,4%), Elvas (9,3%), Mustvees (2,6%), Kilingi-

Nõmmel (2,3%) ja Jõgeval (2,0%). Selle mõjul osa nimetatud alevide esinebki teistest kõrgema tööle- rakenduse määraga. Tõeliselt kõrge töötajate % leiame vaid tööstusalevis Sindis (65,6%). Maades esinevad palgata töötajad veelgi suuremal määral (1,9%) kui aleveis (1,4%) — seda põllumajanduslike traditsioonide üleandmise tõttu tööstusse, mis osa- liselt väljendub ka alevite ja väikelinnade juures. Palgata töötajate arvel nii mõnigi maa esineb era- korraliselt kõrge tööstuses töötajate arvuga; ent võrreldes vaid aktiivseid leiame tööstuse alal tööle- rakenduse määra suurima Lääne- (56,2%), Saare- (54,2%) ja Võrumaal (54,8%) ja alles siis Järva- (53,5%), Viljandi- (53,3%), Pärnu- (52,5%) ning Valga- maal (52,1%). Kuna põllupidamise alal leidsime töölerakenduse määralt kolm viimasena nimetatud maad just esimeste seas, siis näib, kui püüaksid põllu- majanduslikult kehvemad maad tööstuse alal teha seda tasa, milles nad põllupidamise alal jäävad teistest taha. Ainult Petserimaa rahvastik ei suuda võistelda töölerakenduse määralt teiste maadega — osalt siiski küll suure laste arvu tõttu, kuigi need esinevad suure- mal määral kui mujal palgata töötajaina nii põllu- majanduse kui tööstuse alal.

Võrreldes olukorraga 1922. a., on 1934. a. tööle- rakendus tööstuse alal üldiselt tunduvat kasvanud — 49,9%-lt 52,6% peale, s. o. 2,7% võrra. Kuna sama nentisime eespool nii põllumajanduse kui kogu rahvastiku kohta, siis peab ka siin pidama silmas eespool osutatud võimalikke põhjusi. Ent üksikutes tööstusharudes töölerakenduse määra muutused eri- nevad suuresti. Kasvanud on see eriti suuresti puhaste ja hügieeni (7,3 punkti), puutööstuse (6,4 p.), mineraalide töötlemise (5,9 p.), kehakatte ja pudu- kaupade (5,3 p.) ning toit- ja maitseainete (5,2 p.) alal, väiksemal määral metalli- (3,1 p.), naha- (3,2 p.), paberi- (2,7 p.) ja chitustööstuse (3,5 p.) alal; vähe- nenud on töölerakendus eesotsas murdude ja kaev- andustega (5,1 p.), keemia- (4,5 p.), tekstiil- (1,3 p.) ja

Töötajad tööstuses 1922 ja 1934 a. (aktiivsed + palgata töötajad).
Travailleurs dans l'industrie en 1922 et 1934 (actives + membres de famille travaillant sans rémunération).

20.	1934			1922		
	Arv	% vastavas rahvastikus	% tööstus- harude järgi	Nombre	En % de la population correspond.	En % d'après les branches du travail
Murrud ja kaevandused — Industries extractives	2 914	44,0	2,7	1 548	50,0	1,6
Mineraalide töötlemine — Industrie des terres et des pierres	2 430	45,1	2,3	2 683	39,2	2,8
Metallitööstus — Industrie des métaux	11 280	45,7	10,6	14 423	42,6	15,0
Keemiatööstus — Industrie chimique	1 790	48,5	1,7	2 082*	53,0	2,2
Nahatööstus — Industrie des peaux et cuirs	1 677	48,1	1,6	1 691	44,9	1,8
Tekstiiltööstus — Industrie textile	12 012	61,4	11,3	17 105	62,7	17,8
Puutööstus — Industrie du bois	12 275	50,0	11,5	9 459	43,6	9,9
Paberitööstus — Industrie du papier	2 452	45,8	2,3	3 158	43,1	3,3
Polügraafia tööstus — Industrie polygraphique	2 691	56,0	2,5	2 009	57,1	2,1
Toit- ja maitseainete ning jookide tööstus — Industrie d'alimentation et boissons	9 914	52,6	9,3	8 101	47,4	8,5
Kehakatte- ja pudukaupade tööstus — Confection de vêtements et fabr. de mercerie	24 404	62,0	22,9	22 859	56,7	23,8
Ehitustööstus — Constructions	17 308	46,0	16,3	7 806	42,5	8,1
Elektrijaamad ning gaasi- ja veearustus — Usines électriques et à gaz et distribution de l'eau	1 055	44,6	1,0	805	45,1	0,8
Puhastus ja hügieen — Nettoyage et hygiène	4 205	68,6	4,0	2 212	61,3	2,3
Kokku — Total	106 405*	52,6	100,0	95 941*	49,9	100,0

*) V. märkus tab. 10 juures.

polügraafiatööstuse (1,1 p.) ning elektriamaade jne. (0,5 p.) alal. Sellised erinevused võivad olla tingitud väga mitmesugustest põhjustest, nende seas mitte vähesel määral ka üksikute aladel erinevast naiste töölerakendusest, tööharude erinevast kasvamisäärast, nii kui see väljub ka üksikute tööstusharude osatähtsuse muutumises (tab. 20). Osa tööstusharude arv on kahanenud koguni töötajate absoluutarvult, nagu mineraalide töötlemine, metalli-, naha-, tekstiil- ja paberitööstus — seega tööstusharud, mis on seni kahanenud, nagu metallitööstus, või kannatasid kõige rohkem kriisimõjude all. Keemiatööstuses töötajate langus on vaid näiline 1934. a. apteekides töötajate arvamise tõttu kaubanduse alla, tegelikult on ka selles tööhäru tegevate arv kasvanud 402 in. võrra ja vastavalt nende osatähtsuse tööstuses tõusnud 1,5%-lt 1,7%- peale. Kasvanud on peale suhtarvult kahanenud kehakatte- ja pudukaupade tööstuse nii absoluutselt kui suhteliselt puu-, polügraafia, toit- ja maitseainete, elektriamaade, puhastus- ja kõige rohkem ehitustööstus. Viimase kasvu suurus ei vasta küll täiel määral tõelikkusele, kui peame silmas, et osa töötuid, andmete puudulikkuse tõttu, viimase püsiva töökoha asemel häd a a bit õil olles sattusid ehitustööstuse alla. Kuid, vaatamata sellele, ehitustöö alal tegevate arv võib siiski olla tõeliselt kasvanud, sest peale 1922. a. rahvaloendust teostunud suur ehitustegevus (hoonete ja välisehituste alal) kasvas suuresti ehitustööliste arvu, eriti maal.

9. Kaubandus. Rahvaloenduse andmete kokkuvõttes kaubanduse haru on samuti suhteliselt mitmeladine. Rääkimata panga- ja kindlustuse alal tegevatest, selles rühmas esinevad ka paljudes teeniva iseloomuga ettevõtete tegevad: vahetalituse iseloomuga ärides, samuti võõrastemajades, söögimajades ja lõbustuskohtades tegevad; kõik need on võimaluse ulatusel eraldatud erirühmadesse. Kuid ka puhtkaubandus esineb mitmeladise, nii kui nähtub vastavaist liigitustest (tab. 21); ka on esindatud rühmad suure haaravusega ja sisult väga mitmekesised.

Kui kõrvaldame kaubandusest eelmainitud rahan-duse ja teeniva iseloomuga tööhäru, mis moodustavad kokku 26,4% kõigist kaubanduse alla arvatud töötajast, siis jääb puhtkaubanduse alal tegevaid 22 156 inimest. Nendest suurima arvu töötajatega esinevad üheltpoolt toitainete (ja jookide) kauplused (31,5%), teiselt segakauplused (17,3%), eesotsas tarvitajateühingute ja n.n. „talurahva“ kauplustega. Kolmandas järjekorras esinevad turu-, tänava- ning rändkauplejad (15,9%) ning alles neljandal kohal mitmet laadi kehakattekauplused (13,7%). Ülejäänud eriainate kauplused — nagu mööbli jne., metallise-mete-, keemiaainete-, ehitusmaterjali — ning raamatujne. kauplused kokku — moodustavad 21,6% puhtkaubanduse alal tegevaid. Kõigi kaubanduse alla arvatud tegevate arvust eelnimetatud alad esinevad teissuguste suhtarvudega (v. tab. 21).

Kaubanduse alal töötajast valdava osa moodustavad küll iseseisvat sissetulekut saavutajad (aktiivsed); ent palgata töötajate osatähtsus on siin siiski suurem kui tööstuses ja seda eeskätt sega-, toitainete-, mööbli- ja kehakattekaupluste alal, kus teotseb palju oma perek.-liikmetega töötajaid väikeettevõtjaid. Suuremate äridena töötavad kaubandusharud, nagu on seda metalli- ja ehitusmaterjali kauplused, töötades peamiselt palgalistega, kasustavad oma perek.-liikmete tasuta tööjõudu vähesel määral. Seetõttu neis harudes leiame ka suurimal määral kodumajapidamises tegevaid. Ülalpeetavate arvu erinevused aga on tingitud, nagu mujalgi, väga mitmesuguseist, tihti tööhärust sõltumatuist põhjustest; kuid siiski, erandlikult madal arv ülalpeetavaid raamatu- jne. kaupluste ning võõrastemajade jne. alal on tingitud neis tööhäru suures määral noorte naistööjõudude tarvitamisest: neil kas pole veel perekonda või on see väikearvuline.

Soolist vahekorda üksikuis kaubandusharudes iseloomustavad järgmised 100 mehe kohta arvatud naiste arvud:

	Üldse	Töötajaid
Toitainete kauplused	122	71
Mööbli- ning muude majatarvete ja puusemete kauplused	134	75
Riide-, kehakatte-, pudu-, jalanõude- ja naha-kauplused	153	100
Metalliseemete kauplused	90	26
Keemiatööstus- ja rohukauplused ning bensini- jaamad, petrooleumikauplused ja -laod	132	77
Ehitusmaterjali- ja kütteainete kauplused	88	21
Raamatu-, paber-, noodli-, kunstiseemete ja muusikariistade kauplused	152	111
Segakauplused	101	49
Turu- ja tänavakauplused ning rändkaupl.	125	87
Võõrastemajad, söögimajad ja lõbustusasutised	197	183
Kauband., vahetalit., kohakuul., teadete ja rekl.-bürood	96	29
Panga- ja kindlustusasjandus	111	44
Kokku	125	74

Toodust nähtub, et kaubanduse alal, võrreldes tööstusega, naistöötajate arv on üsna kõrge; mitte üksnes eelmainitud kahe kaubandusharu arvel, vaid ka mujal leidub naistöötajaid rohkesti; ainult metalliseemete ja ehitusmaterjalikauplustes töötab naise võrdlemisi vähe. Kõrge naiste osatähtsuse tõttu kaubanduse alal töötajate seas on erakorraliselt kõrge ka naiste üldarv: see ületab koguni põllumajanduse, kus leidsime 100 mehe kohta vaid 114 naist.

Kaubanduse alal töötajate arvudest administratiivüksuste järgi selgub sama, mis tööstuse alal: maal, alevs ja osas väikelinnas suurem palgata töötajate perek.-liikmete tarvitamine kui suuremates linnades eesotsas Tallinnaga. Seevastu aktiivsete arvult linna kaubandus ületab nii maad kui alevs — jällegi eesotsas Tallinnaga. Mõlemat liiki töötajad koos aga esinevad nii linnas kui maal kaubanduslikus rahvastikus üldiselt samal protsendi-määral; ainult alevites on see madalam. Maadest paistavad silma kaubanduse alal suurema töölerakenduse määraga Viljandi (59,7%), Lääne- (58,6%) ja Võrumaa (55,7%), kuna kõige väiksem on see Saaremaal (50,4%).

Töösuhterühmad kaubanduses ja rahanduses — Caractère de l'activité de la population dans les commerces.

Töösuhterühmad kaubanduses ja rahanduses	Arv — Nombre		Töösuhterühmade % Caractère de l'activité en %			Tööhäru % Branches du travail en %			Kokku									
	Töötajad	Aktiivsed	Töötajad	Aktiivsed	Töötajad	Neist												
						Palgata töötajad	Palgata töötajad											
Toitainete kauplused — <i>Epiceries</i>	6 973	5 957	1 016	2 070	4 096	13 139	53,1	45,4	7,7	15,7	31,2	100,0	23,1	21,4	42,9	22,7	25,2	23,6
Mööbli- ning muude majatarvete ja puuseemete kauplused — <i>Commerce de meubles et d'ustensiles et d'articles en bois</i>	336	307	29	113	191	640	52,5	48,0	4,5	17,7	29,8	100,0	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2
Riide-, kehakatte-, pudu-, jalanõude ja naha-kauplused — <i>Commerce d'articles de toilette, de vêtements, merceries, chaussures et articles en cuir</i>	3 038	2 794	244	915	1 635	5 388	54,4	50,0	4,4	16,4	29,2	100,0	10,1	10,1	10,3	10,0	10,0	10,0
Metalliseemete kauplused — <i>Commerce d'objets métalliques</i>	1 165	1 136	29	498	674	2 337	49,9	48,6	1,3	21,3	28,8	100,0	3,9	4,1	1,2	5,5	4,1	4,2
Keemiatööstus- ja rohukauplused ning bensini- jaamad, petrooleumikauplused ja -laod — <i>Produits chimiques et drogues, rente et entrepôts de benzine et pétrole</i>	1 479	1 422	57	495	803	2 777	53,3	51,2	2,1	17,8	28,9	100,0	4,9	5,1	2,4	5,4	5,0	5,0
Ehitusmaterjali- ja kütteainete kauplused — <i>Commerce du matériel de construction et des combustibles</i>	744	724	20	331	461	1 536	48,4	47,1	1,3	21,6	30,0	100,0	2,5	2,6	0,9	3,6	2,8	2,8
Raamatu-, paber-, noodli-, kunstiseemete ja muusikariistade kauplused — <i>Commerce de livres, papier, notes, objets d'art et instruments de musique</i>	1 079	1 025	54	259	429	1 767	61,1	58,0	3,1	14,6	24,3	100,0	3,6	3,7	2,3	2,8	2,6	3,2
Segakauplused — <i>Mercerie</i>	3 818	3 219	599	1 147	2 198	7 163	59,3	44,9	8,4	16,0	30,7	100,0	12,7	11,6	25,3	12,6	13,5	12,9
Turu- ja tänavakauplused ning rändkaupl. — <i>Commerce au marché et col-portage</i>	3 524	3 328	196	976	2 096	6 596	58,4	50,4	3,0	14,8	31,8	100,0	11,7	12,0	8,3	10,7	12,9	11,9
Võõrastemajad, söögimajad ja lõbustusasutised — <i>Hôtels, restaurants, théâtres, cinémas etc.</i>	4 141	4 023	118	712	1 437	6 290	65,8	63,9	1,9	11,3	22,9	100,0	13,7	14,5	5,0	7,8	8,8	11,3
Kauband. vahetalit., kohakuul. teadete ja rekl.-bürood — <i>Courage, agence, bureaux de placement, d'annonces et réclames</i>	1 162	1 158	4	537	655	2 854	49,4	49,2	0,2	22,8	27,8	100,0	3,8	4,1	0,0	5,9	4,0	4,2
Panga- ja kindlustusasjandus — <i>Banques et établissements d'assurance</i>	2 689	2 688	1	1 081	1 612	5 882	50,0	50,0	0,0	20,1	29,9	100,0	8,9	9,7	0,2	11,8	9,9	9,7
Kokku — Total	30 148	27 781	2 367	9 134	16 287	55 569	54,3	50,0	4,3	16,4	29,3	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Töösuhetühised ühiskondlikus tegevuses	Arv — Nombre			Caractère de l'activité en %			Töösuhetühised ühiskondlikus tegevuses			Kokku	
				Membres de famille occupés dans le ménage			Personnes passives				Total
	Töötajad	Aktivsed	Ülalpeetavad	Actives	Dont	Membres de famille travaillant sans rémunération	Actives	Travailleurs	Actives		

Töösuhetühised ühiskondlikus tegevuses	Arv — Nombre			Caractère de l'activité en %			Töösuhetühised ühiskondlikus tegevuses			Kokku	
				Membres de famille occupés dans le ménage			Personnes passives				Total
	Töötajad	Aktivsed	Ülalpeetavad	Actives	Dont	Membres de famille travaillant sans rémunération	Actives	Travailleurs	Actives		

Tervishoidlikul alal töötav personaal — Service sanitaire
Hariduslikul, kunstilisel ja muul vaimse kultuuri alal töötav personaal — Instruction, professions scientifiques, artistiques etc.
Usualal töötav personaal — Le clergé
Riigiteenistus, mis ei kuulu varem käsitletud tööharrudesse — Employés d'Etat non mentionnés dans les groupes précités
Omavalitsusteenistus, mis ei kuulu varem käsitletud tööharrudesse — Employés d'administration publiques, non mentionnés dans les groupes précités
Muul ühiskondlikul tegevusalal töötav personaal — Différentes professions libérales
Kaitsevägi — Armée

Töösuhetühised ühiskondlikus tegevuses	Arv — Nombre			Caractère de l'activité en %			Töösuhetühised ühiskondlikus tegevuses			Kokku
	Töötajad	Aktivsed	Ülalpeetavad	Actives	Dont	Membres de famille travaillant sans rémunération	Actives	Travailleurs	Actives	

Tervishoidlikul alal töötav personaal — Service sanitaire
Hariduslikul, kunstilisel ja muul vaimse kultuuri alal töötav personaal — Instruction, professions scientifiques, artistiques etc.
Usualal töötav personaal — Le clergé
Riigiteenistus, mis ei kuulu varem käsitletud tööharrudesse — Employés d'Etat non mentionnés dans les groupes précités
Omavalitsusteenistus, mis ei kuulu varem käsitletud tööharrudesse — Employés d'administration publiques, non mentionnés dans les groupes précités
Muul ühiskondlikul tegevusalal töötav personaal — Différentes professions libérales
Kaitsevägi — Armée

Töösuhetühised ühiskondlikus tegevuses	Arv — Nombre			Caractère de l'activité en %			Töösuhetühised ühiskondlikus tegevuses			Kokku
	Töötajad	Aktivsed	Ülalpeetavad	Actives	Dont	Membres de famille travaillant sans rémunération	Actives	Travailleurs	Actives	

Tervishoidlikul alal töötav personaal — Service sanitaire
Hariduslikul, kunstilisel ja muul vaimse kultuuri alal töötav personaal — Instruction, professions scientifiques, artistiques etc.
Usualal töötav personaal — Le clergé
Riigiteenistus, mis ei kuulu varem käsitletud tööharrudesse — Employés d'Etat non mentionnés dans les groupes précités
Omavalitsusteenistus, mis ei kuulu varem käsitletud tööharrudesse — Employés d'administration publiques, non mentionnés dans les groupes précités
Muul ühiskondlikul tegevusalal töötav personaal — Différentes professions libérales
Kaitsevägi — Armée

Töösuhetühised ühiskondlikus tegevuses	Arv — Nombre			Caractère de l'activité en %			Töösuhetühised ühiskondlikus tegevuses			Kokku
	Töötajad	Aktivsed	Ülalpeetavad	Actives	Dont	Membres de famille travaillant sans rémunération	Actives	Travailleurs	Actives	

Tervishoidlikul alal töötav personaal — Service sanitaire
Hariduslikul, kunstilisel ja muul vaimse kultuuri alal töötav personaal — Instruction, professions scientifiques, artistiques etc.
Usualal töötav personaal — Le clergé
Riigiteenistus, mis ei kuulu varem käsitletud tööharrudesse — Employés d'Etat non mentionnés dans les groupes précités
Omavalitsusteenistus, mis ei kuulu varem käsitletud tööharrudesse — Employés d'administration publiques, non mentionnés dans les groupes précités
Muul ühiskondlikul tegevusalal töötav personaal — Différentes professions libérales
Kaitsevägi — Armée

lased (26,0%), neljandal tervishoiutegevused (8,9%), viiendaks mitmesugustel aladel (4,6%) ja lõpuks usu alal tegevad (2,5%).

Nimetatud rühmadesse kuuluvast rahvastikust tööerakendunute protsent on kõrgeim loomulikult kaitseväes (68,9%) ajateenijate koostise mõjul; samuti võrdlemisi kõrge on see haridus- (53,2%), tervishoiu- (53,1%) ja muudel aladel (51,0%); kuna riigi- ja omavalitsusteenistuse ja eriti usu alal on see tunduvalt madalam — neis harudes suurema perekondlikkuse ja laste arvu mõjul.

Sugupoolte vahel ühiskondlikus tegevuses erineb üksikute harude järgi suuresti, nii kui nähtub järgnevalt:

100 mehe kohta naisi	Üldse	Töötajaid
Tervishoidlikul alal töötav personaal	182	147
Hariduslikul, kunstilisel ja muul vaimse kultuuri alal töötav personaal	155	118
Usu alal töötav personaal	90	18
Riigiteenistus, mis ei kuulu varem käsitletud tööharrudesse	102	29
Omavalitsusteenistus, mis ei kuulu varem käsitletud tööharrudesse	109	45
Muul ühiskondlikul tegevusalal töötav personaal	106	44
Kaitsevägi	30	0
Kokku	93	39

Naiste osatähtsus osutub kõrgeks nii töötajate kui ülalpeetavate juures hariduse ja eriti tervishoiu alal; riigi- ja omavalitsusteenistuse, samuti muudel ühisk. tegevuse aladel naistöötajate, samuti perek. liikmete osatähtsus on küllalt suur; ainult usu alal

on naisi vähe — nii töötamas kui perekonnis. Kaitsev. väes naisteenijad, peale mõne erandi, puuduvad; ka ühes perekonnaliikmetega võetult, ajateenijate suure arvu tõttu, naiste osatähtsus kaitsev. väes esineb üsna madalana; kuid ka ilma ajateenijateta on kaitsev. väes naiste arv mitte suur: 100 mehe kohta vaid 80.

Administratiivüksuste järgi ühisk. alal tegevate arv erineb selles harus töötajate üldarvust rohkem kui teiste tööharrude juures, eriti arvestatute suurema arvu tõttu — peamiselt ajateenijate näol. Kuid just ilma viimasteta esitatud arvud näitavad kõige selgemini, kuidas ühiskondlik tegevus on erilisel koondunud üksikuisse riigiosadesse, eesotsas Tallinnaga (ühes arvatud Nõmme) ja Tartuga.

Tööerakenduse määr ühisk. tegevuse alal esineb kohati üsna kõrgena: linnadest eriti Tallinnas (52,3%), alevitest — Jõgeval (51,4%), Kilingi-Nõmmel (51,0%), Mustvees (50,8%) ja S.-Jaanis (50,0%) ning maadest — Petseri- (51,7%), Järva- (50,2%), Viru- (49,8%) ja Valgamaal (49,8%). Üldiselt aga on ühisk. alal rahvastiku tööerakendus maal suurem kui linnus ja eriti alevites, mis võib olla tingitud maa haritlaste nooremalest koostisest.

Võrreldes 1922. a. (tab. 26) leiame 1934. a. ühisk. tegevuse alal töötajate arvu kasvanud kõigis harudes, peale suuresti kahanenud riigiteenistuse ja kaitsev. Suurim on töötajate arvu tõus, arvestamata „muud“ ala, tervishoiu (27,9%) ja omavalitsuse teenistuses (16,9%); neile järgneb usu ala (10,0%) ja üsna väikese kasvuga hariduse ala (1,8%).

Töötajad ühiskondlikus tegevuses 1922 ja 1934 a. Travailleurs dans l'administration publique et professions libérales en 1922 et 1934.						
26.	1934			1922		
	Arv	% rahvastikus	% tööharrude järgi	Nombre	En % de la population	En % d'après les branches du travail
Tervishoidlikul alal töötav personaal — Service sanitaire	3 599	53,4	8,9	2 813	59,9	6,9
Hariduslikul, kunstilisel ja muul vaimse kultuuri alal töötav personaal — Instruction, professions scientifiques, artistiques etc.	10 563	53,5	26,1	10 370	55,7	25,4
Usu alal töötav personaal — Le clergé	1 030	40,5	2,5	945	35,4	2,3
Riigiteenistus, mis ei kuulu varem käsitletud tööharrudesse — Employés d'Etat non mentionnés dans les groupes précités	8 105	43,4	20,1	10 047	48,7	24,7
Omavalitsusteenistus, mis ei kuulu varem käsitletud tööharrudesse — Employés d'administr. publiques, non mentionnés dans les groupes précités	3 244	45,0	8,0	2 775	45,3	6,8
Muul ühiskondlikul tegevusalal töötav personaal — Différentes professions libérales	1 864	51,2	4,6	596	45,9	1,5
Kaitsevägi — Armée	12 039	68,9	29,8	13 217	91,7	32,4
Kokku — Total	40 444¹⁾	53,2	100,0	40 763¹⁾	59,6	100,0

Tööerakenduse määr aga on kasvanud vaid usu ja „muul“ alal, kuna teistes kõigis on see enam või vähem langenud — perekonnaliikmete osatähtsuse kasvamise mõjul.

12. Töötajate vanuslik koostis. (tab. 27) juures köidab tähelepanu eriti noorte ja raukade osatähtsus. Kokku kõigest töötajast 1934. a. leidis alla 20 a. 9,8%, sellest langeb alla 15 a. arvele 2,5% ja 15—19 a. arvele 7,3%. Alla 15 a. vanusest töö-

tajad, peale väheste erandite, on pärit põllumajandusest, kus nad esinevad palgata töötajate perekonnaliikmetena ja töölistena vahekorras 80%:20% vastu. Teistes tööharrudes leidub alla 15 a. töötajaid üsna vähesel määral. 15—19 a. töötajaid leidub küll kõigis tööharrudes, kuid suuremal määral siiski vaid põllumajanduses (8,9%) ning maja- ja isikuteenistuse alal (7,7%). Võrreldes aga 14—19 a. noorte üldarvuga moodustavad töötajad noored üldse 66,4%, mehed 69,7% ja naised 63,1%, seega võrdlemisi kõrgel määral.

¹⁾ V. märkus tab. 10 juures.

Töötajate vanuslik koostis tööhäruude järgi — Age des travailleurs d'après les branches du travail.

Table showing the age distribution of workers by industry. Columns include age groups (11-15, 16-19, 20-29, 30-39, 40-49, 50-59, 60-69, 70+), total, and percentage. Rows are categorized by industry groups I-IV.

1

Kuid üksikute tööhäruude järgi pilt kujuneb suuresti erinevaks, nii kui nähtub järgnevaist võrdlusandmeist (tab. 28).

Tööhäruude määr tööhäruude vanuse järgi. Age des personnes travaillantes.

Table showing the number of workers by age group for various industries. Columns represent age groups (14, 15-19, 20-29, 30-39, 60+) and total. Rows list industries like Agriculture, Industries, Commerce, etc.

Nimelt, noorte tööhäruude arv kõrge põllumajanduses (80,8%) — palgata töötajate arvel ning maja- ja isikuteenistuses (78,2%) — selle rühma naissoo arvel; teistes rühmades on see võrdlemisi madal, eriti transport ja side alal (11,9%) — peamiselt seetõttu, et nende tööhäruude noored peavad kas oma vanemate või teisel tööhäruus tööhäruudeks valmistuma eriti ette, peamiselt õppeasutistes. Täis-

tööeliste tööhäruude arv on kõrge kõrgis tööhäruudes, kuigi ka selles vanuses esikohal seisab põllumajandus ja viimasel transport — neis tööhäruudes naiste tööhäruude erineva võimaluse tõttu.

Raukade (60— a.) tööhäruude arv on samuti kõrge nii üldse kui üksikuis tööhäruudes — eriti põllumajanduses; teistes tööhäruudes nad ei pea vastu nii kaua kas pensionile lahkudes (ühiskonnategevus) või invaliidiks muutudes, mis tõttu paljud neist harudest satuvad mitte tööga iseseisvat sissetulekut saavutajate (väljaspool tööhäruusi seisvate) rühma. Raukade kõrge tööhäruude tõttu nende osatähtsus töötavas rahvastikus (tab. 28) on üsna suur — üldse 12,0%, meestel 12,3%, n. 11,7%. Seejuures pälvib tähelepanu, et koguni võrdlemisi palju üle 70 a. on ennast registreerinud tööga ülalpidamist saavutajaina, — põllumajanduse mõjul tootmise alal töötajaid 3,5%, vahendamise alal 1,4% ja teenimise alal 1,9% (maja- ja isikuteenistuse alal tegevaste koguni 4,4%).

Millisel määral palgata tegevaste olev tööhäruud on jaotatud üksikute tööhäruude ja tootmis-, jaotamis- ning teenimisülesannete vahel, seda näitavad varem selgitatu kohaselt saavutatud täistöötajate arvud (tab. 27 viimane lahter). Nendest selgub, et kogu tegevast tööhäruust on rakendunud mitmesuguseile tegevusaladele järgnevalt (%):

Tööhäruud rahvuse järgi (aktiivsed) — Travailleurs d'après la nationalité (ethnique).

Table showing the ethnic composition of workers. Columns represent nationalities (Eestlased, Venelased, Sakslased, Rootslased, Juudid, Muud, Teadmata) and total. Rows list industries and age groups.

Rahvastiku ühiskondlikud kihid tööharude järgi (järg) — *Classes sociales d'après les branches du travail (suite).*

3.	Patrons employant un ouvrier d'oeuvre salarié	Patrons travaillant avec leurs membres de famille	Patrons travaillant seuls	Ouvriers	Employés	Professions libérales	Hors des classes sociales	Total	Classe inconnue	Gr. total
	NAISED — Femmes									
Põllumajandus	53 407	220 576	10 243	63 896	1 807	—	—	349 920	763	350 692
Tööstus	6 054	3 135	23 727	59 464	5 769	—	—	98 149	139	98 288
Kaubandus	2 800	3 801	8 378	9 351	6 454	—	—	30 784	54	30 838
Transport ja side	—	186	2 336	9 713	4 793	—	—	17 241	41	17 282
Ühiskondl. tegevus	—	—	—	8 485	19 619	3 391	3 945	35 443	63	35 506
Maja- ja isikuteenistus	—	—	—	16 544	53	—	—	16 597	—	16 597
Väljaspool toodud tööh. seisv. isikud	—	—	—	—	—	—	34 172	—	—	34 172
Kokku	62 474	227 698	44 684	167 453	38 495	3 394	38 117	582 315	1 060	583 375
Tööharu teadmata	56	99	316	9 325	490	—	—	10 286	3 864	14 150
Üldse	62 530	227 797	45 000	176 778	38 985	3 394	38 117	592 601	4 924	597 525

Tööh. teadmata	Tööh. teadmata									
	Tööh. teadmata									
	56	99	316	9 325	490	—	—	10 286	3 864	14 150

Tööh. teadmata	Tööh. teadmata									
	Tööh. teadmata									
	56	99	316	9 325	490	—	—	10 286	3 864	14 150

Tööh. teadmata	Tööh. teadmata									
	Tööh. teadmata									
	56	99	316	9 325	490	—	—	10 286	3 864	14 150

Tööh. teadmata	Tööh. teadmata									
	Tööh. teadmata									
	56	99	316	9 325	490	—	—	10 286	3 864	14 150

Aktiivsete ühiskondlikud kihid tööharude järgi 1934. a.
Classes sociales de la population active d'après les branches du travail en 1934.

4.	Peremebed alaltiselt palgatud tööstisega Patrons employant con- tinuellement un ouvrier d'oeuvre salarié	Peremebed oma pere- konna- liikmetega Patrons travaillant avec leurs membres de famille	Peremebed üksikud Patrons travaillant seuls	Töölised Ouvriers	Ametnikud Employés	Vabakutselised Professions libérales	Kihitud Hors des classes sociales	Kokku Total	Kihti teadmata Classe inconnue
	Kihitide % — % des classes sociales.								
Põllumajandus	13,1	43,4	4,7	37,9	0,9	—	—	100,0	0,1
Tööstus	4,5	1,9	22,9	65,4	5,3	—	—	100,0	0,1
Kaubandus	7,0	8,1	25,7	36,9	22,3	—	—	100,0	0,2
Transport ja side	0,9	1,0	12,8	61,0	24,3	—	—	100,0	0,3
Ühiskondlik tegevus	—	—	—	19,0	42,9	8,1	30,0	100,0	0,1
Maja- ja isikuteenistus	—	—	—	99,7	0,3	—	—	100,0	—
Väljaspool toodud tööh. teadmata	0,2	0,4	2,5	92,6	4,2	—	0,1	100,0	24,0
Üldse	7,4	20,8	9,1	43,0	7,4	0,7	11,6	100,0	0,8

Tööh. teadmata	Tööh. teadmata									
	Tööh. teadmata									
	0,2	0,4	2,5	92,6	4,2	—	0,1	100,0	24,0	

Tööh. teadmata	Tööh. teadmata									
	Tööh. teadmata									
	0,2	0,4	2,5	92,6	4,2	—	0,1	100,0	24,0	

Tööh. teadmata	Tööh. teadmata									
	Tööh. teadmata									
	0,2	0,4	2,5	92,6	4,2	—	0,1	100,0	24,0	

peremees-üksikute osatähtsus, mistõttu palgalistega ja oma perek. liikmetega töötavate peremeeste osatähtsus neil aladel esineb võrdlemisi väiksemana.

Vaadeldes rahvastiku jagunemist ühiskondlikes kihitides tööharude järgi, selgub mis määral missugusest tööharust nad elatuvad (tab. 3). Nimelt palgalistega ja oma perek. liikmetega töötavate peremeeste kihti kuuluvast rahvastikust elatub peamine osa põllumajandusest (85,4 ja 96,7%), peremees-üksikute kihile on tähtsamaks elatusalaks tööstus (53,2%), töölise kihile pea võrdselt põllumajandus (37,4%) ja tööstus (39,2%) ning ametnikele — ühisk. tegevus (48,7%). Kuid vaadeldes samast seisukohast vaid aktiivseid (tab. 4), leiame vahekorrad kujunenud peremeestel tööstuse alal tegevate osatähtsuse kasuks, eriti palgalistega töötavail (13,1%:rahvastiku 9,8% vastu), töölisel aga eeskätt põllumajanduse alal tegevate osatähtsuse kasuks (42,5%:37,4% vastu) ja ametnikel peamiselt kaubanduse alal tegevate osatähtsuse kasuks (18,1%:

16,6% vastu). Toodust nähtub, eriti töölise ja teenijate kohta, et 200 909 isikut, arvestades ka selgusetat tööharuga isikutega, töötab põllumajanduse alal ca 85 tuhat, tööstuse alal ca 69 tuhat, kaubanduses ca 11 tuhat, transpordi ja side alal ca 11 tuhat, ühisk. tegevuse alal ca 8 tuhat ning maja- ja isikuteenistuse alal ca 17.

Sooline erinevus rahvastiku jagunemises ühisk. kihitidesse tööharude järgi (tab. 3) pole suur, mispeale selle juures siin ruumi puudusel pikemat ei peatu.

1922–34. a. teostunud muutused üksikute tööharude rahvastiku ühiskondlikes kihitides on palju suuremad kui seda nentisime üldkäsitusel (tab. 5). Nimelt, põllumajanduses on palgaliste ja palgalistega töötavate peremeeste kahanes suuresti kasvanud oma perek. liikmetega töötavate peremeeste osatähtsus 66,2% peale: 64,3% vastu — osalt tööstuse arvel, peamiselt

Rahvastiku ühiskondlikud kihid tööharude järgi % 1922. ja 1934. a.
Classes sociales d'après les branches du travail en 1922 et 1934 en %.

5.	Peremebed alaltiselt palgatud tööstisega Patrons employant con- tinuellement un ouvrier d'oeuvre salarié	Peremebed oma pere- konna- liikmetega ja peremebed üksikud Patrons travaillant avec leurs membres de famille et patrons travaillant seuls	Töölised Ouvriers	Ametnikud Employés	Vabakutselised Professions libérales	Kihitud Hors des classes sociales	Kokku Total	Kihti teadmata Classe inconnue	
	1922.								
Põllumajandus	15,6	66,2	17,6	0,6	—	—	100,0	0,2	
Tööstus	6,1	25,7	62,3	5,9	—	—	100,0	0,1	
Kaubandus	9,5	39,4	29,3	21,8	—	—	100,0	0,2	
Transport ja side	1,2	14,7	59,0	25,1	—	—	100,0	0,3	
Ühiskondlik tegevus	—	—	20,9	48,2	7,8	23,1	100,0	0,2	
Maja- ja isikuteenistus	—	—	99,5	0,5	—	—	100,0	—	
Väljaspool toodud tööh. seisv. isikud	0,6	4,0	90,8	4,6	—	100,0	100,0	—	
Tööharu teadmata	0,6	4,0	90,8	4,6	—	—	100,0	26,0	
Üldse	10,8	46,2	29,4	6,6	0,5	6,5	100,0	0,8	

Tööh. teadmata	Tööh. teadmata									
	Tööh. teadmata									
	0,6	4,0	90,8	4,6	—	100,0	100,0	26,0		

Tööh. teadmata	Tööh. teadmata									
	Tööh. teadmata									
	0,6	4,0	90,8	4,6	—	100,0	100,0	26,0		

aga põllumajanduse enda töölise arvel. Samal ajal aga on veelgi suuremal määral kasvanud töölise osatähtsus tööstuses (62,3% peale: 51,0% vastu) ja kaubanduses — 29,3% peale: 24,2% vastu — jällegi osalt samal alal oma perek. liikmetega (või üksikute) peremeeste ja põllutöö alalt pärit töölise arvel. Ühes sellega on kasvanud ka palgalistega töötajate peremeeste osatähtsus tööstuses (6,1% peale: 5,9% vastu). Ametnike osatähtsus on kasvanud vaid transpordi ja side alal (25,1% peale: 18,0% vastu), kuna ühisk.

kondliku tegevuse alal on kasvanud vabakutseliste osatähtsus (7,8% peale: 6,4% vastu), peamiselt ametnike ja kaitseväelaste osatähtsuse languse arvel. Kuna aga toodud võrdlust siiski teataval määral segab 1922. a. andmeis suur arv teadmata tööharuga ja kihiga isikuid (peamiselt töötuid ja mitmes tööharu tegevaid töölisi), siis teadmatute arvude proportsionaalsel jaotamisel saavutamise järgmised tulemused, arvatud 1000 elaniku jagumiseks tööh. ja ühisk. kihitide järgi.

1000 elaniku jagunemine tööhärad ja ühisk. kihtide järgi 1922. ja 1934. a.

Table with columns for categories (Põllumajandus, Tööstus, Kaubandus, etc.) and rows for years 1922 and 1934, showing population distribution percentages.

Need arvud näitavad mitte üksikute tööhärad kihtidevahelisi suhtemuutusi, vaid muutusi nii kihtides kui tööhärades korraka — seega ühiskonna ümberkihistust täies ulatuses.

Rahvastiku ühiskondlikud kihid põllumajanduses 1922—1934¹⁾ — Classes sociales dans l'agriculture de 1922—34.

Table 6: Social classes in agriculture 1922-1934. Columns include categories like Peremehed alalt, Töölised, Ametnikud, and rows for different agricultural sectors and total population.

1) Võrdlus on koostatud arvestamata teadmata tööhäradega ja ühisk. kihiga isikuid.

dest elanikust riigis põllumajanduse alal töölise ja teenijate kihti 111,4 inimest:145,2 vastu 1922. a.; samuti 91,8%00 palgalistega peremeeste kihti: 95,3%00 vastu, kuna oma perek.-liikmetega töötajaid üksikuid oli 389,7%00:378,9%00 vastu 1922. a.

Kui nendele muutustele arvame juure ka veel vabakutseliste ja kihitute osatähtsuse kasvu, siis tulemusena üldiselt on kahanenud peremeeste ja eriti töölise osatähtsuse ning tõusnud ametnike, vabakutseliste ja kihitute osatähtsuse, nii kui see selgus juba eespool (tab. 2).

Rahvastiku ühisk. kihtidesse jagunemisest võrdlusi välisriigega on andmete liigituste suure erinevuse tõttu võimata usaldusväärset teostada.

Edasi on tähtis võtta vaatlusele ühiskondlikku kihitust tööhärad alajaotustes, eriti muutusi kahe

rahvaloenduse vahemikul. Sest, nii kui varem käsitlust selgunud, kannab rahvastiku jagunemine peatööhäradesse vägagi summaarset iseloomu: iga peatööhärad sisaldab mitmekesiseid, tihti suuresti erinevaid alaharusid.

a) Põllumajandus. Põllumajanduse alla arvatud neljast tööhärad kandvaima — põllupidamise — juures leiame varem kogu põllumajandusele iseloomuliku nenditud ühiskondliku kihituse omapära esinevat veelgi teravamal kujul (tab. 6): peremeeste osatähtsuse töölise ja ametnike arvel on veelgi suurem — nii rahvastiku kui töötajate seas; seejuures ka peremeeste-üksikute protsent on pisut väiksem kui põllumajanduses üldse (3,7%:4,7% vastu).

koos). Kalanduse alal aga peremehed oma perek.-liikmetega (47,3%) ja peremehed-üksikud (41,8%) esinevad pea ainuvalitsevana — palgalisi pidavaid peremehi ja töölisi leidub siin vähe. Metsanduse alal on peremeeste osatähtsuse üldse väike; valdavas ülekaalus esinevad töölised ja ametnikud.

Võrreldes 1922. a. leiame rahvastikus ja kõigi töötajate juures põllupidamise alal töölise ja ametnike, samuti palgalistega peremeeste osatähtsuse languse juures tõusnud vaid oma perek.-liikmetega töötavate peremeeste osatähtsuse, nii kui seda nentisime varem kogu põllumajanduse kohta; ainult aktiivsete juures on tõusnud kõigi peremeeste osatähtsuse. Samaladset muutussuunda, s. o. peremeeste osatähtsuse kasvu võib nentida ka metsanduse alal.

b) Tööstus. Tööstusena arvestatud tööhärad ühiskondliku kihituse kohta toome siin andmed (tab. 7) vaid suuremate rühmadena; kuid kasustades

Rahvastiku ühiskondlikud kihid tööstuses 1922. ja 1934. a. — Classes sociales dans l'industrie.

Table 7: Social classes in industry 1922-1934. Columns include categories like Peremehed alalt, Töölised, Ametnikud, and rows for various industries and total population.

ühthlasi ka üksikasjalise liigitelu kohta olevaid andmeid, kujuneb iga haru pilt järgmisena (võrdlusarvud on toodud vaid aktiivsete kohta).

Murdude ja kaevanduste alal esinevad töölised teistest kihtidest valdavas ülekaalus, 1922. a. võrreldes koguni kasvanud määral (90,9%:85,5%

vastu) — mitte üksnes domineerivalt esineva põlevkivitööstuse mõjul, kus leidub ainult töölisi (94,7%) ja ametnikke (5,3%), vaid ka turbatööstuses (84,9%) ning kivi- ja paemurdudes ning teistes kaevandustes (75,9%); peremeestest peremeeste-üksikuid leidub turbatööstuses (4,6%) ning kivi- ja paemurdudes (14,3%).

Mineraalide töötlemise alal on võrreldes 1922. a. tööliste arv pisut kahanenud (81,7%:82,5%) palgalistega peremeeste kasuks. Siia kuuluvatest tööhärudest on tööliste arv savitööstuse (78,8%) ja kivide töötlemise (65,5%) alal, kus leidub silmapaistval määral peremehi palgalistega (10,0% ja 10,3%), samuti peremehi üksikuid (4,0% ja 17,5%), madalam kui sideainete ja klaasitööstuses, kus on tegemist suuremate käitistega ja seetõttu tööliste osatähtsus kõrge (84,9% ja 86,5%).

Metallitööstuses on võrreldes 1922. a. tõusnud nii tööliste (66,0%:65,4%) kui peremeeste osatähtsus — ametnike arvel. Alaharudest esinevad suurima tööliste osatähtsusega metallide töötlemine (87,7%), laevahitus (86,1%) ning raudtee ja trammide veevõrgu ehitus (93,1%), kus puuduvad peremehed üldse. Seevastu teistes alaharudes on tööliste osatähtsus tunduvalt madalam peremeeste, eriti peremeesüksikute arvel, mistõttu viimasel kogu metallitööstuses esinevad võrdlemisi kõrge osatähtsusega (21,5%).

Keemiatööstuses on peale 1922. a. tõusnud peremeeste ja ametnike osatähtsus — tööliste arvel, vaatamata sellele, et uuesti juure tulnud põlevkiviõlitööstuses on peremehi vähe (0,4%) ja tulekikutööstuses monopoli kehtimahakkamise järele need täitsa puuduvad ja esinevad vaid töölised (87,3% ja 82,7%) ning ametnikud (12,3% ja 17,3%). Seevastu aga esinevad suure peremeeste ja ametnike arvuga seebi- ja küünlatehased ning kosmeetilised laboratooriumid (12,8% ja 29,7%) ning mitmesuguste muude keemiasemete valmistus (9,8% ja 23,4%). Lõpuks ka kummiesemete valmistuse alal on ametnikke palju (13,1%), kuna peremeestest (6,6%) on palgalistega töötajaid võrdlemisi vähe (2,8%).

Nahatööstuses on peale 1922. a. tõusnud vaid tööliste osatähtsus (64,7%:58,4% vastu) — peamiselt oma perekonnaga ja üksitöötajate arvel; kuid siiski viimaseid leidis 1934. a. veel rohkem (21,2%) eriti (arvatud välja jalanõude valmistus) nahkesemete valmistuse alal (34,3%), kus seetõttu tööliste osatähtsus on võrdlemisi madal (56,0%). Toornahatööstuse alal aga leidis töölisi rohkem (71,2%), samuti ametnikke (8,1%), kuna peremeestest (20,7%) enamik on üksikud (11,4%).

Tekstiiltööstuses on osatähtsusest suuresti kasvanud tööliste (62,8%:82,5%) ja ametnike arv (6,6%:4,0%) — peremeeste, peamiselt oma perek.-liikmetega ja üksitöötajate arvel (9,6%:31,8%), mida on põhjustanud suurel määral silmkuudujate erinev arvestamine: 1922. a. tekstiili, 1934. a. kehakattetööstuse alal. Alaharudest esinevad suurima tööliste ja vastavalt väikese peremeeste arvuga puuvilla-, lina- ja kunstiõõlitööstus, kuna villa-, köie-, nõõri-, võrgu- ja niiditööstuses, samuti riidevärvmise, -vanutamise ja -trükkimise alal töötab peremehi rohkemal määral, eriti peremehi-üksikuid villatööstuses (21,9%) ja köie- tööstuses (19,0%).

Puutööstuses on 1922. a.-st tõusnud tööliste (62,6%:50,7%) ja palgalistega peremeeste osatähtsus

(3,7%:2,9%) — ametnike ja peamiselt oma perek.-liikm. ja üksitöötavate peremeeste arvel. Viimasest peremehi-üksikuid 1934. a. suuremal arvul mööbli- ja vineeritööstuses (35,4%: tööliste 54,0% vastu) ning muude puuesemete valmistamise alal (53,0%:35,9%). Saevskites, sindlilõikuse ja kastivabrikute alal aga esineb rohkem töölisi (88,0%) ja ametnikke (7,3%).

Paberitööstuses on 1922. a. kihtide vahetõttu muutunud võrdlemisi vähe, siiski tööliste ja ametnike osatähtsuse kasuks. Alaharudest esineb pabermassi ja paberi valmistamise alal peamiselt töölisi (89,2%), (0,1%) palgalistega peremeeste väikese arvu kõrval ja ametnikke (10,7%) kuna pabereseemete valmistamise alal on peremehi võrdlemisi palju (17,5%), selles üksikuid 8,6%).

Polügraafiatööstuses samuti on kihtide vahetõttu muutunud võrdlemisi vähe — peamiselt töötute ja tõenäoliselt peremeesüksikute (päevapiltnikud) kasuks (1934. a. 12,5%).

Toit- ja maitseainete ning jookide tööstuses on kasvanud silmapaistvalt tööliste ja ametnike osatähtsus — kuigi peremeeste, siiski tõenäoliselt rohkem üksikute arvel. Osa selle koondharuse kuuluvaid harusid esineb kõrge tööliste ja eriti ametnike osatähtsusega, nagu šokoladi- ja kompekkitööstus (84,3% ja 9,6%), tapamajad ja külmutushooned (79,6% ja 18,0%), piimatööstus (43,5% ja 50,7% — viimastest valdav osa meierid ja koorejaama juhatajad), toiduli- ja rasvatööstus (66,7% ja 28,9%), kartulijahu- ja siirupitööstus (81,3% ja 14,7%), piiritus- ja pärmit. (66,9% ja 32,0%), likööri- ja veinivabrikud (64,3% ja 26,7%), linnase- ja õlletehased (80,9% ja 16,6%) ning tubakatööstus (87,7% ja 12,0%); osas aga esineb töölise ja ametnike kõrval siiski rohkem peremehi — väikese arvu oma perek.-liikmetega töötajate kõrval, peamiselt palgalistega ja üksikuid, nagu jahuveskid (13,2% ja 16,4%), leivatööstus (12,1% ja 9,2%), liha- ja kalatööstus (11,9% ja 6,1%), karastavate jookide tööstus (16,7% ja 10,4%) ning kohvi- ja muude maitseainete tööstus (13,9% ja 11,3%).

Kehakatte- ja pudukaupade tööstuse alal on samuti tõusnud koos palgalistega peremeestega (4,0%:6,0%) eriti tööliste osatähtsus (29,5%:37,0%). Kuid siiski esinevad siin väikese arvu oma perek.-liikmetega töötajate peremeeste (2,5%) kõrval suure osatähtsusega peremeesüksikud (53,3%), seda peamiselt riietuse (56,2%) ja nahkjalanõude valmistamise alal (52,9%). Teistes alaharudes on muud peremehi juba rohkem, kuid üksikute arv koos töölistega siiski küllalt suur, nagu villitööstuses (18,4% ja 62,1%), pudu- ja mockakaupade tööstuses (20,1% ja 64,2%) ning linnusulgede puhastuse ja padjatööstuse alal (20,5% ja 69,3%).

Ehitustööstuses on suuresti tõusnud tööliste osatähtsus (82,3%:58,1%), seda osalt küll varem nenditud osa hädaabitööstuste arvestamisest, osalt aga siiski peremeesüksikute arvel; 1934. a. oli selliseid 11,5% chitusala aktiivseist, peamiselt hoonete ehituse ja remondi alal (14,7%).

Elektri- ja gaasijaamades on tõusnud kõigi teiste kihtide arvel ametnike osatähtsus; eriti suur on viimane avalike elektriijaamade alal (29,1%).

Puhastuse ja hügieeni alal on tõusnud jällegi tööliste (60,3%:49,0%) ja tööandjate-peremeeste (10,0%:8,3%) osatähtsus — üksikute arvel, kelle osatähtsus 1934. a. ületas oma perek.-liikmetega töötajate arvu suuresti (26,8%:1,9%).

Nii näeme, et varem nenditud suurem tööliste arvu tõus tööstuses on teostunud paljudel aladel peamiselt käsitöö taandumisest käitistöö eest.

d) Kaubandus. Kaubanduses (tab. 8), samuti kui tööstuses, on peale 1922. a. tõusnud tööliste osatähtsus, kuigi väiksemal määral ja seda aktiivsete juures pea kõigis alaharudes, arvatud välja keemiatoodete jne. kauplused, kus on kasvanud peamiselt

Ühiskondlikud kihid kaubanduses 1922. ja 1934. a. % — Classes sociales dans les commerces en 1922 et 1934.

8.	1934					1922				
	Peremehed alal palgat. töölis- tega	Peremehed oma perek.-liikmet. ja peremehed üksikuid	Töölised	Ametnikud	Kokku	Patrons employant une main-d'œuvre salariée	Patrons travaillant avec leurs membres de famille et leurs travailleurs seuls	Ouvriers	Employés	Total
Kogu rahvastik — Population totale.										
Toitainete kauplused	9,3	59,8	24,7	6,2	100,0	10,2	65,5	18,2	6,1	100,0
Mööbli- ning muude majatarvete ja puuesem. kauplused	17,1	28,9	36,4	17,6	100,0	16,5	36,4	27,0	20,1	100,0
Rõlde-, kehakatte-, pudu-, jalanõude- ja nahkauplused	19,6	29,2	38,2	13,0	100,0	20,4	47,3	23,4	8,9	100,0
Metalliesemete kauplused	13,1	16,1	38,0	32,8	100,0	15,0	14,6	35,8	34,6	100,0
Keemiatoodete ja rohukauplused ning bensinijaamad, petrooleumikauplused ja laod	15,3	16,1	23,6	45,0	100,0	16,7	13,6	28,7	41,0	100,0
Ehitusmaterjali- ja kütteainete kaupl.	12,6	26,5	42,2	18,7	100,0	13,4	18,2	35,2	33,2	100,0
Raamatu-, paberi-, noodli-, kunstiesemete ja muusikariistade kauplused	13,8	24,1	36,5	25,6	100,0	16,1	32,5	31,5	19,9	100,0
Segakauplused	6,5	46,4	30,0	17,1	100,0	9,8	33,2	29,2	27,8	100,0
Turu- ja tänavakaupl. ning rindkaupl.	1,1	92,8	5,9	0,2	100,0	1,3	95,3	3,4	—	100,0
Võrastemajad, söögimajad ja lõbustus-asutised	15,2	13,8	67,1	3,9	100,0	20,6	24,6	50,1	4,7	100,0
Kauband. vahetalit., kohakuul., teadete- ja rekl.-büroo	8,1	11,1	19,5	61,3	100,0	10,5	4,0	14,2	71,3	100,0
Panga- ja kindlustusasjandus	—	—	11,6	88,4	100,0	0,6	—	13,4	86,0	100,0
Kokku	9,5	39,4	29,3	21,8	100,0	11,7	44,0	24,2	20,1	100,0
Aktiivsed — Personnes actives.										
Épiceries	7,6	52,9	32,7	6,8	100,0	8,3	55,7	28,1	7,9	100,0
Commerce de meubles et d'ustensiles et d'articles en bois	12,5	24,3	45,9	17,3	100,0	13,8	27,2	40,0	19,0	100,0
Commerce d'étoffes vêtements, mercerie, chaussures et articles en cuir	13,2	24,0	50,1	12,7	100,0	14,6	37,1	36,7	11,6	100,0
Commerce d'objets métalliques	9,3	12,9	44,5	33,3	100,0	11,2	10,2	42,7	35,9	100,0
Produits chimiques et drogues, vente et entrepôts de benzine et pétrole	9,2	11,2	28,5	51,1	100,0	11,4	9,3	33,9	45,4	100,0
Commerce du matériel de construction et des combustibles	10,4	21,5	49,2	18,9	100,0	11,2	14,8	40,9	33,1	100,0
Commerce de livres, papier, notes, objets d'art et instruments de musique	9,4	17,5	44,8	28,3	100,0	11,2	21,2	43,0	24,6	100,0
Mercerie	5,7	36,2	38,3	19,8	100,0	7,2	24,3	36,5	32,0	100,0
Commerce au marché et colportage	1,0	92,1	6,8	0,1	100,0	1,3	93,9	4,8	—	100,0
Hôtels, restaurants, théâtres, cinémas etc.	9,2	12,1	75,0	3,7	100,0	11,8	23,5	58,7	6,0	100,0
Courtage, agence, bureaux de placement, d'annonces et réclames	6,8	10,6	21,5	61,1	100,0	7,1	3,6	15,0	74,3	100,0
Banques et établissements d'assurance	—	—	12,0	88,0	100,0	0,3	—	12,0	87,7	100,0
Total	7,0	33,8	36,9	22,3	100,0	8,4	35,6	32,9	23,1	100,0

apteekide alal tegevate ametnike arv. (Siin on 1922. ja 1934. a. erinev apteekide alal tegevate arvestamine kõrvaldatud.) Ühes sellega on kõigis alaharudes kahanenud palgalistega töötajate peremeeste osatähtsus, kuna palgalisteta peremehed ja ametnikud on osas harudes tõusnud, osas kahanenud. Erilist tähelepanu pälviv palgalisteta peremeeste osatähtsuse suurem kasv ehitusmaterjali ja kütteainete (21,5%:14,8%), segakaupluste (36,2%:24,3%) ning kauband. vahetalituse jne. alal (10,6%:3,6%), mida on põhjustanud varem mainitud kriisiaegne töötute haaramine kauplemise kui elatisevahendi järgi. Samal põhjusel on suuresti kasvanud palgalisteta peremeeste

arv (2 867:1 854) turu- ja tänavakauplejate rühmas, kuigi kihtide suhtarvud seejuures on muutunud pigemini tööliste osatähtsuse tõusu kasuks.

Panga ja kindlustuse alal on tööliste ja ametnike vahetõttu jäänud pea muutumatu, kuid aktiivsete arv on tõusnud suuresti (ametnikke 2 362:1 225 vastu).

e) Transport ja side. Transpordi ja side alal (tab. 9) on peale 1922. a. kasvanud tööliste osatähtsus vaid vesi- ja maanteetranspordi alal, kuna raudteetranspordis see on suuresti langenud (72,6%:81,1%) ametnike osatähtsus aga on tõusnud kõigis transpordi harudes. Seoses eelmiste muutustega peremeeste osatähtsus on kõikjal langenud. Ent side alal, vas-

Ühiskondlikud kihid transpordi ja side alal 1922. ja 1934. a. — Classes sociales dans le transport et communications en 1922 et 1934.

9.	1934					1922				
	Peremehed alatselt palgatud tööstajaga	Peremehed oma perekonnaliikmetega ja peremehed üksikud	Töölised	Ametnikud	Kokku	Patrons employant continuellement une main-d'œuvre salariée	Patrons travaillant avec leurs membres de famille et patrons travaillant seuls	Ouvriers	Employés	Total
Rahvastik — Population.										
Transport raudteel	—	0,6	72,6	26,8	100,0	—	—	81,1	18,9	100,0
Transport vesiteel	2,2	4,2	63,5	30,1	100,0	4,6	—	56,9	25,4	100,0
Transport maanteel ja õhus	3,3	57,8	37,3	1,6	100,0	4,2	—	62,9	1,5	100,0
Post, telegraaf ja telefon	0,0	6,2	42,9	50,9	100,0	—	—	46,3	53,7	100,0
Üldse	1,1	14,7	59,0	25,2	100,0	1,7	19,3	61,0	18,0	100,0
Aktivsed — Personnes actives.										
Transport par chemins de fer	—	0,8	71,5	27,7	100,0	—	—	77,9	22,1	100,0
Transport maritime	1,3	2,9	72,3	23,5	100,0	2,7	—	66,7	22,4	100,0
Transport aérien et par grands chemins	2,5	52,7	43,5	1,3	100,0	3,5	—	41,2	2,1	100,0
Postes, télégraphes et téléphones	0,0	7,2	39,9	52,9	100,0	—	—	41,8	58,2	100,0
Total	0,9	13,8	61,0	24,3	100,0	1,3	15,2	62,5	21,0	100,0

tandina 1922. a., on tekkinud ka peremehi, peamiselt peremehi-üksikuid, kellena on arvestatud hankelepingu alusel töötajad postivedajad maal.

g) Ühiskondlik tegevus. Ühiskondliku tegevuse alal (tab. 10) on tööliste osatähtsus võrdlemisi madal ja on võrreldes 1922. a. veelgi langenud, —

Ühiskondlikud kihid ühiskondliku tegevuse alal 1922. ja 1934. Classes sociales dans l'administration publique et professions libérales en 1922 et 1934.

10.	1934					1922				
	Töölised	Ametnikud	Vabakutselised	Kihitud	Kokku	Ouvriers	Employés	Professions libérales	Hors des classes sociales	Total
Rahvastik — Population.										
Tervishoidlikul alal töötav personaal	26,2	44,5	29,3	—	100,0	30,2	38,9	32,9	—	100,0
Hariduslikul, kunstilisel ja muul valmiskultuuri alal töötav personaal	14,7	74,2	11,1	—	100,0	18,3	70,1	11,6	—	100,0
Usu alal töötav personaal	27,0	71,9	1,1	—	100,0	26,7	71,4	0,8	1,1	100,0
Riigiteenistus, mis ei kuulu varem käsitletud tööharudesse	39,6	60,4	—	—	100,0	27,5	72,5	—	—	100,0
Omavalitsusteenistus, mis ei kuulu varem käsitletud tööharudesse	37,7	62,3	—	—	100,0	39,8	60,2	—	—	100,0
Muul ühiskondlikul tegevusalal töötav personaal	11,2	39,7	49,1	—	100,0	14,0	32,4	53,6	—	100,0
Kaitsevägi	—	—	—	100,0	100,0	—	—	—	100,0	100,0
Üldse	20,9	48,2	7,8	23,1	100,0	20,2	52,2	6,4	21,2	100,0
Aktivsed — Personnes actives.										
Service sanitaire	31,5	41,9	26,6	—	100,0	35,6	32,9	31,5	—	100,0
Instruction, professions scientifiques, artistiques etc.	15,2	70,1	14,7	—	100,0	16,8	68,1	15,1	—	100,0
Le clergé	29,6	68,7	1,7	—	100,0	31,9	63,3	1,6	—	100,0
Employés d'Etat non mentionnés dans les groupes précités	39,2	60,8	—	—	100,0	25,1	74,9	—	—	100,0
Employés d'administr. publiques, non mentionnés dans les groupes précités	37,4	62,6	—	—	100,0	37,3	62,7	—	—	100,0
Différentes professions libérales	14,6	45,1	40,3	—	100,0	18,2	36,9	44,9	—	100,0
Armée	—	—	—	100,0	100,0	—	—	—	100,0	100,0
Total	19,0	42,9	8,1	30,0	100,0	16,4	44,1	6,6	32,9	100,0

arvatud välja riigi- ja omavalitsusteenistus, kus võib nentida tõusu (39,2%:25,1%) või püsimit endisel tasemel. Samuti on kahanenud kõikjal, peale usuala vabakutseliste osatähtsuse. Kuid riigiteenistuse suure kaalu, samuti kaitsevõelaste osatähtsuse languse tõttu on kogu rühma ühisk. kihtide vahekorrad siiski muutunud tööliste ja vabakutseliste osatähtsuse tõusu kasuks.

3. Ühisk. kihid administratiivüksuste järgi.
Classes sociales d'après les unités administratives.

tuselt ei või olla väikene, arvestades rahvastiku tööharulise koostise erinevust, nii kui nähtub toodud võrdlusandmeist (tab. 11). Ühiskondlikult kihitu-

Kuna eelselgunu kohaselt üksikute tööharude ühiskondlik kihitus on suuresti erinev, siis loomulikult linna ja maa erinevus ka ühiskondlikult kihituselt.

Rahvastiku ühiskondlikud kihid 1934. a. administratiivüksuste järgi — Classes sociales de la population d'après les unités administratives en 1934.

11.	Linnad — Villes	Ühiskondlikud kihid										Total					
		Peremehed alatselt palgatud tööstajaga	Peremehed oma perekonnaliikmetega	Töölised	Ametnikud	Vabakutselised	Kihitud	Kihti teadmata	Üldse	Ouvriers	Hors des classes sociales						
Linnad — Villes	Tallinn	14 980	10 927	156 131	51 043	5 175	40 383	5 854	323 007	47	3,5	12,2	49,2	16,1	1,6	12,7	100,0
	Antsla	1 015	1 928	14 241	2 111	184	2 149	241	26 819	3,8	7,2	18,4	53,6	8,2	0,7	8,1	100,0
Alevid — Bourgs	Võru	320	360	1 864	858	89	971	32	5 832	6,0	6,8	15,3	35,2	16,2	1,7	18,3	100,0
	Võru	320	360	1 864	858	89	971	32	5 832	6,0	6,8	15,3	35,2	16,2	1,7	18,3	100,0
Väljal — Communes rurales	Võru	14 660	10 927	156 131	51 043	5 175	40 383	5 854	323 007	47	3,5	12,2	49,2	16,1	1,6	12,7	100,0
	Võru	14 660	10 927	156 131	51 043	5 175	40 383	5 854	323 007	47	3,5	12,2	49,2	16,1	1,6	12,7	100,0
Total	Üldse	15 995	12 855	170 995	56 156	5 264	40 383	5 854	323 007	51,8	14,0	32,7	92,8	32,3	2,4	21,4	100,0

Etthi arvest. isik. — Comptée à part

Üldse — Gr. total

V. RAHVASTIKU LEIBKONDLIK KOOSTIS.

COMPOSITION de la POPULATION D'APRÈS les MÉNAGES.

Eesti rahvastiku perekondliku koostise käsitlusel II rahvaloenduse andmete kohaselt on perekonna peatunnuseks võetud isikute majanduslik side — ühisesse tarvitumajapidamisse ehk leibkonda kuulmine vaatamata sugulussidemele. II rahvaloenduse juhiste kohaselt leibkonnaks loeti kõik ühisel toidul (leival) olevad isikud, olgu need leibkonnapea perekonnaliikmed või võõrad, nagu teenijad, külalised, „kostil“ allüürnikud jne.; kui allüürnik kasustas vaid korterit — kütte, valgustuse, teenimise ja kohvi või teega, toitlustas end aga ise, siis loeti ta üksinda elavaks — üksikuks. Üksikuks on arvatud ka kõik muud üksikult elavad isikud, ka juhud, kui nad ülalpidamist saavad teistelt isikutelt. Ühiselukohis elavad üksikud on arvestatud eraldi.

Et saavutada ülevaadet ka perekonna suguluslikest sidemest, on leibkonnad liigitatud erirühmitustesse ja vaadeldud nende koostist üksikasjaliselt. Kuna sellised vaatlused on teostatud nii geograafiliselt kui leibkonnapeade tööharulise ja sotsiaalse kihituse järgi, siis peaksime omama küllalt täieliku ülevaate Eesti perekonnast.

Kui siin kõneleme eesti perekonnast, siis teeme seda tugeades tööga, et kogu Eesti rahvastikust

88,2% on eestlased ja seega just eestlaste perekondlik struktuur on ilmetandev kogu Eesti ühiskonnale. Sellega aga pole tahetud varjata teiste Eestis elavate rahvuste erinevusi, nii palju kui see võib ilmuda kasustada oleva materjali maa-alalisel vaatlusel; rahvuste järgi perekonna kohta käivais rahvaloenduste materjales tarvilikud eritlused puuduvad.

Samuti peab alltoodud andmestikku käsitledes pidama silmas, et leibkondade koostise analüüs — lähemas või kaugemas suguluses seisvate perekonnasugemete selgitamine siiski ei anna täit selgust eesti rahva bioloogilisest perekonnast — abielus või ka vallaspolves sünitatud laste arvust. Seda valgustavad edaspidi käsitletavad rahvaloenduse andmed.

I. Leibkondade arv ja suurus. 1934. a. rahvaloenduse üldandmed (tab. 1) näitavad, et N. et grandeur des ménages. rõhuv enamik (91,5%) Eesti rahvastikust, s. o. 1 126 413 inimesest, elab perekondlikult; üksikuina elab vaid 6,8%, kuna 1,7% elab ühiselukohis. Kui aga loeme ühiselukohis elavad, kelle hulka kuuluvad ka aja-teenijad kaitsevaelased, ja teistelt ülalpidamist saavad üksikud, kellena esinevad peamiselt oma perekonnast

lahus elavad kooliõpilased, tingimusi ka perekondlikude hulka, jääb päris üksikuid vaid 6,2% rahvastikust.

Perekondlikult elavad isikud — kokku 1 029 943 in. — moodustasid 1. III 1934 üldse 268 493 pere- või leibkonda; kuid need leibkonnad oma laadilt siiski erinevad. Nimelt täisleibkondi, mille olulisemaks tunnuseks on mõlema abielupoole kooselamine ühes nende juure kuuluvate perek.-liikmetega, leidis üldse 181 802, 764 022 liikmega ehk 67,7% ja 74,1% leibkondadest ja neisse kuuluvatest isikutest. Täisleibkondadesse kuuluvate isikute osatähtsus ületab leibkondade osatähtsuse seetõttu, et täisleibkonnad on teistest suuremad, keskmiselt 4,2-liikmelised. Olnud abielu ühe poole lastega ehk allpool lühendatult üksiku abielupoole leibkonnad koosnevad olgu surma või abielulahutuse või lahkuminekü tõttu üksijäänud abielupoolest, tema lastest ja muudest nendega koos elavatest liikmetest. Sellised leibkonnad — neid leidis üldse 34 053 ehk 12,7% ja neisse kuulus 122 385 inimest ehk 11,9% leibkondadest ja neisse kuuluvate isikute üldarvust — kuigi esinevad hävinud perekondadena, on siiski lähedased täisleibkonnale, neisse ühe järelejäänud abielupoole ja laste kuuluvuse tõttu ja moodustavad koos täisleibkondadega kitsamas mõttes sugulusleibkondade üldarvu 215 855, neisse kuuluva 886 407 inimesega. Seevastu vallaliste ja lastetute ning lastest lahuselavate üksikute endiste abieluliste ehk allpool lühendatult üksiku leibkonnad, kas vallalistest või endistest lasteta abielupooltest ühes nendega elavatest sugulastest, hõimlastest või võõrastest koosnevad, on valdavas enamikus juba puht majandusliku iseloomuga leibkonnad, arvatud välja lastega vallasemad leibkonnad, millised on arvatud siia rühma, kui abielulistest leibkondadest erinevad. Üksiku leibkondade arv 41 857 ehk 15,6% ületab küll üksiku abielupoole leibkondade arvu, kuid on viimastele pea võrdne liikmete arvult 122 275 ehk 11,9% ja seetõttu on keskmiselt suuruselt palju väiksem — 2,9 in.:3,6 vastu.

Kirjeldatud kolme liiki leibkondade kõrval rahvaloendus leidis veel teatava arvu äraoleva peaga leibkondi — 10 781 leibkonda ehk 4,0% leibkondade arvust, 21 261 liikmega ehk 2,0% leibkonnalistest üldarvust. Sesse liiki on arvatud leibkonnad, mille ülalpidajad või pead rahvaloenduse ajal viibisid mitmesuguseil põhjusil perekonnast ajutiselt lahus — olgu sise- või välismaal, ja seetõttu oli võimata teha kindlaks nende leibkondade iseloomu, s. t., kas olid need täis-, üksiku abielupoole või üksiku leibkonnad. Ja kuna äraolevad leibkonnapead, niipalju kui neid viibis Eestis rahvaloenduse ajal, arvestati kas teiste leibkondade liikmetena või üksikuina, siis nad (tab. 1) ei esine oma leibkonna liikmete arvust. Seetõttu osutub see liik leibkondi üsna väikesteks, keskmiselt 2-liikmelisteks; kuid arvates juure ka äraolevaid päid, saame keskmiselt vaid 3 liiget, mis laseb oletada, et siin on tegemist suurel määral väikeste leibkondadega.

¹⁾ Ühes arvatud üksinda elavad ülalpeetavad.

Eritledes colkirjeldatud leibkondi nende pea soo järgi, samuti ka üksikuid, leiame järgmised vahekorrad. Täisleibkonnist leidis naispeadega vaid 2,9%, mis osutab juhtude arvule, mil naine on mehe „peaks“ ametlikult. Üksiku abielupoole leibkonnis aga leidis naispäid 76,2%, mis osutab sellele, et abielule hävimisel naispool jääb lesena või lahutatuna leibkonna peaks suuremal määral kui meespool, kes tavaliselt ruttab uuesti abielluma (sama näitavad ka abiellumise andmed). Üksikute leibkonnis naispead esinevad 39,9% juhtudel ja sedagi mitte vähesel määral vallasemade mõjul (ca 11%); samuti pole mõjuta ka see, et selles rühmas esinevad lahuselavad ja lahutatud leibkonnalistel mehed, kelle lapsed jäid ema juurde ning lõpuks näib ka töenäoline, et üksikud mehed saagedamini kui naised peavad oma juures sugulasi ja teenijaid ning satuvad seetõttu leibkonnaliste rühma. Ent siiski, üksikult elavate soolises koostises leiame aktiivsete juures mehi ja naisi pea võrdselt — m. 49,2%, n. 50,8%, ligikaudu samas vahekorras kui leidis rahvaloendusel — vallalisi mehi 49,7% : n. 50,3% vastu; teistelt ülalpeetavaist üksikuist aga on mehi pisut vähem 48,7% : n. 51,3% vastu, mis on lähedane keskkooliõpilaste soolisele vahekorrale 1933/34. õ/a. — poisie 48,9% : tüdr. 51,1% vastu. Ühiselukohis elavaist on valdav enamus mehi — 71,5% : 28,5% naiste vastu; kuid arvates maha kaitsevaelasi leiame ühiselukohitades mehi vaid 51,7% : 48,7% vastu.

Võrreldes 1922. a. andmetega leiame leibkondade arvu kasvanud 234 340 pealt 268 493 peale, s. o. 34 153 ehk 14,6% võrra ja leibkonnist elavate isikute arvu 964 378 pealt 1 037 317¹⁾ peale, s. o. 72 939 ehk 7,6% võrra ehk suhteliselt elanike üldarvu, s. o. leibkondsuse määra 87,1% : 92,1% peale, ehk 5 punkti võrra. Järelikult, leibkondsuse määr on kasvanud rohkem leibkondade arvu kasvamisega kui leibkonnist elavate isikute arvel. Seetõttu osutub leibkonna keskmine suurus 1934. a. 3,9 liikmega, arvestamata äraoleva peaga leibkondi, pisut väiksemaks 1922. a. leibkonnist 4,1 liikmega. Kui aga jätame arvestamata leibkonnist elavaid palgalisi, nii kui 1922. a., siis on leibk. suuruse vahe 1934. a. kahjuks ühe punkti võrra veel suurem — ca 3,8 liiget 1922. a. 4,1 vastu.

Käsitades leibkonnist elavate arvu suurenemise ja on käinud üksikuna elavate arvu vähenemine, sest kahe rahvaloenduse vahel rahvastiku arv pole siiski kasvanud seevõrra, kui on kasvanud leibkonnisse kuuluvate arv. Seetõttu üksikute arv osutub tunduvalt kahanenuks — 53 587 isiku ehk 37,5% võrra, arvestades siin ainult üksikuid aktiivseid ja ühiselukohis elavaid.

Millisel määral toodud arvud siiski näitavad tõelist leibkondsuse kasvamisest, jääb lahtiseks, sest 1922. a., 1934. a. loendusest erinevalt, leibkonda kuuluvaiks ei arvatud palgalisi, kuigi nad said täielise ülalpidamise leibkonnas. Samuti esineb erinevusi ajutiselt äraoleva peaga leibkondade arvestamisest —

Leibkondade üldarv — Nombre total des ménages.

1.	Kokku — Total				Meespeaga — Avec chef de ménage masculin			Naispeaga — Avec chef de ménage féminin		
	Üldarv Nombre des ménages	Liikmete Membres		Keskmine leibkonna suurus Membres par ménage	Üldarv	Nais liikmed	Keskmine leibkonna suurus	Nombre des ménages	Nombre des membres	Membres par ménage
		Arv Nombre	%							
Täisleibkonnad — Ménages complets	181 802	764 022	67,8	4,2	176 440	743 747	4,2	5 362	20 275	3,8
Üksiku abielupoole leibkonnad — Ménages des familles détruites — avec enfants	34 053	122 385	10,9	3,6	8 115	32 469	4,0	25 938	80 916	3,5
Üksiku leibkonnad — Ménages des célibataires et des personnes ayant été mariées — sans enfants	41 857	122 275	10,9	2,9	25 146	77 420	3,1	16 711	44 855	2,7
Äraoleva peaga leibkonnad — Ménages avec chef de ménage absent	10 781	21 261 ¹⁾	1,9	2,0	1)	.	.	.	.	.
Üksinda elavad — Personnes seules:										
aktiivsed — actives	69 627	69 627	6,2	1,0	34 262	34 262	1,0	35 365	35 365	1,0
teistelt ülalpeetavad — passives	7 374	7 374	0,6	1,0	3 590	3 590	1,0	3 784	3 784	1,0
Ühiselukohitades elavad — Personnes habitant les demeures collectives	—	10 469	1,7	—	—	13 913	—	—	5 556	—
Kokku — Total	—	1 126 413	100,0	3,2	.	.	.	.	.	.

¹⁾ Ilma äraoleva peata, kelle sugu teadmata.

Leibkonnaliikidest huvitaval viisil esinevad suurimas sageduses laste-lastega üksiku abielupole (1,6%) ja üksiku leibkonnad (1,2%), kuna täisleibkonnid neid leidub väiksemal määral (0,9%).

Tööhäradest paistavad silma vanemateta laste esinemisega ühelt poolt suurima lastesagedusega põllumajandus (1,3%), teiselt väiksema lastesagedusega maja- ja isikuteenistus, kuna kõige väiksema arvuga esineb ka siin ühiskondlik tegevus. Ühiskonnakihtidest leiame vanemateta laste-lapsi sagedamini peremeestel oma perekonnaliikmeiga töötajail (1,4%) ja peremees-üksikuil (1,0%), kuna kõige vähem selliseid leibkondi leidub, nagu lastegi suhtes, ametnikel ja vabakutselistel.

Minija või väimees lastega, ilma leibkonnapea lapsest abikaasata, täh. tõenäoliselt lesena, esineb võrdlemisi harva, üldse 168 juhul või 0,2% määral leibkondade üldarvust ja seda peamiselt üksiku abielupole leibkonnid, eeskätt põllumajanduse alal oma perek.-liikmeiga talupidajate leibkonnid.

Kasvandikke, ükskõik millistel motiividel — kas lapsendatud või ilma selleta, on rahvaloendusel registreeritud üldse 4 411 või 1,6% leibkonnist. Kasvandikud esinevad sagedamini eeskätt üksikute leibkonnid (oma laste puudumisel!), samuti ka täisleibkonnid rohkem maal kui alevs või linnus. Maadest leiame kasvandikke sagedamini Saare- (3,6%), Lääne- (2,5%) ja Harjumaal (2,0%), kuna Petserialmaal (0,7%) neid leidub oma laste külluse tõttu üsna vähe. Samuti leidub kasvandikke ka Valga- ja Viljandi maal tunduvalt vähem kui teistes maades. Näib kui oleks kasvandike määr mõjutatud samust tegureist kui leibkonnuse määr, arvatud välja Petserialma erinev esinemine.

Et kasvandike leibkonnad võtmisel näib olevat mõõduandev ka leibkonna majanduslik kindlustus, seda osutavad eritlused ühiskonnakihtide järgi: väiksemal määral kasvandikke leiame palgaliste töolistete ja ametnike juures (viimastel osalt eelosutatud noore koostise tõttu), kuna vastupidi suurimas sageduses kasvandikega leibkonnid leidub alatiselt palgatud töolistega peremeeste ja eriti vabakutseliste juures. Kuid samades kihtides väiksemal määral laste esinemine osutab ühtlasi sellele, et kasvandikud osa perekonnist tõesti asendavad oma lapsi, kes puuduvad kas tahtmata või ka tahtlikult.

Kasvandikega leibkondade esinemise suur erinevus ühisk. kihtides mõjutab ka selliste erinemist tööharude järgi — oleneb sellest, millises vahekorras üksikud kihid esinevad tööhärades. Nii ühiskondliku tegevuse alal ebavõrdses vahekorras esinevate ametnike ja vabakutseliste leime kasvandikke üsna väikesel, vaevast maja- ja isikuteenijaid ületaval määral.

Vanemad ja vanad-vanemad — olgu leibkonnapea või selle abikaasa omad — esinevad nooremalt põlve perekonnaliikmete kõrval olulisemina leibkonna sugemeina. Vana-vanemaid esineb siiski võrdlemisi vähesel määral — üldse 1 287 juhul või

0,5% leibkonnid — eeskätt üksiku leibkonnid (1,1%). Seevastu vanemad esinevad 19,9% leibkonnid, jällegi eeskätt üksiku (43,4%) ja teatud suuremas sageduses ka täisleibkonnid (15,5%). Linn, resp. alev ja maa erinevad vanemate leibkonnid esinemise sageduselt suuresti maa kasuks, — peamiselt seetõttu, et linnus leibkonnad suurel määral tekivad maalttulnute arvel, kuna nende vanemad on jäänud maale vendade-õdede juure. Peamiselt samal põhjusel erineb vanemate esinemissagedus tööharude ja ühiskondlike kihtide järgi: ka töösturid, kaupmehed ja töölised ning vabakutselised on suurel määral maalttulnud linnused. Kuid peale õeldu tuleb vanemate suhtes arvestada ka üksikute kihtides, resp. maal ja linnus erinevate leibkonna kujunemise ja eksisteerimise tingimustega: nimelt linnas iga noor, asutades oma ettevõtte või soetades oma perekonna, eraldub vanemaist, kui viimastel enestel on ülalpidamise võimalusi, kuna talundisse aga jäävad kokku nii noored kui vanad. kusjuures leibkonna peaks rahvaloendusel arvati tegelikult talundi pidaja, seega siin poeg esineb leibkonnapea sagedamini, kui täieõigusliku taluperemehe. Kui aga vanaperemees abikaasaga sai talundit pidavat lapselt ülalpidamise päranduslepingu alusel, elades lahus leivas, arvestati tema leibkonnad eraldi. Sel määral, kui selline eraldi vanaperemeeste elamis-moodus kuskil esineb, võis see mõjutada leibkondade arvu ja suurust.

Pidades õeldut silmas, on huvitav jälgida vanemate esinemise sageduse erinevusi maade järgi. Vastavate arvude juures kõigepealt paistab silma erakorraliselt madal vanemate leibkondade % Petserialma ja Virumaal: seda on põhjustanud tõenäoliselt venelaste patriarkaalne perekonna traditsioon, mille kohaselt vanaaast esineb suur-perekonna peana tihti surmani, kuigi ta enam tööd ei tee. Samuti venelaste mõjul võib ka Tartumaal vanemate esinemise % olla pisut madalam kui teistes Lõuna-Eesti maades. Pälvis nimelt tähelepanu L.-Eestis P.-Eestist, välja arvatud Läänemaa, sagedam vanemate esinemine, eriti aga Viljandimaal, kus leibkonnad osutusid väiksemaiks ja nende arv suurimaks.

Sugulased — peale eelkirjeldatud laste ja vanemate leibkonnapeaga sugulusvahekorras olevad leibkonnaliikmed esinevad küllaltki sagedasti (12,4%), eriti üksiku leibkonnid (41,1%), tõenäoliselt leibkonnas vajalise tööjõuna — olgu leibkonnapea talundis, äris või kodumajapidamises. Seetõttu leiamegi suurimas sageduses sugulasi tööhäradest põllumajanduses ja kaubanduses ning ühiskondliku tegevuse alal ja sellele vastavalt ühelt poolt kahte liiki peremeestel ja teiselt ametnikel ning vabakutselistel. Samuti maades leiame sugulaste sageduse kõrgema Lõuna-Eestis ja Saaremaal, kus, nagu varem mainitud, mees-perek.-liikmed (abikaasad) sagedasti viibivad väljas tööl ja talundipidajad perenaised peavad leibkonna täiendamata abijõududega.

Hõimlased — leibkonnapea abikaasa sugulastena esinevad üldiselt palju väiksemas sageduses kui sugu-

lased ja ka erinevalt peamiselt täisleibkonnid. Kuid tööhärades ja ühiskondlikes kihtides esinevad nad sugulastele analoogiliselt vahekorras, millest võib järeldada, et ka hõimlased täiendavad leibkonna peamiselt tööjõuna. Ainult Petserialma leibkonnades hõimlased näivad olevat vähem soovitatavad leibkonnaliikmed — oma laste ja sugulaste külluse tõttu.

Teenijad ja töölised palgalise tööjõuna täiendavad leibkonda seal, kus oma liikmeist selleks et jatku või nad pole tööks võimelised. Eeskätt on see kehtiv kodumajanduse abiliste kohta; ettevõttes töötajad palgalised esinevad leibkonnaliikmetena aga seal, kus on viisiks anda neile peale palga ka ülalpidamist, nagu eeskätt põllumajanduses. Sellepärast leiame teenijate ja töolistega leibkonnid suurimas sageduses üksikute leibkonnades. Maades samuti leiame teenijate sagedus suurel määral seal, kus tarvitatakse rohkem palgalist tööjõudu talundis, mispärast nende sagedus Petserialma ja Saaremaal on üsna madal. Samuti esineb töolistete ja teenijate esinemissagedus suuresti tööhärades ja ühiskonnakihtides — selle järgi, kus nende järgi suurem tarvidus. Nii, ühisk. kihtides leiame teenijaid ja töölisi suurimas sageduses põllumajanduse arvel alatiselt palgalistega töötajate peremeeste (58,7%), vabakutseliste (34,8%) ja ametnike (19,2%) juures. Kahe viimase kihi juures on tegemist kahtlemata majateenijatega, esimese juures aga peale majateenijate suurel määral ettevõttes töötajatega. Oma perekonnaliikmetega töötajate peremeeste, peremees-üksikute ja töolistete juures on jällegi tegemist majateenijatega. Nii võime siin toodud andmeid näha, millisel määral üks või teine kiht peab majateenijaid. Kui peame silmas ühelt poolt maja- ja isikuteenijate üldarvu — 16 122 — ja teiselt maja- ja isikuteenijaid pidajate arvu eelmainitud kihtides, siis võime ligikaudu järeldada ka alatiselt palg. töolistega

peremeeste kihi majateenijate pidamise (ca 28,0%) ja ühes sellega ettevõttes palgalisi pidajate leibkondade sagedust (ca 40%).

Tasu eest ülalpeetavate leibkonnaliikmetena esinevad peamiselt n.n. kostilised, mispärast neid leiamegi üldiselt 1,0% leibkondade juures kõige sagedamini üksiku leibkonnid (2,3%). Kuid nentides ühtlasi suurimas sageduses selliste leibkondade esinemist üldse linnus, eriti aga reas väikelinnus, nagu Haapsalu, Kuressaare, Paide, Paldiski, Rakvere ja Tõrva, samuti vabakutseliste (4,2%) ja ametnike (2,1%) kihi, peab järeldama, et kostiliste pidamine on tingitud mitte üksnes äriolistest motiividest, vaid ka vastutulekust üksikuile korraliku ülalpidamise võimaldamiseks kohis, kus toitlustamisaride võrk on kujunenud puudulikult.

Muude rühma on paigutatud kõik eelmistes liikidesse mittekuuluvad leibkonnaliikmed, eesotsas pikemat aega leibkonnas viibinud külalistega ja palgalistega, peale töolistete ja teenijate, nagu kodukooli-õpetajad, haigepöetajad jne.

Kokkuvõttes võib nentida, et cesti leibkonnad, kuigi baseerub ülekaalvalt perekonnal, süüski avaldab tugevat tendentsi kujuneda majanduslikel motiividel ja, teiseks, arvult kasvades järjest muutub väiksemaks. Nii selgub, et cesti leibkonnad on kujunemas ümber bioloogiliselt perekonnalt majanduslikule, mistõttu endisaegsed suur-leibkonnad (mitut perekonda sisaldavad leibkonnad) näivad andvat aset väikeperekondadele.

5. Aktiivsed leibkonnaliikmed. Leibkonna koostise käsitlusele oluliseks täienduseks on aktiivsete leibkonnaliikmete eristamine: sellega selgitame isikute arvu leibkonnid, kes omavad iseseisva sissetuleku ja seega tegelikult ei kuulu leibkonnapea ülalpidamisele.

Aktiivsed liikmed leibkonnid (Täis-, üksiku abielupole ja üksiku leibkonnid) — *Membres de ménage actifs.*

12.	Leibkonnid — Ménages		Liikmeid (ilma peadeta) — Membres de ménage (sans chefs de ménage)		Keskmiselt aktiivsete liikmetega leibkonna kohta (pead arvestamata) — Membres actifs par ménage avec les membres actifs
	Üldse Total	Neist % aktiivsete liikmetega Dont avec les membres actifs en %	Üldse Total	Neist aktiivsete Dont actifs	
	257 712	34,6	750 970	16,0	1,4
		a) Tööhärad — Branches du travail.			
Põllumajandus — Agriculture	148 828	30,5	491 150	12,4	1,4
Tööstus — Industries	52 115	37,8	120 448	21,4	1,3
Kaubandus — Commerces	14 952	41,3	35 370	23,5	1,3
Transport ja side — Transport et communications	10 229	31,2	24 696	18,6	1,3
Ühiskondlik tegevus — Administration publique et professions libérales	17 218	39,0	41 174	21,3	1,3
Maja- ja isikute teenijad — Service domestique	2 390	47,2	4 103	35,5	1,3
Väljaspool toodud tööhärad selvsud — Retraités ou personnes sans profession	11 446	51,3	22 205	36,0	1,4
Tööhärad teadmata — Groupe inconnu	5 534	45,6	11 829	28,3	1,3
		b) Ühiskondlikud kihid — Classes sociales.			
Peremehed alaliselt palgat. töolistega — Patrons employant continuellement une main-d'oeuvre salariée	32 428	70,7	117 876	28,6	1,5
Peremehed oma perekonna liikmetega — Patrons travaillant avec leurs membres de famille	94 284	13,0	336 088	4,6	1,3
Peremehed üksikud — Patrons travaillant seuls	23 108	34,6	50 978	20,1	1,3
Töölised — Ouvriers	72 474	41,8	165 846	24,1	1,3
Ametnikud — Employés	18 987	41,3	46 664	22,4	1,3
Vabakutselised — Professions libérales	1 404	61,2	3 685	33,7	1,4
Kihitud, kiht teadmata — Hors des classes sociales, classe inconnue	14 967	46,7	29 838	31,4	1,3

Vallaliste meesabiellujate keskmine vanus.

Table with 2 columns: Year (1935, 1930-34, 1925-29, 1923-24) and Age (29.0, 28.9, 29.3, 29.4).

Et toodud arvudes just meeste juures pole märke suuremat abiellujate keskmine vanuse tõusu, võrreldes sajandi esimese kümnega, võib olla oluliselt tingitud ka sellest, et iseseisvusaegsed andmed, sõjaajast ei sisalduvad ka abiellumisi Petsjerimaal ja Narva-tagustes valdades, kus (venelaste juures) abiellutakse võrdlemisi noorelt, nii kui seda väljendab näiteks Petsjerimaal peigmeeste keskmine vanus 1935. a. 27,6. a.: kõigi maade 30,0 a. vastu. Samuti segab abiellujate vanusliku taseme võrdlust leskede ja lahutatute erinev esinemine olevikus ja minevikus, eriti kaugeamas. Sest kui nendime, et 1867, 1871, 1872 ja 1874. a. keskmiselt Eesti kub. peigmeeste seas oli leski ca 17,5%: oleviku 3,9% ehk koos lahutatutega 6,8%

Abiellunute vanuslik koostis — Répartition des mariés d'après l'âge.

Large table (6.) showing the distribution of marriages by age group (18 a., 19 a., 20-24 a., 25-29 a., 30-34 a., 35-39 a., 40-44 a., 45-49 a., 50-54 a., 55-59 a., 60-64 a., 65 ja üle, Kokku, Teadmata) for years 1935-1930, with separate rows for men (Mehed — Hommes) and women (Naised — Femmes).

1) Linnade ja maade koef. arvutamisel pole rahvaloendusel eritlarvestatuid arvesse võetud.

Abiellujate keskmine vanus — Age moyen des mariés.

Table (5.) showing average age of married couples for years 1935-1930, with separate rows for men (Mehed — Hommes) and women (Naised — Femmes), broken down by city (Linnas — Villes) and countryside (Maal — Arrond.) and total (Kokku — Total).

vastu, siis võib ka peigmeeste keskmine vanus 31,8 a. ületada oleviku 30,5 a., ilma et vallaliste vanus tarvitseks olla sama kõrge kui praegu. Kuna aga siiski selle kohta võrdlevad andmed puuduvad, peab jääma

lahtiseks, kas ja mil määral varemmail aegadel noormehed abiellusid nooremalt kui olevikus.

Viimastel aastatel abiellunute vanuse muutumist, eriti linnade ja maa erinevusi, näitavad tab. 5 andmed. Abiellujate keskmine vanus linnades ületab maa abiellujate vanuse meesest keskmiselt 0,3 a. võrra, naistel aga 0,9 a. võrra. Pealegi näivad need vahed kasvavat peamiselt linnas abiellujate vanuse tõusuga, eeskätt naistel. Neid keskmise vanuse muutusi on põhjutanud (tab. 6) keskmisest nooremate abiellujate vähenemine ja vanemaliste kasvamine — mitte üksnes osatähtsusest vaid ka suhteliselt vastavast vanusest elanike arvule; ainult 1935. a. abiellujate juures esinevad nooremad jälle tõusnud suhtarvudega. Kuigi sellest on veel vara järeldada, et on teostunud mingi murrang abiellumises, võib seda siiski käsitleda olukorra paranemiseks lootustandva sümptomina. Millisel määral abiellujate vanus erineb üksikuis mais, nähtub järgnevast:

Abiellujate keskmine vanus 1930—33. a.

Table showing average age of married couples for years 1930-1935, broken down by county (Maades kokku, Virumaa, Järvamaa, Harjumaa, Läänemaa, Saaremaa, Pärnumaa, Viljandimaa, Tartumaa, Valgamaa, Võrumaa, Põhja-Eesti, Petsjerimaal).

Pälvib tähelepanu, et meesabiellujate keskmine vanus on kõrgeim just L.-Eestis Viljandi-, Valga- ja Võrumaal, ja madalaim Petsjeri-, Viru- ja Saaremaal. On ilmne, et ka siin ei puudu teatav side rahvastiku haridusliku ja põllumajandusliku tasemega.

3. Abiellujate endine perekonnaseis.

Endiselt perekonnaseisult (tab. 7) abiellujate seas esinevad vallalised, lesed ja lahutatud. Esimesed moodustavad valdava osa: 1930—34. a. keskmisena mehi 89,2%, naisi 93,4%. Need % ajajooksul muutuvad seejärgi, kui palju leidub abiellujate seas leski ja lahutatuid. Maailmasõjani Vene rahvastikustatistika abiellujate endise perekonnaseisuna lahutatuid ei näita (tingitult tooleagsest perekonnaseadusest, mille järgi abielulahutuste läbiviimine oli raskendatud ja harvade lahutatute taasabiellumine veelgi raskem). Eestis aga muutunud olukorras võrdlemisi sagedaste abielulahutuste juures abiellujate seas lahutatute arv esineb nimetamisväärses suuruses: 1930—34. a. keskmine m. 3,8%, n. 2,7%, ehk arvatud 1 000 lahutatut kohta m. 112,80/00, n. 51,80/00. Pealegi lahutatute arv abiellujate seas osatähtsusest järjest tõuseb; ent suhteliselt lahutatute arvule leiame kõikumad, pikema aja kohta koguni kahanevad suhtarvud, nii kui näitab järgnev võrdlus:

Lahutatute abiellumus.

Table showing remarriage rates for years 1923 and 1935, broken down by gender (M., N.) and marital status (M., N.).

Lahutatute osatähtsus abiellujate seas on linnus tunduvalt suurem: m. 7,3% : 2,0% vastu, n. 5,3% : 1,4% vastu. Kuid suhteliselt lahutatute arvule leiame linnus suurema 0/00 vaid meestel, millest jälrel-

Abiellujate endine perekonnaseis — État civil antérieur des époux.

Table (7.) showing previous marital status of married couples for years 1935-1930, broken down by gender (Mehed — Hommes, Naised — Femmes) and marital status (Vallal. Célibat., Lesed Veufs, Lahut. Divorcés).

1 000 vastavast rühmast isikust abiellus. De 1000 personnes de groupe correspondant ont se mariée.

Table showing marriages per 1000 people from corresponding groups for years 1935-1930, broken down by gender (M., N.) and marital status (Vallal. Célibat., Lesed Veufs, Lahut. Divorcés).

dama peab, et maal lahutatud naistel on abiellumiseks pisut rohkem võimalusi, kui linnus, kuna meestel see on vastupidi.

Leskede osatähtsus abiellujate seas esineb järjest kahanevana, nii viimasel ajal kui võrreldes varematega. Nii kui mainitud, oli peigmeeste seas leski Eesti kub. 1867—74. a. 17,5%, eestlaste maa-alal 1900. a. 10,7%, oleviku Eestis 1935. a. üldse 3,6%; ja ka oleviku arvud näitavad järjekindlat leskede osatähtsuse langust nii meestel kui naistel. Seejuures leidub siiski küllaltki suuri erinevusi nii üksikute linnade ja maade kui üldse linna ja maa vahel: linnades on leskede taasabiellumine suurem kui maal: 1930—34. a. keskmisena 1 000 lese kohta m. 50,90/00 : 33,50/00 vastu, n. 4,40/00 : 3,80/00 vastu.

Sõltuvuses eelostatud leskede ja lahutatute osatähtsusega on vallaliste osatähtsus abiellujate seas olevikus suurem kui minevikus ja kõigub viimasel ajal peagu samal tasemel — m. 89% ja n. 93% ümber, kusjuures see linnades on mõlemal sool pisut madalam kui maal. Ent suhteliselt 15 a. ja vanemate

languse peapõhjuseks on tõenäoselt ebakindluse tunne seoses läbielatud rahutu ajastuga 1933—34. a. vahetusesel.

Arvestades öelduga, võiksime eesti abielude steriilsuse määraks lugeda kõige rohkem 7—8%, mis on madalam näit. Saksa kohta tõenäosaks peetakse ca 10,0%.

Sellise vahe võimalust osutavad ka statistilised arvud, sest 1933. a. Saksa rahvaloendusel leitud lastetuid abielunaisi üldse 19,9%: meie 19,5% vastu, 20—24 a. kestusega abielude rühmas 11,1%: meie 10,9% vastu ja 25 ja enam kestusega abielude rühmas koguni 8,8%:meie 7,1% vastu. Saksa kõrgem lastetute % võib olla tingitud suuremast linnastumisest ja selle mõjul suuremast suguhaiguste, kui ühe tähtsama abielude steriilsuse põhjuse, levikust (kogu riigis 1927. a. 580/000 Eesti 390/000 vastu). Võrreldes Saksaga lastetute abielude % Eestis võinuks olla veel madalam, kui mitte poleks nii suurt töötajate naiste arvu (naiste üldarvust 54,4% Saksa 40,8% vastu). Sest nii kui nägime eespool, on aktiivsete naiste seas lastetute % suurem. Seda näitavad veel selgemini

Lasteta naiste % ja keskmine laste arv naistel abielu kestuse ja vanuse järgi.

Table with columns: Lasteta naiste % des femmes sans enfants, Keskmine laste arv ühe lastega naise kohta, and sub-columns for Aktiivsed and Teised naiste kategooriate kohta.

andmed abielu kestuse kohta, liigitatult vanuse ja abielukestuse järgi (tab. 6). Nooremate, kuni 29- ja keskealiste, 30—49-a., naiste juures on vahe aktiivsete kahjuks suur, eriti lähema kestusega abielude rühmas. Abielu kestuse kasvades vahe küll väheneb, kuid siiski ka üle 30 a. kestusega abielude juures on aktiivsetel lastetuid rohkem (0,9%). Üle 50 a. vanuste naiste juures aga vastupidi, lähema kestusega abielude juures, mis pole siiski arvurikkad (v.

tab. 5), on aktiivsetel lastetuid vähem kui ülalpeetavail naistel, kuna pikemaajaliste 20 ja enam a. abielude juures jällegi on lastetuid aktiivsete juures rohkem.

Kuna samu vahekordi võime nentida ka keskmiste laste arvude juures, nimelt aktiivsetel naistel väiksemaid kui ülalpeetavail, arvatud välja 50. ja enam aastased lühemat aega abielus olnud naised, siis peab küll järeltada, et viimastest, kui hilisemas eas abielunuist peab aktiivsete seas olema rohkem kas endisi vabaabielus elanud või ka leski, kelle sündimisevõime on säilinud pikemat aega kui kaua vallaspölvdes elanud.

3. Laste arv naistel tööharude ja ühiskondlike kihtide järgi.

Nombre des enfants chez les femmes d'après les branches du travail et classes sociales.

Eespool nägime, millisel määral naiste elukutseline tegevus (aktiivsus) mõjutab laste sündimist. Kui seejuures peame silmas, et aktiivsete naiste määr (%) on suuresti erinev nii tööharude kui eriti ühiskondlike kihtide järgi, siis on see ka üheks põhjuseks, miks leiame üksikuis tööharude ja ühiskondlikes kihtides nii erinevad sigimuse määrad. Vähe seda: ka elukoha (linna ja maa), vanusliku koostise, keskmise abiellumise ja tõenäoselt rahvuslikud erinevused ning lõpuks ka erinevad elamistingimused ja ellusuhtumised mõjutavad üksikute tööharude ja sotsiaalsete kihtide sigimismäära. Siin laste arvu andmeil kõigi nende põhjuste mõju ulatust küll selgitada ei saa; ent sigimuse määra erinevused esinevad küllalt veenvalt ja lubavad teha kaaluvaid järeldusi.

Eritledes laste üldarvu naistel, koos lastetute naiste -ga (tab. 7), leiame järgmised erinevused. Tööhäru järgi emad osutuvad lasterohkemaiks põllumajanduses ja teiseks, mitte tööga (vaid kapitalist ja pensioni või hoolekande korras) ülalpidamist saajate seas — viimases küll hoolealuste laste mõjul; selle järgi tööstuse, transport ja side, kaubanduse, maja- ja isikuteenimise alal ning kõige lastevaesemaiks — ühiskondliku tegevuse alal töötajate seas. Ilmselt mõjule pääsevast elatusvõimaluste kindlusest tingitud järjekorda ei taha mahtuda vaid ühiskondlik tegevus: siin peab olema erilisel pääsnud mõjule mõni teine tegur. Sama näeme ka ühiskondlikkude kihtide eritlusest: ka siin esinevad võrdselt kõige madalama laste arvuga ühisk. tegevuse alasse kuuluvad ametnikud ja vabakutselised, kuna suurima laste arvu leiame oma perekonnaliikmetega töötavate juures, kellest muide rõhuv enamus kuulub põllumajanduse alale.

Üldjoontes samas vahekorras esinevad ühiskondlikes kihtides ka lasteta naiste arvud: need on suurimad ametnikel ja vabakutselisel ning väiksemad peremeestel. Kuid tööhäru järgi leiame siiski celosutatud järjekorrast kõrvalekaldeid, millised leiavad selgitust vaid järgnevaist andmeist.

Nimelt, peatudes üksikasjalisemalt ühelt poolt arvult kaaluvamate abielu naiste ja teiselt sotsiaalselt erilist tähelepanu kõitvate vallaliste naiste sigimuse

Laste üldarv naistel tööharude ja ühiskondlike kihtide järgi. Nombre total des enfants chez les femmes d'après les branches du travail et classes sociales.

Main table for child statistics, divided into 'a) Tööhäru' and 'b) Ühiskondlikud kihid' with columns for different professions and social classes.

juures (tab. 8), saavutame juba selgema pildi naiste sigimuse erinevustest ühiskondlikes kihtides ja tööhäru kes.

Lastetute abielunaiste %, arvestamata teadmata tööhäru, samuti teisi väikearvulisi rühmi, esineb väiksemana oma perekonnaliikmetega töötajail peremeestel küll põllumajanduses (12,6%), tööstuses (15,7%) ja transport-side alal (18,6%), mitte aga kaubanduses (26,9%): siin on madalaim % palgalistega töötajail peremeestel (22,0%). Kuid selles tööhäru ka madalaim lastetute % ületab siiski näit. põllumajanduses kõik kihi peale ametnike (24,4%), mis tõttu üldse kaubanduse alal lastetute abieluliste % on kõrgeim (28,6%) — lähedane maja- ja isikuteenimise härule (30,1%). Eriti kõrge aga on lastetute % kaubanduse häru tööliliste seas (33,5%), mis, samuti kui maja- ja isikuteenijate juures (29,9%), on tingitud nendel aladel kõrgest aktiivsete naiste arvust, valitsevaist kehveimaist palgaoludest ja raskemaist töötingimustest. Teistes tööhäru kes aga tööliliste kihis lastetute abielu naiste % ületab küll palgalistega ja oma perekonnaliikmetega töötajate peremeeste kihi %, kuid võrdub peaaegu täiesti peremees-üksikute kihi %-le — nii põllumajanduses (17,6% ja 17,6%) kui tööstuses (25,6% ja 25,1%), kus peremees-üksikute töö- ja elamistingimused palju ei erine tööliliste omadest. Seevastu aga kaubanduse ja transport-side alal, kus tööliliste ja peremees-üksikute elamistingimustes võib oletada suuremaid erinevusi (siin esineb perem.-üksikuina suuremal arvul kauband. alal, toitainel-, kehakatte- ja segakauple pidajaid ning turukauplejaid, transporti alal autojuhte ja voorimehi), mistõttu ka töö-

liste kihis lastetute % on kõrgem (kaubanduses 33,5%:25,3% ja transp.-sides 23,1%:19,8%). Ametnike juures leiame, peale kaubanduse, kõigis häru kes töölilistest kõrgema lastetute abielunaiste %, kuigi tööhäru järgi ka siin on erinevusi: tööstuse (26,4%:25,6%) ja transport-side alal (24,4%:23,1%) on see üsna väikene, samuti eelmainitud kaubanduse alal vastupidises vahekorras (31,9%:33,5%); pisut suurem on see juba ühiskondliku tegevuse alal (26,8%:23,3%) ja eriti suur põllumajanduse alal (24,4%:17,6%), kus aga siiski on tegemist võrdlemise väikese arvu ametnike koguga. Nendest võrdlustest võime järeldada, et lastetute abielunaiste % ametnike seas samuti on kõrgel määral tingitud elamis- ja teenistustingimustest, sest, kuigi ametniku teenistus on tööliliste teenistusest suurem (kohati siiski vaid pisut), on neil ka suuremad väljaminekud seoses kutsekohase elatusstandardiga. Samuti võib olla mõõduandev ametnike juures nende võrdlemise noor koostis ja nende seas võrdlemise kõrge töökaajate abielunaiste % (v. allpool). Ka pälvib tähelepanu ametnike juures tööhäru järgi väiksem lastetute abielu naiste % erinevusi kui teistel kihtidel, eriti peremeestel, seda jällegi ametnike enam-vähem võrdsete teenistus- ja elamistingimuste mõjul. Ametnikele pea võrdse lastetute abielu %-ga esinevad vabakutselised on samuti koosseisult võrdlemise noored ja ka nende juures leidub eriti rohkesti aktiivseid naisi, mis ei jäta avaldamata mõju sigimuse määrale. Sest kirjeldatud vahekorrad avalduvad mitte üksnes lasteta abielunaiste %, vaid ka lastega abielunaistel keskmises laste arvus, kuigi siin leiame mõningaid iseloomulikke jooni.

Keskmine laste arv naistel ja lastatud naised tööhärukes ühiskondlike kihtide järgi.
Nombre moyen des enfants chez les femmes et femmes sans enfants d'après les classes sociales.

8.	Abielus naised <i>Femmes mariées</i>		Vallalised <i>Femmes célibataires</i>		
	Lasteta naised % des femmes sans enfants	Keskmine laste arv <i>Nombre moyen des enfants</i>		Lastega vallaliste naise % <i>% des célibataires ayant enfants</i>	Keskmine laste arv ühe vallase naise kohta <i>Nombre moyen des enfants par mère célibataire</i>
		Ühe abielu naise kohta <i>Par femme mariée</i>	Ühe lastega naise kohta <i>Par femme ayant enfants</i>		
I. Põllumajandus — <i>Agriculture</i>	13,8	3,2	3,7	12,1	1,6
A. Peremehe alat. palg. töölised	15,6	2,8	3,3	6,5	1,5
B ¹ . Peremehe oma perek.-liikm.	12,6	3,4	3,9	8,9	1,5
B ² . Peremehe üksikud	17,6	3,0	3,6	22,5	1,6
C. Töölised ja teenijad	17,6	2,7	3,3	18,3	1,6
D. Ametnikud	24,4	1,7	2,3	1,6	1,3
F ^a . Kihitud, kiht teadmata	22,6	2,8	3,6	1,8	1,4
II. Tööstus — <i>Industrie</i>	25,0	2,0	2,7	9,9	1,6
A. Patronid <i>employant une main-d'oeuvre salari.</i>	22,6	2,0	2,6	5,5	1,5
B ¹ . Patronid <i>travaillant avec leurs membres de famille</i>	15,7	3,0	3,6	9,7	1,5
B ² . Patronid <i>travaillant seuls</i>	25,1	2,1	2,7	12,6	1,6
C. <i>Ouvriers et service</i>	25,6	2,0	2,7	9,6	1,6
D. <i>Employés</i>	26,4	1,7	2,3	3,1	1,7
F ^a . <i>Hors des classes sociales, classe sociale inconnue</i>	24,5	2,2	3,0	5,1	1,0
III. Kaubandus — <i>Commerces</i>	28,6	1,8	2,5	4,6	1,5
A. Peremehe alat. palg. töölised	22,0	2,0	2,5	3,2	1,4
B ¹ . Peremehe oma perek.-liikm.	20,3	1,9	2,6	5,5	1,4
B ² . Peremehe üksikud	25,3	2,0	2,7	9,0	1,7
C. Töölised ja teenijad	33,5	1,5	2,3	4,0	1,4
D. Ametnikud	31,9	1,5	2,2	1,6	1,7
F ^a . Kihitud, kiht teadmata	58,8	1,1	2,6	8,3	1,0
IV. Transport ja side — <i>Transport et communications</i>	23,9	2,0	2,6	5,8	1,6
A. Peremehe alat. palg. töölised	20,2	2,2	2,8	10,3	1,0
B ¹ . Peremehe oma perek. liikm.	18,6	2,1	2,6	—	—
B ² . Peremehe üksikud	19,8	2,4	3,0	7,3	1,6
C. Töölised ja teenijad	23,1	2,0	2,7	7,8	1,6
D. Ametnikud	24,4	1,8	2,4	2,5	1,2
F ^a . Kihitud, kiht teadmata	18,8	1,6	2,0	—	—
V. Ühiskondlik tegevus — <i>Administr. publ., défense nationale et professions libérales</i>	26,8	1,6	2,2	4,2	1,3
C. Töölised ja teenijad — <i>Ouvriers et service</i>	23,3	1,9	2,5	12,0	1,4
D. Ametnikud — <i>Employés</i>	26,8	1,7	2,3	1,7	1,3
E. Vabakutselised — <i>Professions libérales</i>	27,0	1,6	2,3	1,5	1,3
F ² . Kihitud, kiht teadmata — <i>Hors des classes sociales, classe sociale inconnue</i>	31,8	1,2	1,7	9,1	1,1
VI. Maja- ja isikuteenimine — <i>Service domestique</i>	30,1	2,0	2,9	6,1	1,3
C. Töölised ja teenijad — <i>Ouvriers et service</i>	29,9	2,0	2,9	6,1	1,3
D. Ametnikud — <i>Employés</i>	44,0	1,3	2,4	6,3	1,0
VII. F ^a . Väljaspool toodud tööhäruis seisvad isikud, kihitud — <i>Hors des classes sociales, classe sociale inconnue</i>	23,7	2,7	3,6	14,7	1,7
Üldse — <i>Gr. total</i>	18,7	2,7	3,3	10,5	1,6

Nimelt, keskmine laste arv ühe lastega naise kohta töölistel ei erine palju peremeeste, eriti palgalistega töötajate peremeeste keskmisest, millest peame järeldama viimastes erilis laste arvu piiramise motiivi. Sellistest võiks nimetada eeskätt peremeeste-ettevõtja tahet säilitada oma majanduslikku ja sotsiaalset kõrgseisundit — endale ja oma järglastele, mida aga laste-rohkus võiks ohustada. Sama motiiv ühes eespool mainitud põhjustega võib olla mõõduandev ka ametnike ja vabakutselist keskmiselt madalas laste arvus; pealegi ka see on vabakutselistel ja ametnikel pea võrdne kõigis tööhärukes.

Vallaliste seas lastega naiste % ja väiksemal määral ka keskmine laste arv neil esineb üksikuis ühiskondlike kihtides eelkirjeldatud täiesti erinevais vahekorras. Nimelt, sin omavad teisi kihte suuresti ületavalt esikoha peremees-üksikud ja töölised, peamiselt küll põllumajanduses; tööstuse ja kaubanduse

alal seisvad nende ka peremehe oma perek.-liikmetega, transport- ja side alal aga peremehe palgalistega. Ametnike ja vabakutseliste seas aga leidub vallasemasid kõigis tööhärukes vähesel arvul. Arvestades vallasemad absoluutarvudega, esinevad vallaslaste sündimuses mõõduandvaina eesotsas töölise oma perek.-liikmetega ja üksitöötajad peremehed; neile järgnevad kihitud ja teadmata kihiga peremehed palgalistega ja lõpuks üsna väikeste arvudega ametnikud ja vabakutselised. Viimastes kihtides väikearvuline vallasemad esinemine võib olla tingitud osalt samadest põhjustest, kui abieluliste seas kõrge lastetute esinemine, nimelt eeskätt suurel määral töölise olemine, pealegi aladel, kus vallaspolves lapse sündimine võib tekitada teenistuslikke raskusi, ja osalt hariduslik tase, mis võimaldab kindlamalt hoiduda juhulikkust emakssaamisest. Töölise, samuti nendega sotsiaalselt ja hariduselt pea võrdses olukorras

elavate peremees-üksikute seas aga peab peale mada-lama hariduse arvestama vabamate eluvaadetega, mis ei takista emakssaamist, kui selleks puuduvad võimalused abiellumise teel. Viimast aga tuleb tööliste juures tõsiselt arvestada, sest rahvaloendusel leitud selles kihis vallalisi naise kõige rohkem — 45,2%, kuna teisis kihtides oli vallalisi — peremeestel palgalistega 22,3%, perem. oma per.-liikmetega 28,7%, perem.-üksikul 29,3%, ametnikel 33,7% ja vabakutselisel 38,3%.

Erinev tööhäru ja ühiskondlik seisund mõjutab laste arvu naistel mitte üksnes üldiselt vaid ka üksikuis abielukestuse astmeis. Näib koguni, et ka üldiselt võrdse sigimusega kihid abielukestuse järgi esinevad täiesti erinevaina (tab. 9).

Nii, ametnikega võrdse keskmise laste arvu juures vabakutselistel leidub rohkem lapsi abielu algusaastail, kuna ametnikel neid on vastupidi rohkem pikemaajalistes abieludes. Samuti madalam lasteta abielu-naiste % ametnikel võrreldes vabakutselistega esineb

Laste arv naistel abielu kestuse järgi tööhärukes ja ühiskondlikes kihtides.
Nombre des enfants chez les femmes d'après la durée du mariage dans les branches du travail et classes sociales.

9.	Naiste üldarv <i>Nombre total des femmes</i>	Abielu kestus — <i>Durée du mariage</i>										Kokku <i>Total</i>
		1 a.	1 a.	2 a.	3-4 a.	5-9 a.	10-14 a.	15-19 a.	20-29 a.	30 a.		
		A) Lasteta naised % — <i>% des femmes sans enfants</i>										
a) Tööhärukes.												
I. Põllumajandus	113 784	81,7	51,7	32,8	23,4	16,8	13,1	11,0	7,5	4,8	14,6	
II. Tööstus	34 641	89,0	64,8	49,9	39,7	29,7	21,8	17,4	12,7	7,7	26,3	
III. Kaubandus	10 504	93,1	72,9	56,3	44,9	34,5	27,1	21,8	16,0	9,9	30,1	
IV. Transport ja side	7 596	94,1	66,4	49,0	39,0	30,0	21,6	14,1	11,6	6,5	24,1	
V. Ühiskondl. tegevus	12 728	93,3	70,6	52,7	36,2	26,9	18,8	17,5	13,4	6,6	28,0	
VI. Maja- ja isikuteenimine	1 380	86,7	83,8	73,9	46,4	37,4	32,4	28,6	14,1	13,3	28,8	
VII. Väljaspool toodud tööhäruisid seisvad isikud, kihitud	5 643	94,3	80,9	65,8	51,4	43,8	34,4	37,4	28,5	13,4	25,4	
VIII. Tööhäru teadmata	3 157	80,0	60,4	52,4	42,2	30,2	25,2	19,9	15,7	8,8	26,3	
b) Ühiskondlikud kihid.												
A. Peremehe alat. palg. töölised	23 319	82,0	55,9	36,3	26,3	18,6	16,1	14,1	13,6	6,1	17,4	
B ¹ . Peremehe oma perek.-liikm.	82 608	83,8	53,2	33,1	23,6	16,5	12,5	10,5	6,2	4,2	13,7	
B ² . Peremehe üksikud	13 640	84,4	59,1	46,7	37,9	29,8	23,8	19,7	16,3	9,5	25,1	
C. Töölised ja teenijad	46 028	85,5	60,2	45,8	36,4	28,0	20,0	16,4	11,5	8,0	24,8	
D. Ametnikud	14 267	95,0	73,4	55,0	38,6	28,5	21,5	16,8	13,4	6,6	28,2	
E. Vabakutselised	1 026	91,7	83,3	44,8	28,9	30,2	17,1	24,0	16,5	9,8	26,5	
F ¹ , F ² . Kihitud, kiht teadmata	8 485	92,3	72,2	58,2	43,7	31,8	27,4	32,6	26,7	13,0	27,7	
Kokku	169 433	85,7	58,9	41,4	31,4	22,9	16,9	14,6	10,1	6,2	19,5	
Laste üldarv <i>Nombre total des enfants</i>												
B) Keskmine laste arv ühe lastega naise kohta. <i>Nombre moyen des enfants par femme avec enfants</i>												
a) Branches du travail.												
I. Agriculture	357032	1,1	1,1	1,3	1,6	2,3	3,0	3,8	4,4	5,4	3,7	
II. Industrie	68 040	1,0	1,1	1,2	1,4	1,8	2,3	2,7	3,3	4,5	2,7	
III. Commerces	17 761	1,0	1,0	1,1	1,3	1,6	2,0	2,4	2,8	4,2	2,4	
IV. Transport et communications	14 921	1,1	1,1	1,1	1,3	1,6	2,2	2,5	3,1	4,5	2,6	
V. Professions libérales	20 142	1,1	1,0	1,1	1,3	1,6	2,1	2,4	2,9	4,2	2,2	
VI. Service domestique	2 828	1,3	1,0	1,1	1,5	1,6	2,1	2,3	2,9	4,1	2,9	
VII. Person. occup. hors d. group. nommés	15 074	1,0	1,1	1,3	1,7	1,8	2,3	2,5	2,9	4,3	3,6	
VIII. Groupe inconnu	7 158	1,0	1,1	1,3	1,4	2,0	2,6	3,1	3,5	4,7	3,1	
b) Classes sociales.												
A. Patronid <i>employant une main-d'oeuvre salarié</i>	60 106	1,1	1,0	1,3	1,5	2,1	2,8	3,0	3,4	4,7	3,1	
B ¹ . Patronid <i>travaillant avec leurs membres de famille</i>	273 221	1,1	1,1	1,3	1,6	2,3	3,1	3,9	4,5	5,5	3,8	
B ² . Patronid <i>travaillant seuls</i>	29 281	1,0	1,1	1,1	1,4	1,8	2,4	2,9	3,3	4,6	2,9	
C. <i>Ouvriers et service</i>	96 836	1,1	1,1	1,2	1,4	1,9	2,5	3,0	3,5	4,6	2,8	
D. <i>Employés</i>	22 737	1,0	1,0	1,1	1,3	1,6	2,1	2,3	2,7	4,1	2,2	
E. <i>Professions libérales</i>	1 650	1,0	1,3	1,1	1,3	1,6	1,8	2,2	2,9	3,6	2,2	
F ¹ , F ² . <i>Hors des classes sociales, classe sociale inconnue</i>	19 125	1,0	1,0	1,1	1,4	1,6	2,1	2,5	2,9	4,4	3,1	
Total	502 956	1,1	1,1	1,2	1,5	2,0	2,7	3,3	3,9	5,1	3,3	

peamiselt pikema kestusega abielude juures, kuna abielu algaastast on vahekord vastupidine. Siin paneb end ilmselt kehtima vanema ametnikkonna majanduslikult kindlustatum seisukord, võrreldes vabakutselistega, kellena on arvestatud peale vabalt praktiliseerivate arstide ja advokaatide ka palju piiratud teenistusega isikuid, nagu on seda mitmet liiki kunstnikud, õpetajad-tunniandjad, jutlustajad j. t. Teise kahe laste- ja ka lasteta abielu-naiste rohkuselt pea

võrdse kihi töölise ja peremees-üksikute võrdlusel ilmnevad suuremad erinevused samuti pikema kestusega abielude juures. Siin peremees üksikul laste ja naiste % ületab töölise suuresti; samuti on keskmine laste arv esimesil pikema kestusega abielude juures pisut väiksem kui teistel. Palgalistega ja oma perek.-liikmetega töötavate peremeeste võrdlusel viimased osutuvad lasterikkamaiks ja väiksema lasteta naiste %-ga pea kõigis abielukestuse rühmades.

Tingitud on see osalt küll nimetatud rühmade statistilisest kujundamisest, sest oma perek.-liikmetega töötajaina esinevad ikka lasterikkamad leibkonnapead, samuti kui peremees-üksikuina eeskätt üksikud, tihti perekonnata väikeettevõtjad; kuid siiski oma perekonnaliikmetega ettevõtte pidamise tarve ja harjumus, eriti põllumajanduses, soodustab lasterohkust. Teistes kihtides aga — nii palgalisi pidajail kui palgalisil — tekib sagedamini motiive ja põhjusi laste arvu piiramiseks, eriti viimastel.

Eritledes laste arvu abielus naistel ühisk. kihtides vanuse järgi (tab. 10), leiame samuti kui abi-

elukastuse juures, erinevuste suurenemise koos naiste vanuse kasvamisega. Lasteta naiste % noortel — 19-a. erineb vähe, olles peremees üksikuil ja töölisil koguni väiksem, kuna vanemaliste juures on vastupidises vahetuses erinevused üsna suured. Sama võime nentida erinevuste kohta laste arvus. Sellest peab järeldama, et abielludes esineb laste sünnitamise hoidumist rohkem peremeeste kihis, kuna hiljem perekonna kasvamine pidurdub rohkem palgaliste, vabakutseliste ja peremees üksikute juures, Selles nähtuses peegeldub selgel kujul majandusliku kindlustuse puudumise tõkestav mõju laste arvu kasvamisele.

10. Laste arv abielus naiste vanuse ja ühisk. kihtide järgi — *Nombre des enfants d'après l'âge des femmes mariées et classes sociales.*

	Lastetute naiste % % des femmes sans enfants						Keskmine laste arv ühe lapsega naise kohta Nombre moyen des enfants par femme ayant enfants					
	16—19	20—29	30—49	50—69	70—	Teadm. Inconnu	16—19	20—29	30—49	50—69	70—	Teadm. Inconnu
A. Peremehed al. palg. tööl. <i>Patrons employant une main-d'œuvre salarié</i>	65,7	26,9	16,9	13,6	6,1	5,9	1,0	1,7	2,8	4,2	5,4	3,4
B ¹ . Perem. oma perek. liikm. <i>Patrons travaillant avec leurs membres de famille</i>	63,6	26,5	12,2	9,2	8,5	11,9	1,1	1,8	3,6	5,0	5,3	4,1
B ² . Peremehed üksikud — <i>Patrons travaillant seuls</i>	61,8	34,0	24,5	20,9	12,1	30,0	1,0	1,6	2,6	3,9	4,9	4,1
C. Töölised ja teenijad — <i>Ouvriers et service</i>	63,2	36,2	22,7	17,9	14,3	7,1	1,1	1,6	2,7	3,9	4,3	2,6
D. Ametnikud — <i>Employés</i>	66,7	44,3	24,8	16,8	10,7	66,7	1,1	1,4	2,1	3,4	4,6	1,0
E. Vabakutselised — <i>Professions libérales</i>	100,0	40,3	24,6	19,0	—	—	—	1,5	1,9	3,4	4,4	—
F ¹ . F ² . Kihitud, kiht teadm. <i>Hors des classes sociales, classe sociale inconnue</i>	78,6	43,3	28,2	22,6	18,3	—	1,0	1,4	2,3	3,9	4,6	4,0

IX. SUREMUS. MORTALITÉ.

Rahvastiku arvu kujunemine, selle kasv või kahenemine, on välja- ja sisserännu väikese osatähtsuse juures sõltuv peamiselt sündimuse ja suremuse määrast. Seni kui sündimus on kõrge, on suremuse osa rahvaarvu kasvu määrava tegurina teisejärgulise tähtsusega; ent sündimuse languse juures suremuse taseme omandab ikka suuremat ja suuremat tähtsust. Suremuse taseme allaviimise abil on teataval määral võimalik nõrgendada sündimuse languse ohtlikku mõju rahvastiku arvule.

Seepärast, pidades silmas madalat sündimust Eestis, vajab selgitamist küsimus: kas ja mil määral on mõeldav rahvaarvu juurekasvu kindlustamine suremuse vähendamise teel?

I. Suremus. Suremuse määrast olevikus, (**Suremuse määr.**) criti võrreldes minevikuga, annab ülevaate tab. I. Sellest näeme, et 50 a. jooksul suremus on langenud 22,4⁰/100-ilt 1930—34. a. keskmisena 14,9⁰/100 peale ehk 33,5%, mis on tunduvalt väiksem sündimuse langusest sama

vanemate surnute ⁰/100 samavanuse rahvastiku alusel, mis annab 1880—84. a. 17,3⁰/100: 1930—34. a. 13,4⁰/100 vastu ehk languse vaid 22,5% võrra. Pealegi suurem osa sellest langusest on teostunud enne Maailmasõda, sest 1922. a. oli 1 a. ja vanemate suremus juba 13,6⁰/100.

Kirjeldataud suremuse langus on tingitud kahtlemata tervishoiuliste olude paranemisest ja seoses sellega keskmise inime pikemisest. 1896—97. a. arvati eestlaste keskmiseks oodatavaks elueaks sündinuil ca 43 a., 1922. a. oli see kogu Eestis veel ca 51 a., 1932—34. a. aga juba 56,4 1936. a. (meestel 53,12 a., n. 59,60 a.); eestlastel üksi peaks see olema pisut kõrgemgi.

Kuid süiski jätab oleviku tervishoidlik olukord Eestis paljugi soovida, kui peame silmas madalamat suremustaset mõningais välis-, eriti põhjariiges (tab. 2).

2. Suremus Euroopa riigis ⁰/100 — *Mortalité en divers pays en ⁰/100.*

1.	Suremus — <i>Mortalité.</i>				
	Surnuid 1 000 elaniku kohta <i>Mortalité par 1 000 habitants</i>	1880—84 = 100			
1935	14,9	66,5			
1934	14,1	62,9			
1933	14,7	65,6			
1932	14,8	66,1			
1931	16,2	72,3			
1930	14,9	66,5			
1930—34	14,9	66,5			
1925—29	16,5	73,7			
1920—24	16,9	75,4			
1915—19	25,1	112,1			
1910—14	18,6	83,0			
1901—1908	19,1	85,3			
1897—1899	19,4	86,6			
1880, 1883, 1884	22,4	100,0			

2.	1934	1933	1932	1931	1926—30
Austria	12,6	13,2	13,9	14,0	14,4
Belgia	11,7	13,2	13,2	13,3	13,7
Eesti	14,1	14,7	14,8	16,2	15,9
Helveetsia	11,3	11,4	12,1	12,1	12,1
Hispaania	15,9	16,3	16,3	17,3	17,9
Hollandi	8,4	8,8	9,0	9,6	9,9
Inglise	12,0	12,5	12,3	12,5	12,3
Itaalia	13,1	13,5	14,6	14,8	16,0
Kreeka	.	16,9	18,0	17,8	16,6
Leedu	14,5	13,4	15,2	15,7	16,2
L.-Slaavia	.	16,9	19,2	19,8	20,0
Läti	13,0	13,5	13,6	14,1	14,8
Norra	9,8	10,2	10,7	10,9	11,0
N.S.V.L. (Euroopa osa)	.	.	.	.	20,8 ¹⁾
Poola	14,5	14,2	15,0	15,5	16,8
Prantsuse	15,1	15,8	15,8	16,3	16,8
Rumeenia	20,7	18,7	21,7	20,8	21,2
Rootsi	11,3	11,2	11,6	12,5	12,1
Saksa	10,9	11,2	10,8	11,2	11,8
Soome	12,9	13,6	13,3	14,1	14,8
Taani	10,4	10,6	11,0	11,4	11,1
Tšehhoslovakkia	13,2	13,7	14,1	14,4	15,3
Ungari	14,4	14,7	17,9	16,6	17,0

aja kestes (47,0%). Pealegi on suremuse ⁰/100 langus osaliselt mõjutatud sündimuse langusest — seoses kõrge suremusega imikute osatähtsuse kahanemisest rahvastikus.

Seepärast täpsama pildi suremuse langusest 1880—84. ja 1930—34. a. vahel saavutame 1 a. ja

¹⁾ 1926—28. a. keskmine.

Arvatult 1000 elaniku kohta suremus Eestis esineb 1926—30. a. kõrgemana Austriast, Belgiast, Helveetsiast, Hollandiast, Inglisest, Lätiast, Norrast, Rootsiast, Saksast, Soomest, Taanist ja Tšehhoslovakiast, kuna Eestile võrdse või teda ületava suremusega esinevad Hispaania, Itaalia, Kreeka, Jugoslaavia, N. S. V. L., Poola, Prantsuse, Rumeenia ja

Ungari, s. o. peale Prantsuse vaid kõrge sündimusega riigid. Pealegi on võrreldes teistega suremus Eestis viimasel 1934. a., vaatamata erakordselt madalusele, kujunenud suhteliselt pisut ebasoodsamaks, sest ka Itaalias on vahepeal suremus langenud rohkem kui Eestis.

Täpsuma võrdluse suremuse tasemest saavutame siiski suremused tabelite alusel — kuigi eeltoodust kitsamas riikide kogus, sest suremused tabelite arvanud riikide arv pole eriti suur. Nimelt arvutades suremuse ‰ suremused tabelite alusel kujundatud statsionaarse rahvastiku kohta, leiame järgmised suremuse määrad, mida pole segavalt mõjutamas ei erinev sündimus ega erinev rahvastiku vanuslik koostis.

Statsionaarse rahvastiku suremus — ‰:

Suremused tabelite koostamise aeg	Suremus ‰
Eesti	1932—34 17,8
Helveetsia	1920—32 16,4
Hollandi	1921—30 16,0
Inglise ja Wales	1920—22 17,4
Iiri	1925—32 17,3
Itaalia	1930—32 18,2
Norra	1921—30 16,0
Rootsi	1926—30 16,1
Saksa	1924—26 17,4
Soome	1921—30 18,9
Soti	1930—32 17,3
Taani	1926—30 16,2
Tšehhoslovakkia	1924—30 18,2

Suremus 1930—35. a. — Mortalité de 1930—35.

3.	1935			1934			1933			1932			1931			Keskm.—Moyen. 1930—34		
	M.	N.	K.	H.	F.	T.	M.	N.	K.	M.	N.	K.	M.	N.	K.	M.	N.	K.
Linnad — Villes	2 310	2 298	4 608	2 161	2 067	4 228	2 187	2 165	4 352	2 171	2 201	4 372	2 295	2 427	4 722	2 215	2 206	4 421
Tallinn	917	827	1 744	829	805	1 634	872	839	1 711	779	842	1 621	907	1 808	3 715	855	844	1 699
Haapsalu	46	41	87	38	42	75	35	34	69	38	49	87	38	50	97	37	46	83
Kuressaare	32	49	81	26	23	49	31	36	67	27	27	54	25	50	75	29	33	62
Narva	228	194	422	212	202	414	229	210	439	218	207	425	261	273	534	231	223	454
Nõmme	118	133	251	125	101	226	103	90	193	99	89	188	82	80	162	103	87	190
Paide	5	9	14	5	14	8	3	11	8	6	14	7	11	18	8	6	14	47
Paldiski	30	24	54	28	16	44	10	15	34	35	17	52	28	21	49	28	19	47
Petseri	153	167	320	126	143	269	143	176	319	141	161	302	164	144	308	147	162	309
Pärnu	25	15	40	19	18	37	16	17	33	16	22	38	18	14	32	15	17	32
Põltsamaa	74	64	138	80	66	146	65	63	128	77	80	157	59	79	138	70	69	139
Rakvere	35	27	62	24	13	37	27	17	44	27	18	45	25	29	54	25	19	44
Tapa	420	493	913	398	377	775	400	399	799	412	446	858	419	473	892	403	423	826
Tartu	20	17	37	16	24	40	16	24	40	29	17	46	16	19	35	19	19	38
Türi	81	80	161	75	77	152	80	78	158	96	70	166	91	72	164	84	73	157
Valga	63	78	141	78	83	161	82	85	167	94	81	175	86	110	198	88	89	177
Viljandi	27	41	68	33	37	70	29	36	65	30	29	68	30	40	70	34	35	69
Maad — Arrondiss.	6 423	5 833	12 256	6 185	5 440	11 625	6 376	5 744	12 120	6 472	5 797	12 269	7 082	6 273	13 355	6 511	5 798	12 309
Viru	947	784	1 731	930	748	1 678	890	748	1 688	995	753	1 748	932	802	1 734	942	760	1 702
Järva	415	342	757	365	312	677	439	336	775	395	353	748	487	340	827	412	339	751
Harju	716	637	1 353	669	599	1 268	714	630	1 344	665	620	1 294	836	659	1 405	725	632	1 357
Lääne	569	585	1 154	571	479	1 050	553	525	1 078	563	577	1 140	600	607	1 207	576	547	1 123
Saare	398	418	816	371	370	741	409	428	837	395	405	800	448	462	910	398	409	807
Pärnu	589	523	1 112	575	522	1 097	524	546	1 070	574	540	1 114	641	602	1 243	585	554	1 139
Viljandi	536	478	1 012	483	410	893	483	444	927	470	447	917	558	548	1 106	491	455	946
Tartu	909	935	1 834	852	905	1 857	989	946	1 935	1 016	899	1 915	1 132	910	2 042	1 023	914	1 937
Valga	178	153	329	202	178	380	184	167	351	184	164	348	205	182	387	198	176	374
Võru	577	549	1 126	588	491	1 059	677	531	1 207	623	526	1 149	655	605	1 260	617	537	1 154
Petseri	501	431	932	499	426	925	514	443	958	592	504	1 096	588	556	1 144	544	475	1 010
Kokku — Total	8 733	8 131	16 864	8 346	7 507	15 853	8 563	7 909	16 472	8 643	7 998	16 641	9 377	8 700	18 077	8 726	8 004	16 730

2. Suremus linnas ja maal. Mortalité dans les villes et arrondissements.

võrdlemisi püsivaks — nii üldse kui linnas ja maal,

Eesti koos Soome, Tšehhoslovakkia ja Itaaliaga ületab kõiki võrreldavaid riike, eriti aga madala suremusega Helveetsiat, Hollandit, Norrat ja Taanit; pealegi tuleb selle juures arvestada eesti andmete hilisemat aega, mistõttu, pidades silmas kõikjal suremuse langust, osutunud erinevused on Eesti kasuks tõelikult pisut väiksemad.

Toodust peaks järgnema, et ka Eestis võiks olla suremus madalam ja seda tulevikus võibki olla, kui küllalt tõhusat võitlust peetakse suremuse soodustavate põhjustega. Sellistena esinevad eriti järgmised asjaolud.

1. Võrdlemisi ebasoodsad looduslikud elamistingimused — maastik ja kliima. Viimane on küll vähe mõjutatav, kuid siiski laiaulatuslike soode kuivendamine võib parandada nii kliimat kui eriti maastikulisi olusid.

2. Rahvastiku madal elatusstandard, peamiselt vaesematel kihtidel, ja seoses sellega halvad tervishoiutingimused, eriti maal, mõjutavad iseäranis imikute ja väikelaste suremust.

3. Halvad tervishoiulised töötingimused, eriti tööstuses, mis põhjustab sotsiaalsete haiguste, eriti tiisikuse, levimist ja meeste kõrget suremust.

4. Liigne alkoholi tarvitamine, mis samuti hoiab kõrget eriti meeste suremuse.

Surnute arvuline esinemine viimaseil aastail linnas ja maal (tab. 3) juba näitab, et suremuse tase Eestis on kujunenud

sest ka viimane 1935. aasta ei erine palju 1930—34. a. keskmisest, kuigi ületab eelmise 1934. aasta tunduvalt — linnas 9,0%, maal 5,4% ja üldse 6,4%.

Ent siiski täpsuma pildi saavutame suremuse määrast arvatult 1000 elaniku kohta (tab. 4), mille

järgi 1935. a. suremus ületab eelmise aasta linnus 0,9‰ ehk 6,9% ja maal 0,8‰ ehk 5,4%. Võrreldes maaga suremus linnus esineb tunduvalt madalama koeffitsiendiga: 1930—34. a. keskmisena 11,6% ja 1935. a. 9,7% võrra. Kuid see vahe on tingitud siiski suurel määral linna ja maa rahvastiku erineva vanusliku koostise mõjust arvutustulemustele: linna rahvastikus on suhteliselt vähem imikuid ja rauku, kes annavad suurema osa surnuist, maal aga vastupidi on jälle vähem madala suremusega keskealisi. Kui aga ühtlustada (standardida) ‰ arvutusala seaks võetud linnarahvastik maa-rahvastiku vanusliku koostisega, saavutame suremuskoeffitsiendi linnus 1930—34. a. keskmisena 15,4‰: maa 15,5‰ vastu ja 1935. a. koguni 16,1‰: 15,5‰ vastu; seega Eestis linnarahva suremus üldiselt võrdub maa-rahva suremusele, kuigi leidub tähelepanuväliseid erinevusi üksikuis vanusrühmis, nii kui näeme seda allpool. Seepärast 1000 elaniku kohta arvatud koeffitsiente (tab. 4) võime pigemini kasustada üksikute

Suremus 1 000 elaniku kohta — Mortalité par 1 000 habitants.

4.	1935	1934	1933	1932	1931	1930	Keskmine 1930—34 Moyenne	Keskmine 1927—29 Moyenne
Tallinn	12,5	11,9	12,7	12,1	13,8	13,4	12,8	14,7
Haapsalu	17,5	15,4	14,6	18,5	22,2	19,6	17,9	18,5
Kuressaare	17,6	10,7	14,9	12,2	17,0	15,0	13,9	18,7
Narva	16,6	16,2	16,5	15,8	19,7	16,2	16,9	18,0
Nõmme	11,7	14,5	15,1	16,7	17,3	18,1	16,3	16,5
Paide	15,1	14,5	13,6	13,5	11,9	13,4	13,4	13,5
Paldiski	10,0	13,8	12,9	13,5	16,0	13,6	14,0	15,7
Petseri	18,4	17,0	10,9	13,2	16,7	12,5	13,9	17,0
Pärnu	12,4	10,5	7,3	11,6	11,3	13,2	10,7	12,5
Põltsamaa	15,3	13,0	15,7	14,8	14,8	16,5	15,0	17,5
Rakvere	15,0	13,7	10,0	11,2	9,7	7,7	10,4	13,0
Tapa	14,1	14,8	10,3	12,7	11,2	10,3	11,7	12,0
Tartu	16,2	10,1	10,2	10,3	12,8	10,8	10,8	15,1
Türi	15,7	13,4	13,7	14,8	15,5	14,1	14,3	16,5
Valga	13,8	15,7	15,9	16,0	15,0	13,1	15,7	17,5
Viljandi	14,0	13,7	10,2	9,8	11,0	9,5	10,8	12,7
Võru	15,7	14,4	14,7	14,5	13,4	11,4	13,6	11,4
	12,0	13,9	13,4	14,0	15,7	15,3	14,5	15,7
	13,1	13,5	13,0	13,8	12,9	12,0	13,0	14,8
Maades — Arrond.	15,5	14,7	15,3	15,5	16,8	15,4	15,5	17,7
Viru	15,6	15,1	14,7	15,7	15,6	15,4	15,3	17,4
Järva	15,4	13,8	15,8	15,3	16,9	14,9	16,3	17,7
Harju	15,1	14,2	15,0	14,5	16,7	15,5	15,2	17,7
Lääne	16,4	14,9	15,3	16,2	17,1	16,2	16,0	19,2
Saare	15,9	14,4	16,3	15,6	17,7	14,6	15,7	10,4
Pärnu	15,0	14,8	14,4	15,0	16,7	15,7	15,3	17,0
Viljandi	16,7	14,7	15,3	15,1	18,3	14,6	15,6	18,6
Tartu	15,8	15,2	15,8	15,6	16,7	15,8	15,8	17,6
Valga	12,7	14,7	13,6	13,5	15,0	15,5	14,5	15,3
Võru	14,5	13,6	15,5	14,8	16,2	14,1	14,8	15,5
Petseri	15,4	15,3	15,8	18,1	18,9	16,1	16,9	19,0
Üldse — Gr. total	12 622'							16,4

aastate suremuse muutuse jälgimiseks ja üksikute linnade ja maade omavaheliseks võrdluseks, — kuigi ka selle juures erinev vanuslik koostis võib avaldada teatavat mõju. Seda eriti linnus; maal aga on rahvastik ühtlasem ning raukade ja laste vahekorrald reeglipärasem: kus rohkem lapsi, seal vähem rauku ja vastupidi. Seepärast, leides näit. Petserimaal, kus lapsi küll rohkem kuid rauku vähem, 1930—34. a. teistest maadest kõrgema suremuskoeffitsiendi, võib selles väljendunuks lugeda tõeliselt

teistest kõrgemat suremust, kuigi see viimaseil aastail näib olevat langenud, — seda siiski osalt sündimuse languse mõjul. Viimasel 1935. a. aga leiame kõrgemad suremuskoeffitsiendid madalaima sündimusega Viljandimaal ja Saare-, Lääne- ning Tartumaal.

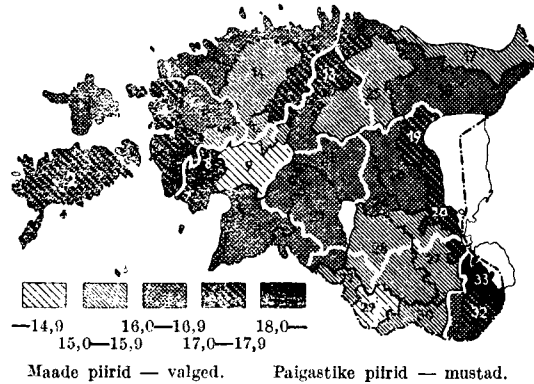
Kuivõrra neis erinevustes peegeldub tõeline suremuse tase, selgub allpool; siin aga püüame selgitada, analoogiliselt sündimusele, suremuse geograafiliselt erinevat taset üksikasjalisema ainetiku abil paigastikkude järgi (tab. 5). Selle kohaselt leiame 1928—33. a.

Suremus paigastikkude järgi 1928—33. a. (ilma linnade ja aleiviteta). Mortalité à la campagne d'après les régions.

5.	Surnute arv (keskmine 1928—33) Nombre moyen des décès par 1928—33	Surnute arv 1 000 elan. kohta Nombre des décès par 1 000 habitants
----	---	--

ka maastiku iseloom, milline on tervishoidlikult suurel määral parandatav veteärvoolu kergendamise ja soode kuivendamisega.

Suremus paigastike järgi — Mortalité d'après les régions.

Kuid mitte üksnes maastikulised, vaid ka majanduslikud ja kultuurilised tegurid mõjutavad suremus-taseme geograafilist erinevust, nii kui seda näitavad järgnevad korrelatsioonid.

1000 elaniku kohta surmude arvu korrelatsioon:	
Keskmise saagimaa ühikute arvuga talundi kohta	$r = -0,5407 (+0,0831)$
Põllumajandusliku rahvastiku tihedusega	
100 saagimaa üh. kohta	$r = +0,5433 (+0,0828)$
Talundite kapitaliga ühe talundipiidaja töötaja perek.-likme kohta	$r = -0,4041 (+0,0888)$
Palgaliste %-ga talundite rahvastikus	$r = -0,4829 (+0,0901)$
Kesk- ja kõrgema haridusega isikute %-ga rahvastikus	$r = -0,4543 (+0,0933)$

Järelikult, suremus on kõrgem seal, kus talundid on väiksemad ja ühes sellega rohkem kehvemais oludes elavat rahvastikku talundeis; ja vastupidi madalam seal, kus talundid on jõukamad ja kus peetakse rohkem palgalisi, mis tähendab elatiseolude paranemist; samas mõttes mõjutab suremust vähendavalt ka haridusliku taseme tõus. Kuid siin toodud korrelatsioonide juures peab pidama silmas ka sündimust; kuna see osutus samasuunaliselt sõltuvaks mainitud majanduslikest ja hariduslikest tegureist ja suremus on teataval määral sõltuv ka sündimuse tasemest, siis võib eelosutunud suremuse sõltumus olla pisut väiksem. Ent suremuse sõltumus hariduslikest ja majanduslikest tingimustest aga jääb siiski püsima, nii kui selgub allpool.

3. Surmude vanus ja sugu. Suremuse eritlemine surmude vanuse järgi võimaldab juba rohkem tarvilikku selgust suremuse taseme ebasoovitaval kõrgusel püsivuse põhjustest, sest surmude üldarvus üksikud vanusrühmad esinevad väga erineval määral (tab. 6). Valdava osa surmuist moodustavad loomulikult raugad, 60 a. ja vanemad 1930—34. a. keskmisena meestel 44,1%, naistel koguni 54,1%. Naistel kõrgem raukade osatähtsus surmude seas on tingitud selliste suurest osatähtsusest naiselanike seas, mis omakorda tingitud meeste suuremast suremusest kõigis vanusrühmis, arvatud välja 7—19 a., nii kui nähtub iga vanusrühma 1000 elaniku kohta arvutatud suremuskoefitsientidest. Sellest on ka tingitud üldiselt suur

Surmude vanus — *Age des décès.*

6.	Alia 1 a. Moins d'un a.	1—4 a.	5—6 a.	7—9 a.	10—14 a.	15—19 a.	20—24 a.	Mehed — Hommes.											Kokku Total.	Teadm. Inconnu.	Keskmine Age moyen.
								25—29 a.	30—39 a.	40—49 a.	50—59 a.	60—69 a.	70—79 a.	80—89 a.	90—99 a.	1000 v.	1000 v.	1000 v.			
1935	10,8	3,9	0,8	1,1	1,3	1,2	3,3	3,2	6,0	8,1	12,0	18,1	19,4	9,0	0,6	100,0	0,5	40,3			
1934	11,2	4,0	0,7	1,0	1,7	1,8	3,6	3,3	6,2	7,9	12,9	18,0	19,1	8,1	0,5	100,0	0,4	48,8			
1933	11,1	3,7	0,7	1,0	1,4	1,8	3,1	3,7	6,7	8,3	12,8	17,5	18,6	8,8	0,8	100,0	0,3	49,1			
1932	12,0	4,4	0,8	1,0	1,2	2,4	3,7	3,7	6,1	8,1	12,4	17,4	18,0	8,1	0,7	100,0	0,4	47,6			
1931	11,7	4,3	1,0	1,2	1,1	2,3	3,9	4,0	6,1	7,8	13,0	17,6	17,4	7,9	0,7	100,0	0,5	47,5			
1930	12,7	4,8	1,1	1,2	1,3	2,9	3,7	3,8	6,0	8,4	13,1	17,0	16,8	6,9	0,7	100,0	0,7	45,9			
Keskm. 1930—34	11,8	4,2	0,9	1,1	1,3	2,3	3,6	3,6	6,2	8,1	12,8	17,5	17,9	8,0	0,7	100,0	0,5	47,8			
Sellest: Linnas	7,3	3,2	0,7	1,0	1,2	2,2	4,0	4,7	8,4	11,5	16,6	18,8	15,1	5,0	0,3	100,0	0,3	48,3			
Maal	13,3	4,6	0,9	1,1	1,4	2,3	3,4	3,3	5,5	7,0	11,6	17,1	18,8	8,9	0,8	100,0	0,5	47,6			
Naised — Femmes.																					
1935	8,1	3,6	1,0	1,1	1,7	1,6	2,4	3,0	5,5	5,6	8,5	15,1	26,2	14,5	2,1	100,0	0,5	54,5			
1934	8,6	3,7	0,9	1,1	1,6	1,7	2,8	3,1	5,9	5,6	8,7	16,7	24,6	13,3	1,7	100,0	0,6	53,8			
1933	9,7	3,6	0,8	1,0	1,3	1,7	3,0	2,8	5,4	5,6	9,2	16,7	23,7	14,0	1,5	100,0	0,5	53,7			
1932	11,0	4,2	0,8	1,1	1,5	2,0	3,0	3,2	5,8	5,6	8,9	15,5	23,5	12,4	1,5	100,0	0,5	51,6			
1931	10,8	4,4	1,0	1,1	0,9	2,3	3,2	3,0	5,6	5,4	8,1	16,9	23,5	12,4	1,6	100,0	0,7	51,8			
1930	10,8	5,6	1,1	1,5	1,4	2,4	3,3	3,2	5,2	6,1	8,5	15,5	22,6	11,7	1,2	100,0	0,8	49,9			
Moyenne 1930—34	10,2	4,3	0,9	1,1	1,3	2,0	3,1	3,0	5,6	5,7	8,7	16,3	23,6	12,7	1,5	100,0	0,6	52,1			
Dont: Villes	6,4	2,8	0,6	1,0	1,0	1,6	3,4	3,6	6,5	7,3	10,0	17,0	24,4	12,9	1,5	100,0	0,3	55,3			
Arrondissement.	11,6	4,9	1,0	1,2	1,5	2,2	3,0	2,8	5,3	5,0	8,1	16,0	23,3	12,6	1,5	100,0	0,7	50,9			
1000 vastavast vanusest isiku kohta — Par 1000 personnes de l'age correspondant.																					
Mehed — Hommes.																					
1935	110,1	9,8	4,0	3,5	2,6	3,1	5,7	5,5	6,9	11,3	20,8	41,7	85,8	182,5	233,2	16,5	—	—			
1934	107,9	9,5	3,2	2,9	3,2	4,2	5,9	5,5	6,4	10,5	20,4	40,1	82,3	161,6	222,8	15,8	—	—			
Keskm. 1930—34	112,1	10,4	4,2	3,4	2,9	4,5	6,1	6,6	7,1	11,2	21,1	41,5	85,2	180,6	232,8	16,6	—	—			
Naised — Femmes.																					
1935	80,4	8,7	4,6	3,6	3,1	3,9	4,1	4,8	4,7	5,8	10,3	23,0	65,5	147,8	271,0	13,6	—	—			
1934	78,5	8,2	3,8	3,0	2,8	3,6	4,2	4,6	4,8	5,3	9,8	23,9	58,4	132,2	217,2	12,6	—	—			
Moyenne 1930—34	92,8	9,9	4,1	3,4	2,7	3,8	4,8	4,9	5,0	5,8	10,4	25,2	64,4	150,0	252,6	13,5	—	—			

suremuse ülekaal meestel 16,6⁰⁰/₀₀: naiste 13,5⁰⁰/₀₀ vastu, ehk 23% võrra. Samast on tingitud ka suuresti erinev keskmine surmude vanus: meestel on see 1930—34. a. keskmisena 47,8 a., naistel aga 52,1 a. See tähendab, et naised läbistikku elavad kauem (v. allpool). Pealegi on surmude naiste keskmine vanus viimaseil aastail rohkem tõusnud kui meestel, mida on osaliselt siiski põhjustanud viimaseil aastail vanemaealiste naiste

suremuse meestest väiksem langus. Imikute juures aga on vastupidi langus väiksem meestel. Teiseks pälvib tähelepanu naistel meestest suurem surmude keskmine vanusevahe linnas ja maal, mis on tingitud kesk- ja nooremaealiste meeste suuremast suremusest linnus, nii kui seda näitavad linnade ja maade suremuskoefitsiendid vanusrühmade järgi (tab. 7). Nimelt, läbistikune 20—49 a. suremuskoefitsient linnus meestel

Suremus vanuse järgi linnus ja maals 1930—34. a. (1000 vast. van. elan. kohta).
Mortalité par âge dans les villes et arrondissements 1930—34.

7.	1	1	5	10—14	15—19	20—29	30—39	40—49	50—59	60—69	70—79	80—89	90—	Kokku Total
a) Mehed — Hommes.														
Linnad kokku — Villes	92,3	9,9	4,3	2,4	4,9	7,2	7,3	12,5	23,5	44,5	85,5	166,9	318,2	15,6
Tallinn	80,3	8,4	5,5	2,1	4,4	6,6	7,4	12,2	23,5	44,4	87,9	187,1	125,0	14,2
10—100 t. elan. linnad — Villes avec 10—100 m. hab.	103,6	10,9	3,9	2,3	5,4	7,8	7,4	13,1	24,5	44,9	86,6	153,1	384,6	17,1
Alla 10 t. elan. lin. — Villes au-dessous de 10 m. hab.	81,9	10,5	2,4	3,6	4,7	7,0	6,3	11,6	18,8	43,1	74,6	190,5	1000,0	14,8
Maad kokku — Arrondissem.	121,4	11,2	3,9	2,5	6,0	6,8	6,7	10,9	20,4	39,9	79,7	171,3	316,9	17,5
Üldse — Total	115,8	10,9	4,0	2,5	5,6	6,4	6,8	11,4	21,3	41,1	80,8	170,6	317,1	16,7
b) Naised — Femmes.														
Linnad kokku	86,6	9,2	4,3	2,1	3,2	4,8	4,4	6,0	10,2	23,9	59,5	140,3	234,5	12,3
Tallinn	73,6	8,8	4,9	2,3	3,8	4,5	3,8	5,9	10,4	25,9	64,7	145,5	179,5	11,1
10—100 t. elan. lin.	97,8	9,6	3,6	2,0	2,9	5,4	5,1	6,2	9,6	23,3	57,4	135,4	293,3	13,2
Alla 10 t. elan. linnad	76,9	9,1	5,1	2,4	2,6	3,8	3,7	5,5	12,2	20,3	54,7	147,9	161,3	12,7
Maad kokku	101,2	11,0	3,7	2,5	5,1	5,1	5,1	5,8	10,7	25,6	60,7	138,3	203,9	14,2
Üldse	98,3	10,6	3,8	2,4	4,5	5,0	4,8	5,8	10,5	25,1	60,4	138,8	211,8	13,6
c) Kokku — Total.														
Linnad kokku	89,5	9,6	4,3	2,3	4,0	5,9	5,6	8,8	15,8	31,5	67,3	146,9	245,5	13,7
Tallinn	77,0	8,6	5,2	2,2	4,1	5,5	5,4	8,6	16,0	33,0	71,2	153,4	170,2	12,5
10—100 t. elan. lin.	100,7	10,3	3,8	2,1	4,1	6,5	6,1	9,0	15,7	31,1	66,5	140,3	306,8	14,9
Alla 10 t. elan. lin.	79,5	9,8	3,7	3,0	3,7	5,3	4,9	8,1	15,0	28,4	60,8	159,8	187,5	13,6
Maad kokku	111,5	11,1	3,8	2,5	5,5	5,9	5,8	8,1	15,1	31,8	68,5	151,1	238,7	15,8
Virumaa	100,0	9,5	3,6	2,1	5,6	6,9	6,5	9,0	16,1	33,5	72,0	157,3	228,1	15,5
Järvamaa	92,1	8,2	3,7	2,9	7,8	6,7	5,8	7,0	16,1	31,2	68,9	167,0	235,3	16,7
Harjumaa	101,6	8,4	4,0	2,7	5,5	5,7	6,2	7,5	16,3	33,5	68,0	140,4	241,4	15,4
Läänemaa	112,1	8,3	3,0	2,8	5,7	5,8	5,6	8,6	14,8	28,9	68,1	164,5	228,1	16,2
Saaremaa	137,4	8,1	3,3	2,1	5,1	6,1	6,5	7,0	14,3	29,7	72,2	147,0	186,0	16,0
Pärnumaa	83,7	8,1	3,5	2,1	6,4	6,1	5,4	8,6	14,0	29,7	67,9	157,9	292,3	16,5
Viljandimaa	81,3	6,6	2,7	2,3	5,4	5,5	5,0	8,1	13,4	31,0	61,9	151,2	275,9	15,8
Tartumaa	109,3	12,2	3,8	2,5	5,2	5,6	5,6	7,8	14,7	32,3	67,5	155,5	277,1	16,0
Võrumaa	82,5	10,1	4,2	3,2	5,4	5,2	4,9	6,5	14,8	27,4	56,0	172,9	227,3	14,4
Võrumaa	102,6	13,7	4,8	2,6	4,9	5,5	5,1	8,2	15,1	33,3	73,6	131,1	206,3	15,1
Petserrimaa	191,1	24,9	5,0	2,7	4,3	5,8	7,0	8,9	16,3	37,0	73,6	111,6	181,8	17,2
Üldse — Gr. total	107,2	10,8	3,9	2,5	5,0	5,7	5,8	8,3	15,3	31,7	68,2	150,2	249,2	15,0

ületab maa koefitsiendi 10,7% võrra, kuna naistel see on vastupidi koguni väiksem 5,0% võrra. Sellest võime järeldada, et meestel naistest suurem suremus on tingitud eeskätt linnas elavate meeste kõrgemast suremusest. Kuna aga elamistingimused on võrdsed mõlemal sool, siis peab osutunud nähtuse põhjuse otsima küll linnalistest töötingimustest, sest meeste tööerakendus linnus on naiste omast tunduvalt suurem — 70,3%: naiste 42,0% vastu. Kuid samal ajal nendime ka maal meestel naistest suuremat suremust — rääkimata imikutest, ka vanemaealistel, alates juba 15—19 a. rühmast peale järjest kasvavalt kuni eluea lõpuni; sellest peame järeldama veel teisigi meestel naistest suurema suremuse põhjuse.

Imikutest poiste suurema suremuse juures peatume allpool; siin aga vajab selgitust täisealiste meeste suurem suremus. Selle ühte põhjust mainisime ees-

pool, nimelt töötingimusi linnus, mis tähendab öieti töötingimusi linnalistes tööharrudes — tööstuses, kaubanduses ja transpordis. Ja sel määral kui neid tööharusid leidub ka maal, mõjutavad nende töötingimused ka maa-rahva suremust. Samuti põllumajanduse alal, kus tööerakenduse määr naistel (65,0%) jääb küll vaid pisut taha meeste tööerakendusest (70,1%), on meeste töötingimused siiski teataval määral terviseohhtlikumad. Kuid vaatamata öeldule, meeste suremus siiski vaevast ületaks naiste suremust nii kõrgel määral, kui seda poleks mõjuvamas üks tähtsamaid tervisrikkujaid — alkohol. Tõsi, alkoholi tarvitatakse kõikjal, kohati koguni suuremal määral kui Eestis, nimelt veinitootjates maades, eriti Prantsuses, Itaalias ja Hispaanias; kuid just eriti terviseohhtliku piirituseviina tarvitamises seisab Eesti esimesel kohal: 1928—32. a. keskmisena

elaniku kohta 2,60 l puhast alkoholi, kuna see on näit. Rootsisis 2,35 l, Norras 1,06 l, Lätis 1,35 l; ja kuna alkoholi tarvitamises meil mehed suuresti ületavad naised, siis on meeste suurem suremus alkoholi mõjul paratamatu. Seda osutavad ka järgnevad arvud.

Meeste ja naiste suremus (‰) ning joogipiiritus ja viina tarvitamine 1922—35. a.:

Table with 5 columns: Year, Male population (M.), Female population (N.), Alcohol consumption (‰), and Wine consumption (‰). Rows range from 1935 down to 1922.

Korreleerides meeste suremuse ülekaalu (‰) tarvitatud piirituse ja viina kogusega 1922—35. a. saavutame kõrge sõltumusosutusena positiivse koeffitsiendi: r = +0,8365 (+0,0542). Et selline sõltumus tõeliselt on olemas, näeme allpool ka surmapõhjuste käsitlusel. Osutunud sõltumuse tõttu koos alkoholi tarvitamise langusega on meeste suremus vaadeldaval ajastul langenud rohkem kui naiste suremus. Sellest järgneb, et alkoholi tarvituse vähenemisega meeste suremus võiks veelgi langeda; kuid kaks viimast aastat näitavad jällegi alkoholi tarvituse tõusu.

Pöördudes tagasi tab. 7 andmete juure, võib nentida linna- ja maasuremuse erinevuse kohta, et see on tingitud peamiselt imikute ja väikelaste suuremast suremusest maal, nii kui allpool näeme, tingitult maal valitsevaist halvemaist tervishoidlikest oludest. Teiste vanusrühmade suremuselt linn ja

maa erinevad vähem ja vaheldumisi — osas rühmis linnade suremus ületab maa ja vastupidi, kusjuures siiski erilist märkimist pälvib maal kõrgem suremus raukadel ja linnus vastupidi 40—59 aastastel — selles vanuses tööliste kõrge suremuse mõjul.

Maades leiame kõrgeima suremuse: imikutel eesotsas Petserimaaga Saare- ja Läänemaal, kuna väiksemate arvudega esinevad Viljandi-, Valga-, Pärnu- ja Järvamaa, mis osutab imikute suremuse sidemele rahvastiku jõukusega ja kultuurilise tasemega. Samad tegurid näivad mõjutavat teataval määral ka veel väikelaste suremust. Noores eas (10—19 a.) on maade erinevused võrdlemisi väikesed. Täiseast peale aga pääsevad mõjule jällegi erinevad elutingimused, — muu hulgas töönaoliselt ka alkoholi tarvitamine, kui peame silmas keskealiste suuremat suremust ühelt poolt Viru- ja teiselt Petserimaal. Võrdlemisi suured erinevused leiame aga raukadel, mis võib olla tingitud palju erinevatest tegureist. Muu hulgas eriti suurt tähtsust omab raukade arv rahvastikus: kus neid, nooremäe madalama suremuse mõjul, leidub suhteliselt rohkem, on nende suremus kõrgem ja vastupidi, nii kui see eriti tuleb ilmsiks madalaima raukade %ga Petserimaal.

Sama teguri mõjul leiame raukade suremusemääratõusu, võrreldes varemaste aegade (60-a. % rahvastikus: 1881. a. — 16,6%, 1934. a. — 24,3%), nii kui selgub järgnevast võrdlusest:

Table showing population growth rates (Suremus 1000 vastavast vanusest elaniku kohta) for age groups 1-9, 10-19, 20-29, 30-39, 40-49, 50-59, 60-69, 70-79, 80+ across years 1930-34, 1922-23, and 1880, 1883, 1884.

Alla 80 a. juures leiame kõigis rühmis olevikus madalama suremuse kui 1881—84. a., mis osutab

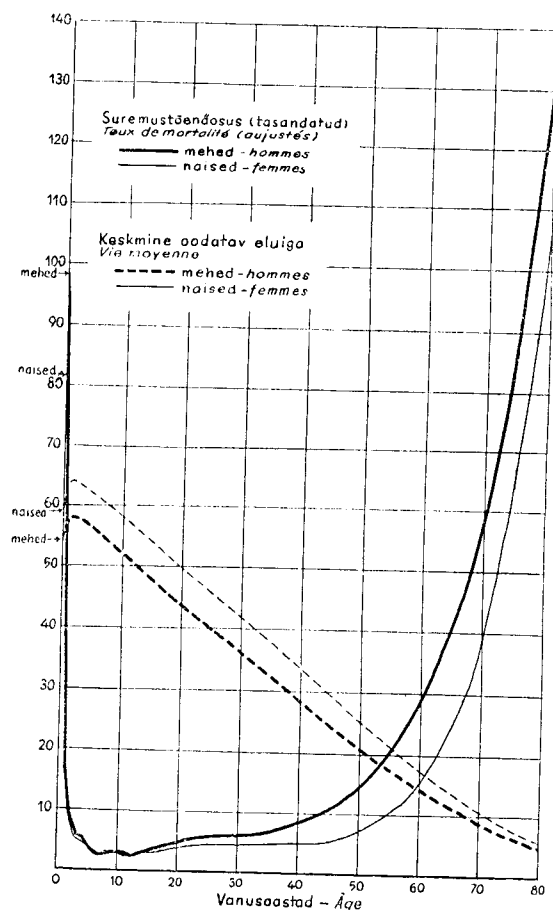
Suremustõenäosused (q_n 10³) Eestis ja välismaal — Taux de mortalité en Estonie et en étrangers.

Large table showing mortality probabilities (q_n 10³) for males and females across various age groups and countries (Eesti, Hollandi, Inglise ja Wales, Norra, Rootsi, Saksa, Soome, Taani).

olukorra senisele paranemisele, criti aga imikute ja väikelaste juures. Samuti võrreldes 1922. a. on imikute ja väikelaste suremus viimasel ajal tunduvalt langenud, mis osutab sellele, et siin langus veelgi võiks jätkuda.

Suremuse taseme erinevustest vanusrühmade järgi täpsama pildi võimaldab siiski suremustabel, milline on toodud peatüki lõpul. Selle kohaselt kujundatud suremustõenäosuste joonisest nähtub, et kõige madalam on suremus mõlemal sool 12 aastastel. Enne seda suremus järjest langeb, alates kõrge suremusega imikutest, kus poiste suremus ületab tüdrukute oma kuni 5 a. ja 6—12 a. osutuvad mõlema soo suremustõenäosused väga lähedasteks. 13 a. vanustest peale see kasvab meestel kiirenevas tem-

Suremustõenäosus ja keskmine oodatav eluiga. Taux de mortalité et vie moyenne.

pos kuni 24 a. ja sealt edasi pikkamööda kuni 34 a.; peale seda meeste suremustõenäosus järjest kasvab suurenevalt kuni elua lõpuni — 103 a. Naistel aga 13 a. peale kuni 24 a. suremus tõuseb meestest aeglasemalt ja edasi kuni 48 a. veel aeglasemalt; 48 a. peale algab ka naistel suurem suremus tõusu, kuid siiski meestest tunduvalt tahajäeva kiirusega kuni 60 aastani; sealt edasi aga kasvab ka naiste sure-

mus — algul pea rööbiti meestega, 70 a. peale aga pisut kiiremini kuni 105 eluaastani.

Eriti väärtuslikud on suremustabelid üksikute vanusrühmade suremuse võrdluseks välisriigiga (tab. 8), mis võimaldab meie rahvastiku tervislikus seisundis nõrkade kohtade avastamist; kuigi suremustabelid pole üheaegsed, võib siiski lugeda tabatavaid erinevusi kehtivaiks pikema aja kohta.

Esitatud 8 riigist võrreldes Eestiga kõrgema üldsuremusega Soomes leiame kõrgemad suremustõenäosused ka pea kõigis vanusrühmis, arvatud välja 4, 9 ja 79 ning vanemad mehed ja 4, 10 ja 88 ning vanemad naised. Eriti suur on suremuse ülekaal Soomes mõlemast soost väikelastel — teises ja kolmandas eluaastas samuti meestel 20—25 eluaastate vahel (kaitsevõetustuse mõju!), naistel aga kogu sünditus- ja sellele järgnevas klimaktooriumieas. Imikute suremus on Soomes vaid pisut kõrgem kui Eestis. Sellest kõigest järgneb, et võrreldes kliimaliselt halvemates tingimustes Soomega, olukord Eestis on pisut parem. Kuid võrreldes teiste esitatud riikidega on üldine suremus Eestis kõrgem. Kõige vähem küll Saksast, kus leiame Eestist kõrgema vaid imikute suremuse ja meestest raukadel alates 75 a. ning naistel alates 38 aastaga. Samuti Eestile üldse võrdlemisi lähedase suremusega Inglise leiame kõrgema suremuse mõlemast soost väikelastel (kliima mõju nagu Soomeski!) ja, samuti kui Saksas, meestest raukadel ja naistest vanemacelistel alates 38 aastaga. Eestist tunduvalt madalama üldsuremusega Rootsisis, Norras, Taanis, Hollandis ja Helveetsias leiame Eestist kõrgema suremuse vaid Norras — meestel 20—25 a. ja naistel 20 a. kuni klimaktooriumi aja lõpuni, samuti Hollandis ja Taanis — vanemal naistel alates 45 a., Helveetsias aga meestel alates 65 a. ja naistel 45 a.

Kuigi need erinevused, nagu mainitud, võivad osalt olla mõjutatud erinevast suremustabelite arvutamise ajast ja samuti raugacaliste suremuse määra arvutamistehnikast, võib siiski nentida Eesti suremuses kaht olulist joont: esiteks võrdlemisi kõrget imikute suremust ja teiseks kõrge meeste suremuse kõrval naistel tunduvalt madalamat suremust, nii kui nägime seda eespool, alates sündituse teisest poolest kuni raugacani ja meestel suremuse suurema tõusu algust kümnekonna aasta võrra varem kui mitmel teisel rahval.

Selle suuresti erineva suremuse tõttu suremustabelite alusel saavutatud keskmine eluiga meestel ja naistel erineb Eestis rohkem kui teisis riiges, nii kui nähtub järgnevast:

Table showing average life expectancy (Keskmine eluiga) for males (Mehed) and females (Naised) across different countries (Eesti, Helveetsia, Hollandi, Inglise, Norra, Rootsi, Saksa, Soome, Taani).

Meeste ja naiste keskmise eluaea vahe on Eestis 6,48 aastat, Soomes 4,46 a., Inglises 3,96 a., Helveetsias 3,80 a., Norras 2,80 a., Saksas 2,74 a., Rootsis 2,10 a., Taanis 1,70 a. ja Hollandis 1,60 a. Seega üldiselt osutub meeste ja naiste suremuse vahe seda madalamaks, mida madalam on suremus. Sellest peab järeldama, et suremuse taseme allarõhumiseks Eestis tuleb erilist tähelepanu pühendada peale imikute ja väikelaste suremuse eriti meeste suremusele; kui samal ajal suudetaks ka naiste suremust viia pisut alla, ütleme Hollandi tasemele, mis ka pole viimane piir, siis annaks see suure lisa rahvastiku juurekasvule, pikendades keskmist eluiga meestel 16,5%, naistel 6,6% ja üldse 11,3% võrra. Sellisel juhul suremuse $\frac{0}{100}$ suremustabeli rahvastiku alusel langeks ca 10,0% võrra.

4. Imikute suremus ja surnult-sünnid.

Mortalité des nourrissons et mortinatalité.

Eelselgunu kohaselt üheks suremustaseme langust takistavaks põhjuseks Eestis on võrdlemisi kõrge imikute suremus.

Selle nähtuse põhjuste selgitamiseks vaatleme imikute suremuse andmeid pisut üksikasjalisemalt.

Imikute suremus 1922—34. a. — Mortalité des nourrissons de 1922—34.

9.	Elusündinute üldarv Nataance-totat	Surnud imikute üldarv Mortalité des nourrissons	Imikute suremus 1 000 sama aasta elusündinud kohta — Pour 1 000 enf. nés-vivants de la même année	1 000 sama ja eelmise aasta elusündinud kohta Pour 1 000 enf. nés-vivants de la même année et l'année précédente		
				Üldse Total	Abielus- Légitim.	Väljasp. abielu- Illégitim.
1934	17 305	1 576	91,1	88,8	82,8	141,3
P. — G.	8 959	931	103,9	101,2	95,2	154,4
T. — F.	8 346	645	77,3	75,4	69,5	127,6
1933	18 208	1 711	94,0	90,2	83,6	146,9
1932	19 742	1 911	96,8	97,4	90,0	164,2
1931	19 509	2 006	102,8	102,9	96,2	168,2
1930	19 471	1 950	100,1	101,1	96,4	150,6
1929—34	18 847	1 831	97,2	96,2	90,0	154,6
1925—29	19 860	2 152	108,4	107,1	101,5	172,0
1922—24	22 014	2 821	119,1	118,1	112,0	207,1

Imikute suremus linnades ja maades 1930—34. a. — Répartition géographique de la mortalité des nourrissons de 1930—34.

10.	Surnud imikute arv 1934. a. Mortalité de nourrissons en 1934	1 000 samal ja eelmisel aastal sündinud kohta Pour 1 000 enf. nés-vivants durant la même année et l'année précédente								
		1930—34					1930—34			
		1934	1933	1932	1931	1930	Üldse Total	Abielus-sünd. Légitimes	Väljaspool abielu sünd. Illégitimes	
Linnad — Villes	265	79,8	73,3	85,8	84,0	80,9	80,9	68,0	162,3	
Ule 100 000 elan. — Plus de 100 000 habit.	80	63,9	53,7	63,8	66,6	85,6	67,0	63,3	104,0	
10 000—100 000 elan. — 10 000—100 000 habit.	155	93,0	89,9	101,2	100,6	79,7	93,0	71,9	237,3	
Alla 10 000 elan. — Moins de 10 000 habit.	30	71,6	65,6	88,9	68,5	72,3	73,5	66,7	125,0	
Maad — Arrondissements	1 311	90,8	94,1	100,1	107,6	106,2	99,9	95,1	146,6	
Viru	219	105,7	77,7	97,9	92,5	102,8	95,1	93,2	118,3	
Järva	51	59,2	83,1	72,1	90,1	80,3	77,3	73,8	103,8	
Harju	100	69,4	87,9	73,5	94,1	92,0	83,5	77,2	146,9	
Lääne	110	88,0	96,9	88,0	114,2	112,0	99,6	94,3	148,4	
Saare	104	103,3	114,4	111,7	138,6	120,3	117,8	114,2	145,2	
Pärnu	80	62,2	71,3	83,3	84,9	67,1	73,8	69,7	111,1	
Viljandi	55	59,3	68,8	76,6	73,5	68,9	70,1	60,9	134,9	
Tartu	173	81,5	84,2	102,5	100,5	104,9	95,3	87,8	165,2	
Valga	40	86,2	72,6	52,6	106,6	102,3	83,0	78,0	127,7	
Yõru	108	75,0	100,2	110,0	94,6	90,7	94,7	88,2	167,1	
Petseri	271	173,4	162,4	181,1	193,7	200,0	182,0	176,9	273,8	
Kokku — Total	1 576	88,8	90,2	97,4	102,9	101,1	96,2	90,0	154,6	

Võttes aluseks elussündinute üldarvu, leiame (tab. 9) imikute (alla 1 a.) suremusest võrdlevad andmed rea aastate kohta. Need täpsuselt jäävad küll taha ja seetõttu erinevad suremustabeli andmeid, milliste kohaselt esimese eluaasta jooksul suri 1000 elussündinud kohta 1922—34. a. keskmisena 90,3 last, kuid siiski küllalt hästi võimaldavad jälgida imikute suremuse taseme muutumist aastate jooksul. Kasustades võrdluseks sama ja eelmise aasta keskmise sündinute arvu alusel võetud suhtarvusi, kui tõsiolusid paremini peegeldavaid, leiame imikute suremuse järjest langevat — 1922—24. a. 118,1 $\frac{0}{100}$ -lt 88,8 $\frac{0}{100}$ peale 1934. a. ehk ca 25% võrra. Seejuures pälvib erilist tähelepanu vallaslaste suremuse suurem langus kui abielussündinud — ca 32%:26% vastu, mis osutab, et aastate jooksul vallaslaste erakorraliselt halvdatud elamistingimused on siiski pisut paranenud abielulistega võrreldes, kuigi need olevikusi veel jäätavad palju soovida. Sellest järgneb, et ca 10% määral sündinute seas esinevate vallaslaste olukorra jätkuv parandamine võiks imikute suremust tunduvalt vähendada.

Sellest seisukohast peab erilist tähelepanu juhtima vallaslaste kõrgele suremusele linnus (tab. 10), kus see ületab abielussündinute suremust ca 168% võrra: maa 54% vastu; eriti kõrge on vallaslaste suremus keskmise suurusega, 10—100 tuh. elanikuga, linnus. Selline suur vahe võrreldes maaga on osalt siiski tingitud linnus abielus sündinud imikute tunduvalt madalamast suremusest võrreldes maaga, kus see eriti kõrge on Saare- ja Petserimaal; seetõttu nimetatud mais ka üldine imikute suremus esineb erakorraliselt kõrgena. Kuna seejuures imikute suremus leiame madalaima Viljandimaal ja siis Pärnu-, Järva- ja Valgamaal, siis on ilmne, et imikute suremus on kõrgel määral sõltuv rahvastiku majanduslikust ja ühes sellega hariduslikust tasemest, mis oma-

korda mõjutavad tervishoidlikke olusid ja laste rohkust (v. sündimus); on ju imikute suremus sõltuv ka laste rohkusest — kus neid palju, seal vastsündinute eest hoolitsemine on puudulik.

Kõik need põhjused väljenduvad vastavais korrelatsioonides, mis saavutatud maade andmeid.

Imikute suremuse korrelatsioon:

Talundite varandusega ühe töötaja perek.-

Ilukme kohta . . . . . $r = -0,4422 (\pm 0,1634)$
 Kesk- ja kõrgema harid. isikute % -ga . . . . . $r = -0,3473 (\pm 0,1786)$
 Palgaliste % -ga talundite rahvastikus . . . . . $r = -0,5039 (\pm 0,1516)$
 Laste arvuga emadel . . . . . $r = +0,7251 (\pm 0,0963)$

Toodust võib järeldada, et rahvastiku elukorra paranemine ja eriti kultuurilise taseme tõusmine võib tunduvalt mõjutada imikute suremuse langust — nii maal kui linnus eriti vallaslaste juures, kelle emad valdavas enamuses elavad raskeis majanduslikes tingimustes.

Olulist lisa imikute suremuse taseme selgitamiseks pakub suremuse määra erilus imikute vanuse järgi. Selleks on sobivaimad suremustabeli andmed (tab. 19). Nende järgi suri 10 000 lapse kohta arvatult:

	Polsid	Tüdrukud	Kokku
1. elukuul	416	321	369
2. „	106	89	98
3. „	88	84	86
4. „	77	66	72
5. „	62	52	57
6. „	46	57	52
7. „	56	34	45
8. „	42	32	37
9. „	41	33	37
10. „	37	26	31
11. „	30	23	27
12. „	29	28	28

Toodust selgub, et imikute suremus on kõrge esimesel elukuul, eriti aga esimesil elupäevil (v. allpool), kusjuures poiste suremus ületab tüdrukute suremuse suuresti — ca 30% võrra. Järgnevatil kuul mõlema soo suremuse vahe küll järjest väheneb, kuid on aasta jooksul siiski küllalt suur. Siin on tegemist poiste sünnipäraselt nõrgema konstitutsiooniga, mis tuleb ilmsiks kõigi maade suremuse andmes. Mis aga näib olevat tingitud imikute tervishoidlikest oludest Eestis, on suremuse järsk tõus poistel 7 ja tüdrukutel 6 elukuul — kahtlemata seoses emarinnast võõrutamisega: imikute toitmisoskus

jätab meil veel palju soovida, eriti maal. Ses suhtes peaks suudetama mõndagi saata korda imikute suremuse vähendamiseks.

Sama peab nentima ka imikute suremuse kohta esimesil elukuul: ka siin jäätavad tervishoidlikud tingimused ja laste eest hoolitsemine paljugi soovida. Seejuures peab eriti mainima puudulikku arstiabi laste haigestumisel, mistõttu tihti surevad ka need, kes vähegi korraliku ravi ja hoolitsemise juures võiksid jääda ellu. Sest sünnilt on eesti lapsed tugevad ja elujõulised, nii kui on seda eesti emadki, millest on tingitud võrdlemisi madal suremus esimesil elupäevil. vaatamata puudulikule sünnitusabile maal. Alles mõne päeva möödudes, kus eriti tähtsaks kujuneb ema oskus ja võimalus imikute heaolu ja tervise eest hoolitsemiseks, osutub Eestis imikute suremus kõrgemaks, kui teistes madala imikute suremusega maades.

Imikute suremus esimesil elupäivil 1000 elusündinud kohta:

1. elupäeval	Eestis		Norras	Preisli	Rootsis	Šveitsis	Taanis
	1924	1929	1928	1928	1927	1929	1929
1. elupäeval	7,9	6,3	9,0	15,6	7,1	11,0	12,6
2. „	3,7	3,5	2,0	6,8	2,7	4,2	4,5
3. „	2,2	2,1	2,1	3,0	2,5	2,5	2,2
4. „	2,3	2,0	1,3	2,0	2,0	1,0	1,7
5. „	1,4	1,4	1,1	1,3	1,4	1,1	1,0
6. „	1,8	1,4	0,7	1,0	0,9	0,8	1,1
7. „	1,6	2,0	0,5	1,0	0,7	0,6	0,7
8. „	1,2	.	0,6	0,8	0,5	0,6	.
9. „	1,5	.	0,4	0,8	0,5	0,5	.
10. „	0,8	.	0,4	0,7	0,5	0,6	.
11. „	0,9	.	0,4	0,7	0,4	0,3	.
12. „	1,0	.	0,7	0,7	0,5	0,4	.
13. „	0,8	.	0,5	0,7	0,6	0,4	.
14. „	0,8	.	0,3	0,7	0,5	0,4	.
15. „	0,6	.	0,2	0,6	0,5	0,5	.

Nii kui nägime juba eespool, imikute suremus Saksas ületab eesti imikute suremuse suuresti, mis siin selgunu kohaselt on tingitud eeskätt erakorraliselt kõrgest suremusest esimestel elupäevadel. Kuid juba esimese nädala lõpul seal (Preisli andmeid) imikute suremus langeb madalamale kui Eestis. Sama näeme esimestel päevadel kõrge suremusega Taanis, Šveitsis ja ka Norras, rääkimata Eestile pea võrdse esimese elupäeva suremusega Rootsis, kus 1 nädala lõpuks imikute suremus on langenud Eesti tasemest palju madalamale.

Imikute suremus sündimise järjekorra järgi 1930—34. a. — L'ordre de naissance e causes de décès des nourrissons décédés en 1930—34.

11.	1000 vast. järjek. samal ja eelmisel aastal elusündinud kohta — Pour 1000 enf. nés dans chaque groupe durant la même année et l'année précédente														
	I	II	III	IV	V	VI ja enam et plus	Teadm. freconnu	Kokku Total	I	II	III	IV	V	VI ja enam et plus	Kokku Total
1934	480	312	204	151	112	162	155	1 576	82	79	86	101	120	115	89
1933	550	338	202	162	97	203	159	1 711	86	82	79	100	95	131	90
1932	603	354	234	171	123	216	210	1 911	95	85	88	104	116	134	97
1931	579	359	248	224	135	241	220	2 006	95	86	93	132	126	149	103
1930	572	347	238	195	135	233	230	1 950	97	85	90	113	128	146	101
Keskmine — Moyen. 1930—34	557	342	225	181	120	211	195	1 831	91	84	87	111	117	135	96

Edasi peatudes imikute suremuse juures sündimuse järjekorra järgi (tab. 11) näeme, et see on madalaim 2., 3. ja 1. lapsel ja tunduvalt kõrgem 4. ja kauge- mas järjekorras sündinuil. Selle nähtuse põhjused peituvad jällegi laste eest hoolitsemise puudulikkuses — laste arvu kasvades emad muutuvad üksikõiksemaks vastsündinute vastu, samuti kasvab emade töökoormis, mistõttu imikud jäävad tihti nooremate õdede-vendade hoida, ning lõpuks ka aineiline kitsikus perekonna kasvades annab end tunda. Seetõttu leiamegi suurema sündimusega maades imikute suremuse kõrgema; samuti võime järeldada, et elosutatud võrdlemisi suur

Imikute surmapõhjused 1930—34. a. — Causes de décès des nourrissons décédés en 1930—34.

12.	Kaasasündinud nõrkus ja kehavad	Nakkushaigused	Hingamisorganite haigused	Seedimisorganite haigused	Krambid	Õnnetu surn	Eraldi nimetatama	Andmed puuduvad	Kokku	1 000 samal ja eelmisel aastal elussündinu kohta Pour 1000 enf. nés-vivant durant la même année et l'année précédente										Total
										Anomaliae congenitae et morbi neonatorum	Morbi infectiosi	Morbi organorum respirationes	Morbi organorum digestivis	Convulsiones infantum	Mors violenta et accidentalis	Maladies non spécifiées	Causae mortis incertae			
1934	314	137	152	233	203	7	142	388	1576	17,7	7,7	8,6	13,1	11,4	0,4	8,0	21,9	88,8		
1933	278	236	207	172	209	18	112	479	1711	14,7	12,4	10,9	9,1	11,0	0,9	5,9	25,2	90,2		
1932	349	147	212	270	259	10	180	484	1911	17,8	7,5	10,8	13,7	13,2	0,5	9,2	24,7	97,4		
1931	329	215	373	337	260	14	207	271	2006	16,9	11,0	19,1	17,3	13,3	0,7	10,6	13,9	102,9		
1930	303	229	316	423	260	20	168	231	1950	15,7	11,9	16,4	21,9	13,5	1,0	8,7	12,0	101,1		
Keskmine — Moyenne 1930—34:	315	193	252	287	238	14	162	370	1831	16,5	10,1	13,2	15,1	12,5	0,7	8,5	19,4	96,2		
Linnad — Villes	74	50	57	50	15	6	42	4	298	20,1	13,6	15,5	13,6	4,1	1,6	11,4	1,1	80,9		
Maad — Arrondissem.	241	143	195	237	223	8	120	366	1533	15,7	9,3	12,7	15,4	14,5	0,5	7,8	23,9	99,9		

nute üldarvus, nii kui seda osutab ka selle põhjuse suur erinevus linnas ja maal. Tõsi, andmed imikute suremuse põhjustest on puudulikud, mida osutab teadmata põhjuste suur arv ja krampide sagedane esinemine maal, kuid siiski võib lugeda esitatud tulemusi tõepärasteks — nende kooskõla tõttu teiste andmete tulemustega.

Et eesti lapsed sündides on küllalt suure eluvõimega ja imikute võrdlemisi kõrge suremus on tingitud peamiselt halvast laste tervishoiust, seda näitab eriti selgesti surnult-sündimus.

Sündimuse käsitluse nägime, et surnult-sündimus on langenud Eestis võrreldes 1880. a. 1000 elaniku kohta arvatult 0,90⁰/₀₀-lt 0,35⁰/₀₀ peale 1930—33. a. ehk 61,1% võrra, samal ajal sündimuse langedes vaid 47% võrra. Seetõttu arvatult 1000 elussündinu kohta surnult-sündinute arv on langenud vaid ca 31%. Selline surnult-sündimuse ⁰/₀₀ sündimusest suurem langus võib siiski suurel määral olla põhjustatud surnult-sündide ebatäpsast arvestamisest: oleviku kohta käivais andmeis surnult-sündinuid on arvatud vaid peale 7 kuu kandmisajaga surnult-sündinud, kuna varemäl aegadel sellane kitsendus puudus; samuti oleviku andmed sisaldavad ka Petserimaa andmeid, milliste täpsus aga nende madaluse tõttu on küsitav.

imikute suremuse langus Eestis peale tervishoidlike olude ja emade haridusliku taseme tõusu võib olla osalt tingitud ka emadel laste arvu langusest.

Eelöeldut kinnitavad ka imikute surmapõhjuste andmed (tab. 12). Nii on võrdlemisi lühikese aja kestes, kiiresti langenud sündimuse ja 1. ning 2. lapse osatähtsuse tõusu juures, langenud suurem hingamis- ja eriti suure osatähtsusega seedimisorganite haigus- tesse. Samuti on langenud suremus õnnetusjuhtude tõttu. Seevastu suremus kaasasündinud nõrkusest ja kehavigadest on kasvanud, mis võib olla põhjustatud eeskätt linnassündinute osatähtsuse kasvamisest sündi-

Seetõttu peab piirduma vaid oleviku andmeiga. Neid võrreldes välisriikide andmetega leiame surnult-sündimuse Eestis võrdlemisi madala: 1928. a. 1000 elan. kohta Eestis 0,36⁰/₀₀, Poolas 0,4⁰/₀₀, Rootsis 0,41⁰/₀₀, Taanis 0,5⁰/₀₀ ja 100 elus- ja surnult-sündinu kohta Eestis 2,0, Hollandis 2,5, Norras 2,6. Kuigi Eesti arvused on vast langetavalt mõjutanud Petserimaa,

Surnult-sünnid linnas ja maal. Mort-nés dans les villes et arrondissements.

13.		1 000 elussündinu kohta Par 1000 nés-vivant									
		1935	1934	1933	1932	1931	1930	Keskmine 1930—34	Moyen.	1 000 elan. kohta 1930—34 — Par 1 000 habitants	1 000 15—49 a. naise kohta — Par 1 000 femmes de 15—49 ans
	Linnas — Villes	21,3	23,2	16,2	18,8	18,8	18,7	19,2	0,2	0,7	
	Sel.: Tallinn	20,5	25,7	13,5	20,9	26,4	19,0	21,0	0,2	0,6	
	Maal — Arrond.	21,4	21,3	19,4	20,6	22,6	21,7	21,2	0,4	1,6	
	Viru	26,6	23,9	27,4	19,4	22,0	21,5	22,7	0,5	1,8	
	Järva	23,0	18,8	20,6	24,5	25,7	30,7	23,8	0,5	1,8	
	Harju	25,4	31,2	28,6	24,9	25,7	24,7	27,0	0,5	1,8	
	Lääne	27,5	25,8	26,9	25,0	33,8	24,9	27,8	0,5	2,0	
	Saare	19,5	19,8	13,3	28,3	26,7	27,9	23,4	0,5	1,9	
	Pärnu	28,2	24,7	21,2	19,2	25,1	28,1	23,8	0,4	1,7	
	Viljandi	17,0	25,7	33,4	25,0	24,9	16,3	25,0	0,4	1,6	
	Tartu	15,9	14,3	11,3	24,5	18,1	19,6	17,0	0,3	1,3	
	Valga	19,2	15,4	10,6	20,3	30,3	33,9	21,2	0,4	1,5	
	Võru	23,1	27,6	15,7	13,6	22,9	20,0	19,7	0,4	1,4	
	Petseri	10,7	7,3	5,6	6,7	7,0	5,2	7,0	0,2	0,7	
	Kokku — Total	21,4	21,7	18,8	20,3	21,9	21,2	20,8	0,3	1,3	

jääb siiski püsima teistest pisut madalam või võrdne surnult-sündimus, samuti kui seda nägime imikute suremuses esimesel elupäeval.

Kuid vaatamata sellele, linna ja maa andmete võrdlusest võib siiski järeldada, et Eestis surnult-sündimuse taset on mõjutanud emade tervishoiu- ja töötingimused. Nimelt, võttes kas 1000 elussündinu või ka 1000 15—49 a. naise kohta, leiame maal ikka linnust suurema surnult-sündimuse. Ja ka maal on see, arvestamata Petserimaa, suurim Läänemaal, kus leidsime ka esimesel elupäeval suure imikute suremuse. Et surnult-sündimus on kõrge ka Tallinnas (1000 elussündinu kohta arvatult), võib jällegi olla põhjustatud samust tegureist, mis tingivad linnus kõrge imikute suremuse esimesil elupäevil (1934. a. 1000 sünd. kohta 12,1, Tallinnas 14,5; maa 6,9 vastu) — rasedate naiste ebatervislikud elu- ja naistöölisil ka töötingimused. Samadest on mõjutatud ka kõrge imikute suremus esimesil elupäevil Saksas, Šveitsis ja Taanis, kui kõrge linnastumise tasemega maades.

5. Surnute perekonnaseis.

Perekonnaseisu rühmad rahvastikus on vanuselt väga erinevad: keskmine vanus I. III 34 oli: 15 a. ja vanemäl valla- listel m. 25,8 a., n. 27,9 a., abielulistel m. 45,9 a., n. 41,3 a., leskedel m. 63,0 a., n. 61,6 a. ja lahutatuil m. 43,4 a., n. 40,5 a. Seepärast surnute liigitus perekonnaseisu järgi (tab. 14) näitab vaid üksikute perekonnaseisu rühmade osatähtsust ja selle muutumist surnute üldarvus ja mitte rohkem. Samuti arvatud 1000 isiku kohta vastavas perekonnaseisu rühmas näitavad vaid erinevusi ja muutusi, mis võivad olla tingitud nii suremuse intensiivsuse kui perekonnaseisu rühmade vanusliku koostise muutusest.

Ent siiski mõningaid ligikaudseid suremusmäärade erinevusi saame tabelis toodud andmeist järeldada vaid kõrvutades neid eelmainitud keskmise vanusega. Nii 1930—34. a. keskmiste suremus⁰/₀₀ kohaselt meeste suremus osutub suuremaks kõigis perekonnaseisu rühmis, eriti kõrgel määral abieluliste, leskede ja lahutatute juures, mis tingitud eespool selgitatud suuremast meeste suremusest. Samuti võib järeldada täisealistel naistel suhteliselt väikseimat suremust lahutatuil, siis tõusvalt abielulistel, vallalistel ja leskedel. Need tulemused on kooskõlas Inglise suremüstabelite andmetega, milliste järgi vallasnaiste suremus märgatavalt ületab abieluliste suremust alates 36 a. vanusest kuni 64 a. vanuseni; nooremas eas on vallaliste suremus madalam, vanemas — mõlemas rühmas vaheldumisi pea ühtlane; leskede suremus aga ületab kõigis vanusrühmis nii vallaliste kui abielu- naiste suremuse. Tugedes sellasele naiste kohta tule- muste ühtivusele, võiks pidada tõenäoliseks ka meeste kohta saavutatud tulemuste tabamust, nimelt mada- laimat suremust lahutatuil, siis vallalistel, abielulistel ning kõrgeimat leskedel.

Surnute perekonnaseis — Etat civil des décdés.

14.	15 aastat ja vanematest oli — 15 an et plus						
	Vallalised Célibataires	Abielus Mariés	Leski Veufs	Lahutatuid Divorcés	Kokku Total	Teadmata Inconnus	%
	Mehed — Hommes.						
1935	19,8	61,9	17,4	0,9	100,0	1,8	
1934	20,8	61,5	17,0	0,7	100,0	1,8	
1933	20,0	61,3	18,0	0,7	100,0	1,6	
1932	21,3	60,5	17,6	0,6	100,0	1,5	
1931	21,8	59,2	18,4	0,6	100,0	1,4	
1930	22,0	60,6	17,0	0,4	100,0	1,3	
Keskm. 1930—34	21,2	60,6	17,6	0,6	100,0	1,5	
Sellest: Linnas	23,5	61,8	13,3	1,4	100,0	0,0	
Maal	20,4	60,1	19,2	0,3	100,0	1,7	
	Naised — Femmes.						
1935	20,7	29,2	49,4	0,7	100,0	1,6	
1934	21,6	29,2	48,7	0,5	100,0	0,9	
1933	21,2	28,8	49,5	0,5	100,0	1,7	
1932	21,3	29,7	48,7	0,3	100,0	1,2	
1931	21,0	29,0	49,6	0,4	100,0	1,4	
1930	21,7	30,4	47,5	0,4	100,0	1,6	
Moyen. 1930—34	21,4	29,4	48,8	0,4	100,0	1,3	
Dont: Villes	23,4	26,6	49,1	0,9	100,0	0,6	
Arrond.	20,5	30,6	48,7	0,2	100,0	1,6	
	1 000 vastav. rühmast isiku kohta. Par 1000 pers. de groupe correspondant						
	Mehed — Hommes.						
1935	9,1	20,2	77,0	21,4	—	—	
1934	9,1	19,1	71,4	17,1	—	—	
1933	8,9	19,3	76,8	16,7	—	—	
1932	9,4	18,9	74,5	13,7	—	—	
1931	10,5	20,1	84,6	15,4	—	—	
1930	9,6	18,7	71,1	9,2	—	—	
Keskm. 1930—34	9,6	19,4	76,3	14,6	—	—	
Sellest: Linnas	10,4	18,2	64,6	15,0	—	—	
Maal	9,2	19,9	80,1	13,3	—	—	
Keskm. 1922—23	9,3	19,8	81,3	21,4	—	—	
	Naised — Femmes.						
1935	9,0	9,1	39,7	9,8	—	—	
1934	8,6	8,4	36,1	7,0	—	—	
1933	8,7	8,6	37,7	7,9	—	—	
1932	8,7	8,7	36,8	5,0	—	—	
1931	9,4	9,3	40,9	6,4	—	—	
1930	8,5	8,6	34,5	5,9	—	—	
Moyen. 1930—34	8,9	8,8	37,5	6,3	—	—	
Dont: Villes	8,2	7,7	33,8	5,6	—	—	
Arrond.	9,3	9,3	39,4	7,9	—	—	
Moyen. 1922—23	7,0	0,3	38,1	11,2	—	—	

6. Surnute rahvus. Nationalité ethnique des décdés.

Ka surnute rahvuse suhtes kasutada olevad andmed (tab. 15) võimaldavad vaid suhtelist käsitlust — rahvuste osatähtsust surnute üldarvus, samuti üldist suremuse määra, mis on aga suuresti sõltuv üksikute rahvuste vanuslikust koostisest ja selle erinevusest elukoha järgi. Seepärast leiamegi näit. 1930—34. a. keskmisena — linnus maast suurema suremuse vaid linnaste ülekaaluga sakslastel ja vastu- pidi kõigil teistel suurema suremusega maal. Samuti on suremusmäärade muutumine üksikuil rahvastel suuresti sõltuv rahvastiku vanusliku koostise, eriti vast- sündinute osatähtsuse muutusest.

Kui aga tahame selgitada üksikute rahvuste suremusmäärade erinevusi, peame arvutama nende vanuslikku koostist. Täpsate tulemuste saavutamiseks peaks võrdlema samavanuste suremust; üld- orienteerumiseks aga võib siiski mõningaid tulemusi saavutada suremuskoefitsiendi kõrvutamise ja rah-

Surnute rahvus — Nationalité des décedés.

15.	%						Teadmata Inconnu
	Eestlased Estoniens	Venelased Russes	Sakslased Allemands	Rootslased Suédois	Muud Autres	Kokku Total	
1935	88,4	8,1	1,6	0,6	1,3	100,0	0,1
1934	88,1	8,3	1,9	0,5	1,2	100,0	0,2
1933	87,8	8,6	1,6	0,7	1,3	100,0	0,3
1932	87,8	8,8	1,5	0,5	1,4	100,0	0,3
1931	88,2	8,4	1,6	0,5	1,3	100,0	0,1
1930	88,7	7,9	1,5	0,6	1,3	100,0	0,2
Keskml. 1930—34	88,1	8,4	1,6	0,6	1,3	100,0	0,2
Sellest: Linnas	85,1	6,7	5,1	0,2	2,9	100,0	0,2
Maal	89,2	9,0	0,3	0,7	0,8	100,0	0,2
1 000 vastav. rahv. isiku kohta.							
Par 1000 pers. de groupe correspondant							
1935	15,0	14,7	16,3	12,7	14,0	15,0	—
1934	14,1	14,1	18,0	10,2	12,6	14,1	—
1933	14,5	15,2	15,7	14,4	14,6	14,6	—
1932	14,7	15,8	15,6	11,4	14,5	14,8	—
1931	16,1	16,3	17,5	11,8	15,0	16,0	—
1930	14,8	14,2	15,4	12,0	13,9	14,7	—
Moyenne 1930—34	14,8	15,1	16,5	12,0	14,1	14,9	—
Dont: Villes	13,5	13,1	16,9	8,2	12,7	13,6	—
Arrond.	15,5	16,0	15,4	12,8	17,1	15,5	—

vuste keskmise vanusega. Nii, arvestades rahvastiku keskmise vanusega (Mediaan) eestlastel 31,6 a., venelastel 27,3 a., sakslastel 38,7 a. ja rootslastel 30,5 a., leiame madalaima suremuse rootslastel, siis sakslastel, eestlastel ja kõrgeima venelastel. Sellega pole muidugi veel öeldud, et sellised erinevused on sõltuvad rahvusest, vaid pigemini elu- ja töötingimustest, milliseid käsitlesime juba eespool tähtsamat suremust määravate teguritena.

7. Suremus tööharude ja ühiskondlike kihtide järgi.

Mortalité d'après les branches du travail et classes sociales.

Suremust tööharude ja ühiskondlike kihtide järgi 1934. a. rahvaloendusel leitud arvude alusel saavutatud suremuse suhtarvud 1000 vastava rühma elaniku kohta (tab. 16). Nende järgi osutub suremus kõrgeimaks (1930—34. a. keskmisena 36,0‰) väljaspool tööharusid seisvate seas, kellest suure osa moodustavad rinnalaste- ja vanadekodude hoolealused, seega kõrge suremusega rahvastiku-osa.

Suremust tööharude ja ühiskondlike kihtide järgi 1934. a. rahvaloendusel leitud arvude alusel saavutatud suremuse suhtarvud 1000 vastava rühma elaniku kohta (tab. 16). Nende järgi osutub suremus kõrgeimaks (1930—34. a. keskmisena 36,0‰) väljaspool tööharusid seisvate seas, kellest suure osa moodustavad rinnalaste- ja vanadekodude hoolealused, seega kõrge suremusega rahvastiku-osa.

Suremus tööharude ja ühiskondlike kihtide järgi 1930—35. a. (‰) — Décédés suivant l'occupation et classe sociale en 1930—35 (‰).

16.	1935	1934	1933	1932	1931	1930	Keskmine 1930—34 Moyenne
Põllumajandus — Agriculture	16,1	15,4	15,9	15,9	16,9	15,2	15,9
Peremeheid — Patrons	15,5	14,6	14,8	14,8	16,2	14,5	15,0
Töölised ja teenijad — Ouvriers et service	19,1	18,9	20,9	20,8	20,2	18,0	19,8
Ametnikud — Employés	10,3	10,5	12,7	9,3	9,1	12,0	10,8
Tööstus — Industrie	10,3	9,2	9,7	10,9	11,8	12,7	10,8
Peremeheid palgalistega — Patrons employant une main-d'oeuvre salariée	2,0	3,6	2,7	1,8	3,4	2,2	2,7
Isetöötajad väikeettevõtjad — Petits entrepreneurs	19,7	16,2	16,3	16,0	17,9	15,6	16,4
Töölised ja teenijad — Ouvriers et service	7,8	7,1	7,9	9,9	10,4	12,0	9,6
Ametnikud — Employés	6,4	7,6	8,3	9,2	9,1	9,1	8,6
Kaubandus, transport ja side — Commerces, transport et communications	10,3	10,2	10,7	10,6	11,7	11,7	11,0
Peremeheid palgalistega — Patrons employant une main-d'oeuvre salariée	13,3	15,7	12,9	13,4	17,1	22,7	16,4
Isetöötajad väikeettevõtjad — Petits entrepreneurs	12,5	10,6	11,4	11,0	14,1	12,7	12,0
Töölised ja teenijad — Ouvriers et service	9,1	9,8	10,3	9,8	10,7	9,9	10,1
Ametnikud — Employés	9,1	9,0	10,0	10,7	9,3	11,0	10,0
Ühiskondlik tegevus — Administration publique et professions libérales	8,1	8,7	8,5	8,8	9,4	8,2	8,7
Ametnikud (koos kaitsväel.) — Employés	7,9	8,9	8,3	7,9	9,3	8,5	8,6
Vabakutselised — Professions libérales	11,2	8,8	9,2	13,8	17,3	14,0	12,6
Töölised ja teenijad — Ouvriers et service	7,7	8,3	8,8	9,3	6,8	5,2	7,7
Maja- ja isikuteenistus — Service domestique	8,2	6,7	7,5	9,6	12,3	10,3	9,3
Väljaspool tööharusid seisvad — Hors des classes sociales	39,3	34,6	36,0	34,1	40,8	34,4	36,0
Kapitalist elavad — Rentiers	14,5	13,2	14,9	12,4	16,0	13,6	14,0
Hoolealused, vangid ja deklasseeritud — Assistés, prisonniers et personnes déclassées	51,9	45,4	46,6	45,1	53,4	45,0	47,1
Ühiskondlik kiht kokku — Classes sociales en total:							
Peremeheid põllumajanduses — Patrons dans l'agriculture	15,5	14,6	14,8	14,8	16,2	14,5	15,0
Peremeheid palgalistega tööstuses ja kaub. — Patrons dans l'industrie et commerces	5,7	7,5	6,0	5,6	7,8	8,8	7,1
Isetöötajad väikeettevõt. tööst. ja kaub. — Petits entrepreneurs industriels et commerciaux	17,2	14,2	14,6	14,3	16,6	14,5	14,8
Töölised ja teenijad (ka maja- ja isikut.) — Ouvriers et service	12,2	11,9	13,1	13,9	14,0	13,9	13,4
Ametnikud — Employés	8,1	8,8	9,0	8,9	9,3	9,4	9,1
Vabakutselised — Professions libérales	11,2	8,8	9,2	13,8	17,3	14,0	12,6
Väljaspool tööharusid — Hors des classes sociales	39,3	34,6	36,0	34,1	40,8	34,4	36,0
Üldse — Gr. total	15,1	14,2	14,7	14,9	16,2	14,9	15,0

Samuti teistest tööharudest kõrgemad suremuskoeffitsiendid (15,9‰) leiame põllumajanduses. Võiks arvata, et ka põllumajanduse alal kõrgem suremuskoeffitsient on tingitud seal suurema laste ja raukade arvu tõttu, kuid vastavad arvutused näitavad, et põllumajanduse rahvastiku suremus on tõesti suurem kui teistest tööharudest. Nimelt, ühtlustades teiste

tööharude rahvastiku vanusliku koostise põllumajandusliku rahvastiku omaga, saavutame selle alusel järgmised suremuskoeffitsiendid: põllumajanduses 15,9‰, tööstuses 13,1‰, kaubanduses 13,4‰ ja ühiskondliku tegevuse alal 11,7‰.

Põllumajandusliku rahvastiku kõrgem suremus on tingitud peale juba eespool maarahvastiku sure-

muse käsitusel selgunud põhjuste ka veel kõrgest suremusest põllutööliste seas, nii kui selgub tab. 16 andmeist. Kuigi need arvutusluse rahvastiku erineva vanusliku koostise tõttu ei näita täpsalt iga rühma suremusemäära, võib siiski nende alusel teha järeldusi, arvestades vastava rühma vanusliku koostisega. Nii võime ka tööstuse kohta väita, et seal kõrgeim suremuskoeffitsient isetöötajail väikeettevõtjail on tingitud vaid osaliselt suuremast laste ja raukade osatähtsusest, osalt aga siiski nende kõrge- mast suremusest. Ja vastupidi tööliste koeffitsient esineb madalana just laste ja raukade vähesuse tõttu.

Seejärel, kui tahame saavutada ühiskonna-kihtide suremusest enamvähem õiget pilti, peame jällegi kõikide vanuslikku koostist ühtlustama. Tehes seda põllumajanduses peremeeste kihi vanusliku koostise kohaselt, kujunevad nii standarditud rahvastiku alusel järgmised suremuskoeffitsiendid: kõigil peremeestel põllumajanduse alal (koos arvatud palgalistega-, oma perek.-liikmetega- ja üksitöötajaid) 15,0‰ (sulgudes tab. 16 arv — 15,0%), palgalistega töötajail peremeestel tööstuse ja kaubanduse alal 8,6‰ (7,1‰), isetöötajail väikeettevõtjail (oma perek. liikmetega ja üksitöötajail) 15,6‰ (14,8‰), töölistel (maal ja linnas) 36,0‰ (13,4‰), ametnikel (riigi- ja erateenistuses) 13,9‰ (9,1‰) ning vabakutsel-

listel 15,3‰ (12,6‰). Sellest järgneb eriti kõrge suremus töölistel, kes koosnevad tavaliselt noorist täiskasvanuist, kelle seas rauku leidub vähe, olgu tööliste varakult suremise, või tööliste kihist välja-langemise tõttu väljaspool tööharusid seisvate hoolealuste hulka, või ka iseseisvalt töötama hakkamise tõttu — olgu põllumajanduse või käsitöö alal. Viimaste seas suremuse määr on tööliste omast küll tunduvalt madalam, kuid siiski kõrgem teistest kihtidest, eriti palgalistega töötajast tööstuse ja kaubanduse alal, kelle suremus paremate elamis- ja tervishoiutingimuste tõttu on üsna madal. Samuti teistest kihtidest madalam on ametnike suremus, kuna vabakutseliste suremus on ligikaudu võrdne põllupidajate kihi suremusega osalt siiski seetõttu, et mõlemad rühmad sisaldavad ka kehvades oludes elavaid: vabakutselised kunsti ja vabaharidustegelasi, põllupidajad aga popse ja teisi väikemaapidajaid, kelle tervishoidlikud ja elamistingimused jätavad palju soovi, eriti imikute ja väikelaste suhtes.

8. Suremise aeg. Temps de décès.

Eespool selgitatud suremuse sõltumusele maastikulistest tingimustest seltsib teise loodusliku suremusegurina ilmastiku mõju. See väljendub suremuse erinevuses aastaegade järgi ja nende erinevuste muutumises seoses üksikute aastate ilmastikuga (tab. 17).

Keskmine päevane suremus kuude järgi (keskmine päevane suremus aastast = 100).
Nombre moyen des décedés par jour et par les mois (moyenne par jour pour l'année = 100).

17.	Jaanuuar	Veebr.	Märts	Aprill	Mai	Juuni	Juuli	August	Sept.	Okt.	Nov.	Dets.
Mehed — Hommes.												
1935	107,6	113,8	123,0	120,0	108,9	101,2	83,4	81,4	80,0	79,4	101,2	101,8
1934	101,1	99,8	111,2	114,6	105,1	99,4	89,2	88,2	92,1	93,1	98,7	107,6
1933	109,5	110,1	124,9	137,0	108,4	98,3	78,4	78,0	89,0	84,8	89,6	93,5
1932	102,2	119,6	115,7	116,1	106,4	93,9	88,8	85,4	92,0	92,1	94,6	94,5
1931	106,5	115,6	130,8	121,3	103,6	95,4	84,2	83,1	77,8	89,5	91,1	101,9
1930	103,6	111,3	117,9	105,8	105,3	93,1	90,8	93,4	91,3	93,5	92,2	102,4
Keskmine 1930—34	104,6	111,5	120,3	119,0	105,7	96,0	86,3	85,6	88,3	90,6	93,2	100,0
Sellest: Linnas	102,2	116,3	119,1	113,6	105,7	102,5	85,2	85,0	86,4	95,2	91,8	98,5
Maal	105,5	109,9	120,7	120,7	105,7	93,8	86,6	85,8	88,9	89,0	93,6	100,5
Naised — Femmes.												
1935	114,5	113,2	114,2	124,9	114,8	101,8	82,7	72,3	80,5	89,0	90,4	102,8
1934	102,9	103,8	108,8	115,9	95,4	102,9	81,2	90,7	84,3	102,9	98,1	113,1
1933	118,8	115,4	121,5	132,0	110,6	91,4	85,3	78,3	81,4	80,1	89,7	97,0
1932	101,7	126,9	132,7	108,3	106,9	92,3	82,1	88,0	88,0	93,3	85,7	93,3
1931	117,0	135,4	130,2	119,4	105,3	89,0	81,0	74,3	81,8	85,8	85,7	96,6
1930	108,2	116,8	111,0	109,0	104,9	91,7	85,0	88,6	93,1	96,2	85,4	110,8
Moyenne 1930—34	109,9	120,2	121,2	117,0	104,7	93,3	83,2	83,9	85,8	91,4	88,7	101,9
Dont: Villes	106,2	123,4	122,4	113,0	106,3	97,0	84,1	84,3	83,5	93,3	89,3	99,5
Arrondissements	111,4	119,0	120,7	118,5	104,1	91,9	82,8	83,7	86,7	90,7	88,5	102,8
Kokku — Total.												
1935	111,0	113,5	118,8	122,4	111,8	101,5	83,0	77,0	80,2	84,1	96,0	102,3
1934	102,0	101,7	110,1	115,1	100,5	101,1	85,6	89,3	88,4	97,7	98,4	110,2
1933	114,0	114,0	123,2	134,6	109,4	95,0	81,7	78,1	85,3	82,6	89,7	95,1
1932	101,9	128,1	123,9	112,3	106,6	93,1	85,6	87,1	90,5	92,7	90,3	93,0
1931	111,6	125,2	130,5	120,4	104,4	92,3	83,1	78,9	79,7	87,7	88,5	99,4
1930	105,8	114,0	114,6	107,4	105,1	92,4	88,0	91,1	92,2	94,8	88,9	106,4
Keskmine 1930—34	107,2	115,7	120,7	118,0	105,2	94,7	84,8	84,8	87,1	91,0	91,0	100,9
Sellest: Linnas	104,2	119,8	120,6	113,4	106,1	99,6	84,7	84,6	84,9	94,2	90,6	99,2
Maal	108,3	114,2	120,8	119,7	105,9	93,0	84,8	84,8	87,9	89,9	91,2	101,6

Aastaegade tingituna suremus esineb madalaimana suvel ja sügise algul — juuli—sept. kuudes, kust peale ühes ilmastiku halvenemisega algab tõus, mis jõuab kõrgeisundisse talve lõpuks ja kevade

alguks, veebr.—aprilli kuudes. Sellest järeldub, et suremuse aasta-kõver on tingitud mitte üksnes temperatuurist, vaid ka niiskuse rohkusest ja ilmastiku muutlikkusest.

Kuivõrra üksikute aastate suremustaseme kõikumuse õn tingitud ilmastiku muutusest, selgub suremuse /₁₀₀ korrelatsioonidest aastase keskmise temperatuuriga ja sademete rohkusega Tallinna, Tartu, Narva-Jõesuu, Pärnu ja Vilsandi ilmajaamades 1926—35. a.

Keskmise aasta-temperatuuriga: $r = -0,6963 (+0,1099)$
 Sademete rohkusega: $r = +0,1960 (+0,2053)$

Kuna suremuse kõikumuse sõltumus sademete rohkusest eeltoodu kohaselt näib olevat küsitav, on see keskmine temperatuuri suhtes selgeilmeline: mida madalam keskmine temperatuur aastas, seda kõrgem suremus ja vastupidi. Sellane suremuse side ilmastikuga saab eriti mõistetavaks tähtsamate surmapõhjuste vaatlemisel.

9. Surmapõhjused. Kõik eespool selgitatud suremise langust takistavate tegurite mõjud peegelduvad ka surmapõhjustes. Nende all mõistame nimelt vahetult surma põhjustanud

haigusi, õnnetusjuhte ja tapmist, kuna eespool selgitatud tegurid esinevad surma-põhjustena vaid kaudselt, haiguste ja teiste mainitud otseste surmapõhjuste esilekutsujaina.

Kuna surmapõhjused siin on käsitletavad peamiselt eeltoodud teiste andmete tulemuste täiendavaks iseloomustuseks, siis on piiratud vaid 1930—34. a. keskmiste andmetega, arvatult 100 000 elaniku kohta (tab. 18). Nende järgi, arvestamata raukusnõrust, kui loomulikku surmapõhjust, esinevad tähtsamaina: eesotsas tuberkuloosiga (181,8⁰/1000) südame ja teised vereringvoolu elundite haigused (164,9⁰/1000), peaaju, erkkonna ja meelteelundite haigused (148,7⁰/1000), kopsupõletikud ja teised hingamiselundkonna haigused (101,2⁰/1000), mitmesugused kasvavad eesotsas vähiga (105,9⁰/1000) ja lõpuks mitmesugused seedimiselundkonna haigused (90,3⁰/1000). Nendest pälvivad erilist tähelepanu tsk, vereringvoolu-, hingamis- ja seedimiselundkonna haigused veel sellepolest, et

Surmapõhjused 1930—34. a. — Causes de décès en 1930—34.

18. Surmapõhjused (lühendatud rahvusvahelise nomenklatuuri järgi). (Nomenclature abrégée.)	Surmajuhude arv (keskmiselt 1930—34) Nombre moyen des décedés de 1930—34			100 000 elan. kohta Par 100 000 habitants		
	K.	M.	N.	T.	H.	F.
Kõhusoetõbi ja paratüfus — <i>Typhus abdominalis et paratyphus</i>	57	33	24	5,1	6,3	4,0
Tähniline soetõbi (tähniline tüüfus) — <i>Typhus exanthematicus</i>	—	—	—	—	—	—
Rõuged — <i>Variola</i>	6	3	3	0,5	0,6	0,5
Leetrid — <i>Morbilli</i>	50	27	23	4,5	5,1	3,9
Sarlak — <i>Scarlatina</i>	103	51	52	9,2	9,7	8,7
Läkakõha — <i>Pertussis</i>	94	45	49	8,4	8,5	8,2
Difteeria — <i>Diphtheria</i>	103	52	51	9,2	9,9	8,6
Gripp ehk influentsa — <i>Gripp s. influenza</i>	200	87	113	17,8	16,5	19,0
Katk — <i>Pestis</i>	—	—	—	—	—	—
Hingamisteede tuberkuloos — <i>Tuberculosis tracti respiratorii</i>	1 871	1 140	722	166,9	218,0	121,5
Kõik teised tuberk. vormid — <i>Tuberculosis aliorum organorum</i>	167	93	74	14,9	17,0	12,5
Süüfilis — <i>Lues</i>	30	20	10	2,7	3,8	1,7
Malaaria — <i>Malaria</i>	0,4	0,2	0,2	0,04	0,04	0,03
Muud nakkus- ja parasitaarhaig. — <i>Ceteri morbi infect. et parasit.</i>	224	111	113	20,0	21,1	19,0
Vähk ja teised pahaloomused kasvavad — <i>Cancer et cet. tumores maligni</i>	1 035	465	570	92,3	88,2	95,9
Healoomused kasvavad ja kasv., erinimet. — <i>Tumores benigni et tumores generis incerti</i>	153	73	80	13,6	13,0	13,5
Krooniline reumatism ja liigeste kusehapp. põletik — <i>Rheumatismus chron. et arthritis urica chron.</i>	68	25	43	6,1	4,7	7,2
Suhkrutõbi — <i>Diabetes mellitus</i>	50	22	28	4,5	4,2	4,7
Krooniline ehk äge alkoholism — <i>Alcoholismus chron. s. acut.</i>	17	15	2	1,5	2,8	0,3
Muud üldhaigused ja kroonilised mürgistused — <i>Ceteri morbi et intoxicat. chronicae</i>	78	36	42	7,0	6,8	7,1
Seljataaibes ja üldine halvatus — <i>Tabes dorsalis et paralysis progressiva</i>	21	15	6	1,9	2,8	1,0
Peaaju verevalum, embolia või peaaju tromboos — <i>Haemorrhagia cerebri, embolia s. thrombosis cerebri</i>	851	337	514	75,0	63,0	86,5
Teised erkkonna ja meelteelundite haigused — <i>Ceteri morbi system. nerv.</i>	816	449	367	72,8	85,2	61,8
Südamehaigused — <i>Morbi cordis</i>	1 585	800	785	141,4	151,8	132,1
Teised vereringe-elundite haigused — <i>Ceteri morbi tracti circulatorii</i>	204	130	125	23,5	26,4	21,0
Bronhiit; kopsutoru põletik — <i>Bronchitis</i>	46	25	21	4,1	4,7	3,5
Kopsupõletikud — <i>Pneumoniae</i>	953	490	463	85,0	93,0	77,0
Teised hingamiselundkonna haig., kaasa arvamata tbc. — <i>Ceteri morbi tracti respiratorii, exclusivie tuberculosis</i>	182	120	62	16,2	22,8	10,4
Kõhulahtisus ja soolepõletik — <i>Diarrhoea et enteritis</i>	310	176	134	27,6	33,4	22,5
Usjätkepõletik, appenditsit — <i>Appendicitis</i>	48	30	18	4,3	5,7	3,0
Maksa ja sapiteede haigused — <i>Morbi hepatis et duct. biliar</i>	169	91	78	15,1	17,3	13,1
Teised seedimiselundkonna haigused — <i>Ceteri morbi tracti digest.</i>	486	308	178	43,3	58,4	30,0
Neerupõletik — <i>Nephritis</i>	127	69	58	11,3	13,1	9,8
Muud kuse- ja suguelundkonna haigused — <i>Ceteri morbi organ. uropoeticor.</i>	275	166	109	24,5	31,5	18,3
Roiskverrasus ja lapsevoodi ehk sünnituspuhused nakkused — <i>Septicaemia et infectiones puerperales</i>	27	—	27	2,4	—	4,5
Muud raseduse-, sünnituse- ja lapsevoodi haigused — <i>Alia morbi gravidit. partuum et puerper.</i>	47	—	47	4,2	—	7,9
Naha-, rakuskoor- ja liikumiselundkonna haigused — <i>Morbi cutis, subcutis et organ. loc.</i>	56	36	20	5,0	6,8	3,4
Kaasaasündinud debiilsus, kaasaasünd. ebakujud, enneaegne sünd. j.n.c. — <i>Debilitas congenita</i>	341	186	155	30,4	35,3	26,1
Raukusnõrust — <i>Senilitas</i>	3 093	1 293	1 800	275,8	245,3	302,9
Enesetäpe — <i>Suicidium</i>	313	235	78	27,9	44,6	13,1
Roim — <i>Homicidium</i>	64	49	15	5,7	9,3	2,5
Vägivaldne või õnnetusjuhuslik surm (kaasa arvamata enesetäpe ja roim) — <i>Mors violenta s. accidentalis (excl. suicidium et homicidium)</i>	443	328	115	39,5	62,2	19,4
Eristlemata või puudulikult defineeritud põhjustud — <i>Causae non definitae s. defectivae definitione</i>	1 908	1 077	831	170,2	204,4	139,8
Kokku — Total	16 731	8 726	8 005	1 492,1	1 655,7	1 347,0

Eesti suremused 1932—1934. a. — Table de mortalité pour l'Estonie 1932—34.

Vanus	Elujäänud 100 000 elusündinust <i>I_x</i>	Survad 100 000 elusündinust <i>d_x</i>	Elutõenäosus <i>P_x</i>	Suremustõenäosus <i>Q_x</i>		Keskmine eluiga <i>e_x</i>	Age	Survivants de 100 000 néés-vivants <i>I_x</i>	Décès de 100 000 néés-vivants <i>d_x</i>	Probabilité de vie <i>P_x</i>	Taux de mortalité <i>q_x</i>		Vie moyenne <i>e_x</i>
				Tasandamata	Tasandatud						Observed	Ajustés	
Kuu:													
Mehed — Hommes.													
0	100 000	4 164	0,95836	0,04164	0,04164	53,12	0	100 000	3 212	0,96788	0,03212	0,03212	59,60
1	95 836	1 017	0,98939	0,01061	0,01061	55,35	1	96 788	863	0,99108	0,00892	0,00892	61,49
2	94 819	835	0,99119	0,00881	0,00881	55,86	2	95 925	805	0,99161	0,00839	0,00839	61,96
3	93 984	725	0,99228	0,00772	0,00772	56,27	3	95 120	629	0,99339	0,00661	0,00661	62,40
4	93 259	574	0,99384	0,00616	0,00616	56,62	4	94 491	490	0,99482	0,00518	0,00518	62,74
5	92 685	429	0,99537	0,00463	0,00463	56,89	5	94 001	533	0,99433	0,00567	0,00567	62,98
6	92 256	319	0,99437	0,00563	0,00563	57,07	6	93 468	319	0,99659	0,00341	0,00341	63,25
7	91 737	389	0,99576	0,00424	0,00424	57,31	7	93 149	297	0,99681	0,00319	0,00319	63,39
8	91 348	374	0,99591	0,00409	0,00409	57,47	8	92 852	308	0,99668	0,00332	0,00332	63,51
9	90 974	334	0,99633	0,00367	0,00367	57,62	9	92 544	239	0,99742	0,00258	0,00258	63,63
10	90 640	274	0,99698	0,00302	0,00302	57,75	10	92 305	212	0,99770	0,00230	0,00230	63,72
11	90 366	258	0,99714	0,00286	0,00286	57,84	11	92 093	255	0,99723	0,00277	0,00277	63,78
Aasta:													
Mehed — Hommes.													
1	90 108	1 599	0,98225	0,01775	0,01775	57,93	1	91 838	1 550	0,98312	0,01688	0,01688	63,87
2	88 509	817	0,99077	0,00923	0,00923	57,96	2	90 288	715	0,99208	0,00792	0,00792	63,96
3	87 692	519	0,99408	0,00592	0,00592	57,50	3	89 573	483	0,99461	0,00539	0,00539	63,47
4	87 173	476	0,99454	0,00546	0,00546	56,84	4	89 090	421	0,99528	0,00472	0,00472	62,81
5	86 697	350	0,99596	0,00404	0,00404	56,15	5	88 669	357	0,99597	0,00403	0,00403	62,10
6	86 347	256	0,99704	0,00296	0,00296	55,37	6	88 312	297	0,99664	0,00336	0,00336	61,35
7	86 091	239	0,99722	0,00278	0,00278	54,54	7	88 015	248	0,99718	0,00282	0,00282	60,56
8	85 852	264	0,99692	0,00308	0,00308	53,69	8	87 767	282	0,99679	0,00321	0,00321	59,73
9	85 588	269	0,99686	0,00314	0,00314	52,85	9	87 485	244	0,99721	0,00279	0,00279	58,92
10	85 319	259	0,99697	0,00303	0,00303	52,02	10	87 241	274	0,99686	0,00314	0,00314	58,08
11	85 060	256	0,99699	0,00301	0,00301	51,17	11	86 967	205	0,99764	0,00236	0,00236	57,26
12	84 804	204	0,99759	0,00241	0,00241	50,33	12	86 762	202	0,99767	0,00233	0,00233	56,40
13	84 600	238	0,99719	0,00281	0,00281	49,45	13	86 560	250	0,99711	0,00289	0,00289	55,53
14	84 362	262	0,99690	0,00310	0,00310	48,58	14	86 310	253	0,99707	0,00293	0,00293	54,69
15	84 100	297	0,99647	0,00353	0,00353	47,73	15	86 057	262	0,99695	0,00296	0,00296	53,85
16	83 803	321	0,99617	0,00383	0,00383	46,90	16	85 795	278	0,99676	0,00318	0,00318	53,01
17	83 482	346	0,99585	0,00415	0,00415	46,08	17	85 517	296	0,99654	0,00342	0,00342	52,18
18	83 136	372	0,99552	0,00448	0,00448	45,27	18	85 221	314	0,99632	0,00368	0,00368	51,36
19	82 764	397	0,99520	0,00480	0,00480	44,47	19	84 907	331	0,99610	0,00398	0,00398	50,55
20	82 367	418	0,99492	0,00513	0,00513	43,68	20	84 576	346	0,99591	0,00414	0,00414	49,75
21	81 949	435	0,99469	0,00545	0,00545	42,90	21	84 230	357	0,99576	0,00429	0,00429	48,95
22	81 514	450	0,99448	0,00577	0,00577	42,13	22	83 873	367	0,99562	0,00443	0,00443	48,15
23	81 064	463	0,99429	0,00609	0,00609	41,36	23	83 506	376	0,99550	0,00457	0,00457	47,36
24	80 601	474	0,99412	0,00641	0,00641	40,60	24	83 130	382	0,99540	0,00471	0,00471	46,57
25	80 127	481	0,99400	0,00673	0,00673	39,83	25	82 748	386	0,99534	0,00485	0,00485	45,79
26	79 646	484	0,99394	0,00705	0,00705	39,07	26	82 362	385	0,99532	0,00489	0,00489	45,00
27	79 163	484	0,99389	0,00737	0,00737	38,31	27	81 977	384	0,99531	0,00493	0,00493	44,21
28	78 679	484	0,99385	0,00769	0,00769	37,54	28	81 593	383	0,99531	0,00497	0,00497	43,41
29	78 195	484	0,99381	0,00801	0,00801	36,77	29	81 210	381	0,99531	0,00501	0,00501	42,62
30	77 711	485	0,99376	0,00833	0,00833	35,99	30	80 829	380	0,99530	0,00505	0,00505	41,82
31	77 226	487	0,99370	0,00865	0,00865								

Eesti suremustabel 1932—1934. a. (järg) — Table de mortalité pour l'Estonie 1932—34 (suite).

Vanus	Elujäänud 100 000 elussündinud		Elatüenäosus P_x	Suremustöenäosus q_x		Keskmise eluiga e_x	Age	Survivants de 100 000 néés-vivants		Décès de 100 000 néés-vivants d_x	Probabilité de vie P_x	Taux de mortalité q_x		Vie moyenne e_x
	1	2		Tasandata	Tasandatud			1	2			Observed	Adjusted	
Aasta: Mehed — Hommes. Année: Naised — Femmes.														
50	64 994	949	0,98540	0,01478	0,01460	20,85	50	72 779	532	0,99269	0,00764	0,00731	25,29	
51	64 045	1 000	0,98439	0,01473	0,01561	20,15	51	72 247	564	0,99219	0,00831	0,00781	24,48	
52	63 045	1 053	0,98329	0,01692	0,01671	19,46	52	71 683	601	0,99162	0,00931	0,00838	23,67	
53	61 992	1 110	0,98209	0,01923	0,01791	18,79	53	71 082	640	0,99100	0,00791	0,00900	22,86	
54	60 882	1 169	0,98080	0,01897	0,01920	18,12	54	70 442	683	0,99030	0,01002	0,00970	22,07	
55	59 713	1 228	0,97943	0,02129	0,02057	17,46	55	69 759	725	0,98960	0,01058	0,01040	21,28	
56	58 485	1 288	0,97798	0,02202	0,02105	16,82	56	69 034	768	0,98888	0,01033	0,01112	20,49	
57	57 197	1 349	0,97641	0,02231	0,02359	16,19	57	68 266	816	0,98805	0,01228	0,01195	19,72	
58	55 848	1 412	0,97472	0,02763	0,02528	15,57	58	67 450	870	0,98710	0,01225	0,01290	18,95	
59	54 436	1 475	0,97291	0,02609	0,02709	14,96	59	66 580	931	0,98601	0,01509	0,01399	18,19	
60	52 961	1 536	0,97099	0,02776	0,02901	14,36	60	65 649	1 003	0,98472	0,01504	0,01528	17,44	
61	51 425	1 596	0,96896	0,03397	0,03104	13,77	61	64 646	1 085	0,98321	0,01744	0,01679	16,71	
62	49 829	1 656	0,96677	0,03286	0,03323	13,20	62	63 561	1 175	0,98151	0,01860	0,01848	15,98	
63	48 173	1 715	0,96439	0,03621	0,03561	12,64	63	62 386	1 271	0,97963	0,01995	0,02037	15,28	
64	46 458	1 775	0,96180	0,03721	0,03820	12,08	64	61 115	1 371	0,97756	0,02131	0,02244	14,58	
65	44 683	1 827	0,95911	0,04059	0,04089	11,54	65	59 744	1 467	0,97545	0,02449	0,02455	13,91	
66	42 856	1 874	0,95627	0,04171	0,04373	11,02	66	58 277	1 558	0,97327	0,02661	0,02673	13,24	
67	40 982	1 920	0,95314	0,04824	0,04686	10,50	67	56 719	1 655	0,97082	0,03198	0,02918	12,59	
68	39 062	1 966	0,94967	0,05054	0,05033	9,99	68	55 064	1 760	0,96803	0,03136	0,03197	11,96	
69	37 096	2 010	0,94581	0,05611	0,05419	9,49	69	53 304	1 873	0,96486	0,03741	0,03514	11,33	
70	35 086	2 057	0,94138	0,05725	0,05862	9,01	70	51 431	2 002	0,96108	0,03910	0,03892	10,73	
71	33 029	2 102	0,93635	0,06268	0,06365	8,54	71	49 429	2 142	0,95667	0,04127	0,04333	10,14	
72	30 927	2 139	0,93085	0,07292	0,06915	8,08	72	47 287	2 280	0,95178	0,04929	0,04822	9,58	
73	28 788	2 163	0,92487	0,07154	0,07513	7,64	73	45 007	2 411	0,94642	0,05036	0,05358	9,04	
74	26 625	2 172	0,91841	0,07986	0,08159	7,22	74	42 596	2 531	0,94059	0,05577	0,05941	8,52	
75	24 453	2 164	0,91150	0,08381	0,08850	6,82	75	40 065	2 640	0,93411	0,07278	0,06589	8,03	
76	22 289	2 137	0,90413	0,09501	0,09587	6,44	76	37 425	2 731	0,92702	0,07241	0,07298	7,56	
77	20 152	2 091	0,89622	0,10046	0,10378	6,07	77	34 694	2 794	0,91948	0,08033	0,08052	7,12	
78	18 061	2 027	0,88776	0,11750	0,11224	5,71	78	31 900	2 823	0,91152	0,08935	0,08848	6,70	
79	16 034	1 944	0,87873	0,12963	0,12127	5,37	79	29 077	2 815	0,90318	0,09465	0,09682	6,30	
80	14 090	1 857	0,86823	0,13035	0,13177	5,04	80	26 262	2 779	0,89417	0,09597	0,10583	5,92	
81	12 233	1 757	0,85636	0,13035	0,14364	4,73	81	23 483	2 711	0,88456	0,11109	0,11544	5,56	
82	10 476	1 632	0,84417	0,15771	0,15583	4,44	82	20 772	2 601	0,87477	0,13212	0,12523	5,22	
83	8 844	1 487	0,83184	0,17547	0,16816	4,17	83	18 171	2 455	0,86491	0,13962	0,13509	4,90	
84	7 357	1 327	0,81958	0,16475	0,18042	3,91	84	15 716	2 278	0,85506	0,13695	0,14494	4,59	
85	6 030	1 174	0,80525	0,18638	0,19475	3,66	85	13 438	2 123	0,84200	0,15908	0,15800	4,28	
86	4 856	1 020	0,78993	0,19359	0,21007	3,42	86	11 315	1 948	0,82786	0,17166	0,17214	3,99	
87	3 836	868	0,77360	0,21053	0,22640	3,20	87	9 367	1 755	0,81262	0,18191	0,18738	3,71	
88	2 968	724	0,75620	0,21818	0,24380	2,98	88	7 612	1 551	0,79620	0,19053	0,20380	3,45	
89	2 244	589	0,73770	0,28333	0,26230	2,79	89	6 061	1 342	0,77854	0,17139	0,22146	3,21	
90	1 655	467	0,71807	0,25714	0,28193	2,60	90	4 719	1 134	0,75960	0,19137	0,24040	2,98	
91	1 188	359,8	0,69718	0,23418	0,30282	2,42	91	3 585	935	0,73932	0,18926	0,26068	2,76	
92	828,2	268,9	0,67537	0,33755	0,32463	2,26	92	2 650	748	0,71767	0,20942	0,28233	2,56	
93	559,3	194,5	0,65227	0,17460	0,34773	2,11	93	1 902	581	0,69461	0,23980	0,30539	2,37	
94	364,8	135,7	0,62803	0,23529	0,37197	1,96	94	1 321	435,7	0,67015	0,20370	0,32985	2,20	
95	229,1	91,0	0,60266	0,20339	0,39734	1,83	95	885,3	314,9	0,64426	0,24242	0,35574	2,04	
96	138,1	58,5	0,57621	0,40000	0,42379	1,70	96	570,4	218,5	0,61699	0,23529	0,38301	1,88	
97	79,6	35,9	0,54874	0,14286	0,45126	1,58	97	351,9	144,9	0,58836	0,17500	0,41164	1,74	
98	43,7	21,0	0,52031	0,60000	0,47969	1,47	98	207,0	91,4	0,55843	0,25397	0,44157	1,61	
99	22,7	11,6	0,49102	0,40000	0,50898	1,37	99	115,6	54,6	0,52731	0,33333	0,47269	1,49	
100	11,1	6,0	0,46102	0,28571	0,53898	1,28	100	61,0	30,8	0,49512	0,50000	0,50488	1,38	
101	5,1	2,9	0,43030	.	0,56970	1,20	101	30,2	16,2	0,46203	.	0,53797	1,28	
102	2,2	1,3	0,39946	.	0,60054	1,11	102	14,0	8,0	0,42823	.	0,57177	1,19	
103	0,9	.	0,36825	.	0,63175	1,00	103	6,0	3,6	0,39395	.	0,60605	1,11	
							104	2,4	1,5	0,35943	.	0,64057	1,02	
							105	0,9	.	0,32501	.	0,67499	0,88	

need meeste juures esinevad naistest suures ülekaalus, criti tbk. Sellest võib järeldada, et need haigused on tingitud kõrgel määral valitsevatest soovida jätkuvalt töötavimist, eriti tööruumidest käitistes ja amet-asutistes. Nende kõrval eespool meeste suremuse

ülekaalu teise tegurina mainitud alkoholi tarvitamisest mõjutatud haigustena esinevad surmapõhjuse seas peamiselt vereringvoolu ja osa seedimiselundkonna haigusi; samuti on alkoholist tingitud, olgu otseselt või kaudselt, mitte vähe õnnetusjuhte ja enesetap-

missi. Alkoholi erilisele mõjule meeste kõrgemas suremuses osutab ka see, et alkoholimürgitus surmapõhjuseks esineb 1930—34. a. keskmisena meestel 15 juhuga naiste 2 juhu vastu. Eriti seedimiselundkonna haiguste kohta võib märkida veel seda, et selliste ülekaal meestel võib olla osalt tingitud ka halvatest toitlustamise võimalustest töö juures nii puhtuse kui toitainete valmistamise seisukohast. Tõsi, ka veel paljudes teistes surmapõhjuse rühmades mehed ületavad naisi, mõningas koguni suurelgi määral, nagu sugu- ja kuseelundkonna haigused ja kaasasündinud nõrkus jne., kuid siiski meeste suremuse ülekaalu määrana ei oma need vähesed arvu tõttu erilist tähtsust. Naiste ülekaalu, arvestamata raseduse ja sünnitusega seotud haigusi, leiame vaid vähestes surmapõhjuse rühmades: eesotsas raukusnõtrusega, mis osutab naiste suurema arvulise raugaease jõudmist meeste nooremase suures suremuse tagajärjel, esinevad enamal määral naiste surmapõhjuse rühmades vaid vähk ja teised pahaloolumisid kasvavad, samuti gripp. Kuid küsitav on viimane, kui peame silmas võrdlemise suure arvulise meeste suremuse ülekaaluga eristlemata ja puudulikult defiinitud surmapõhjuse rühma.

10. Suremustabel. Lõpuks avaldame siin ka eespool kirjeldatud stationaarse rahvastiku tabeli (tab. 20). Suremustabeli arvutamise alused on üksikasjalisemalt kirjeldatud Eesti Statistikas 1936 nr. 170(1), lk. 1—3. Selle kohaselt:

Suremustöenäosuse arvutamiseks kasutati järgmist valemit:

$$q_n = \frac{S'_{32} + S''_{32} + S'_{33} + S''_{33} + S'_{34} + S''_{34}}{L_n^{33} + S'_{32} + L_n^{34} + S'_{33} + L_n^{35} + S'_{34} - \frac{1}{2}(L_n^{35} - L_n^{32})}$$

Suremustöenäosuste tasandamine teostati Jastremsky menetlusviisi järgi. Nimelt, rühmitades üksikud vanusaastad viieaasta 0 ja 5 algavatesse rühmadesse ja eeldades, et kahe üksteisele järgneva viieaasta rühma summad algarvudel (q) ja tasandatud arvudel (q^1) on võrdsed, ning märkides näit. $q_{30}-q_{34}$ a. rühma kuuluvate tasandatud suremustöenäosuste q^1 arvutamiseks viieaastate 20—24, 25—29, 30—34, 35—39 ja 40—44 algarvude (q) summad lühendatult S_{-2}, S_{-1}, S_0, S_1 ja S_2 , saame järgmised valemid:

$$q_{30}^1 = -0,0177 S_{-2} + 0,1044 S_{-1} + 0,1210 S_0 - 0,0044 S_1 - 0,0033 S_2;$$

$$q_{31}^1 = -0,0175 S_{-2} + 0,0780 S_{-1} + 0,1270 S_0 + 0,0220 S_1 - 0,0095 S_2;$$

$$q_{32}^1 = -0,0145 S_{-2} + 0,0500 S_{-1} + 0,1290 S_0 + 0,0500 S_1 - 0,0145 S_2;$$

$$q_{33}^1 = -0,0095 S_{-2} + 0,0220 S_{-1} + 0,1270 S_0 + 0,0780 S_1 - 0,0175 S_2;$$

$$q_{34}^1 = -0,0033 S_{-2} - 0,0044 S_{-1} + 0,1210 S_0 + 0,1044 S_1 - 0,0177 S_2.$$

Stationaarse rahvastiku arvutamisel on iga-aastase vanusrühma ($n_{n+1} L^I$) saavutamiseks kasutatud 1 a. ja vanemate kohta järgmist valemit:

$$n_{n+1} L^{II} = \frac{n L^I + n+1 L^I}{2},$$

kus selle järgi iga stats. rahvastiku vanusrühm, mis sisaldab isikuid antud vanusest kuni $n+1$ a. vanuseni, esineb suremustabeli järgi n ja $n+1$ aastaste ellujäänute (L^I) arit-

Aasta kohta 100 000 elussündinu (51 620 poisi ja 48 380 tüd.) alusel kujundatud stationaarne (surmatabeli) rahvastik (koguaruvalt 5 626 026) vanusrühmade järgi.
Population imaginaire stationnaire basée sur un nombre annuel de 100 000 néés-vivants (51 620 h. et 48 380 f.) par classes d'âge.

20.	Arv — Nombre			%		
	M.	N.	K.	H.	F.	T.
—1	47 908	45 650	93 048	1,8	1,6	1,7
1	46 102	44 055	90 157	1,7	1,5	1,6
2	45 478	43 508	88 986	1,7	1,5	1,6
3	45 133	43 218	88 351	1,6	1,5	1,6
4	44 876	42 999	87 875	1,6	1,5	1,6
5—9	221 908	212 640	434 548	8,1	7,4	7,7
10—14	218 629	209 600	428 229	8,0	7,3	7,6
15—19	214 957	206 460	421 417	7,8	7,1	7,5
20—24	209 772	202 420	412 192	7,6	7,0	7,3
25—29	203 006	197 837	401 533	7,4	6,9	7,1
30—34	197 427	193 210	390 646	7,2	6,7	7,0
35—39	190 768	188 561	379 329	7,0	6,5	6,8
40—44	182 872	183 877	366 749	6,7	6,4	6,5
45—49	173 260	178 994	352 160	6,3	6,2	6,3
50—54	161 222	172 582	3			

X. RAHVASTIKU IIVE. ACCROISSEMENT de la POPULATION.

I. Rahvastiku üldarv. Nombre total de la population.

Raskes ajalooliselt olustikus pole Eesti rahvastik saanud vabalt kasvada ja on seetõttu jäänud kuni olevikuni väikearvuliseks. Arvestades endise Eesti kubermangu ja Liivi kub. eesti osa maala rahvastikuga, on see tõusnud ca 200 tuhandest 13 sajandi esimesel poolel 1018 tuh. peale 1934. a., seega ligi 700 a. jooksul vaid viiekordseks. Sellise pika aja jooksul võinuks Eesti rahvastik olla mitmekordselt suurem ka maal valitsenud sotsiaalsete olude juures, kui polnuku suurt rahvastiku hävimist Liivi ja Põhja sõja ajal, samuti liigväikset rahvastikuiivet möödunud sajandi teisel veerandil. Nimelt 18. sajandil ja 19. sajandi algul — kuni 1816. a. ca 4,5^o/₁₀₀ aastas ning peale talurahva vabastamist kuni 1834. a. koguni ca 12°/₁₀₀ iibe järgi kuni 1846. aastani oli see väga madal — ca 1°/₁₀₀ aastas, samuti kuni 1851. a. vaid ca 3°/₁₀₀ aastas. Alles sealt peale tõusis rahvastikuiive uuesti, — kuni 1870. a. ca 8,6^o/₁₀₀ peale ja sealt edasi juba langes 1881—1897. a. 4,9^o/₁₀₀ peale aastas. Kuna aga samal ajal ühes maalaanike liikumisvabadusega teostus järjest kasvaval määral rahvastiku maalt väljaränd, peamiselt Venemaale, siis sajandi lõpul rahvastiku looduslik iive pidi olema kõrgemgi, nii kui selgub järgnevalt.

Rahvastiku üldarv Eestis — Mouvement de la population de l'Estonie.

2.	Sündinud (üha surm. sündinute) Naisaines (ezel. mort-nés)	Surmud Décès	Elussündinute (+) või surmud (-) ühekaal — Excédent des naissances ou des décès	Rahva looduslik juurekasv või kahane mine %/100 Accroissement naturel en %/100	Sisseeõitnud Nombre des arrivées	Väljasoitnud Nombre des départs	Sisse- (+) või väljasoitnute (-) ühekaal — Excédent des arrivées ou des départs	Rahvaarvu kasv (+) või kahane mine (-) aasta jooksul Accroissement ou diminution mécanique	Rahva üldine juurekasv või kahane mine %/100 — Résultat général en %/100	Rahvastiku arv 1. I. I. Nombre de la population au 1. I.	Rahvastiku arv 1. VII. Nombre de la population au 1. VII.						
												1936	1935	1934	1933	1932	1931
1936	17 891	16 864	+1 027	+0,9	193 169	192 320	+849	+1 876	+1,7	1 129 804	1 128 866						
1935	17 305	16 853	+1 452	+1,3	195 683	195 573	+110	+1 562	+1,4	1 124 769	1 128 349						
1934	18 208	16 472	+1 736	+1,5	194 818	195 519	-701	+1 035	+0,9	1 123 734	1 124 252						
1933	19 742	16 641	+3 101	+2,8	202 375	201 081	+1 294	+4 395	+3,9	1 119 339	1 121 537						
1932	19 509	18 077	+1 432	+1,3	237 813	237 351	+462	+1 894	+1,7	1 117 445	1 118 392						
1931	19 471	16 610	+2 861	+2,6	251 182	251 344	-162	+2 699	+2,4	1 114 748	1 116 096						
1930	19 110	20 178	-1 068	-1,0	260 640	261 378	-738	+2 806	+2,4	1 116 553	1 115 650						
1929	20 084	17 785	+2 299	+2,0	246 551	247 218	-667	+1 612	+1,4	1 114 941	1 115 747						
1928	19 705	19 356	+349	+0,3	192 690	194 441	-1 751	+1 402	+1,3	1 116 343	1 115 642						
1927	19 977	18 047	+1 930	+1,7	127 405	130 262	-2 857	-927	-0,8	1 117 270	1 116 806						
1926	20 445	16 680	+3 765	+3,4	35 994	39 219	-3 225	+540	+0,5	1 116 730	1 117 000						
1925	21 441	16 918	+4 523	+4,1	35 330	35 734	-404	+2 232 ¹⁾	+2,0	1 114 498	1 115 614						
1924	22 347	16 630	+5 717	+5,1	39 719	38 068	+1 651	+7 308	+6,6	1 107 130	1 110 814						
1923	22 255	18 401	+3 854	+3,5	35 879	30 336	+5 543	+9 397	+8,5	1 097 733	1 102 431						
1922	22 067	17 143	+4 924	+4,5	46 554	30 288	+16 266	+21 190	+19,7	1 076 543	1 087 138						
1921	19 625	21 363	-1 738	-1,6	19 476	195	+17 543	+16,4	1 059 000	1 067 772							
1920	18 456	28 800	-10 344	-9,7				(-10 344)	(-9,7)	1 069 344	1 064 172						

¹⁾ Arvu saavutamisel on arvatud juure 1. III 1934 rahvaloenduse andmete ja jooksval arvestusel osutunud arvude vahel 1 597 in. ²⁾ Arvu saavutamisel on arvatud maha Eesti-Läti piiritõendamisel 1924. a. Eestile kadumälänud elan. arv — 1 887.

andmed, kus on esindatud ühtlasi kõik rahvastiku arvu kujunemist tingivad tegurid. Nendest nähtub, et rahvastiku looduslikule iibele halvemaiks aastaiks olid 1927 ja 1929, — seda küll erakorraliselt kõrge suremuse tõttu. Neile järgnevad iibe madaluselt kaks viimast vaatlusaastat — 1934 ja 1935; veelgi halvemaks töötab kujuneda 1936. a. seniseil osalisil andmeil oodatava 0,6^o/₁₀₀ iibega: koos väikese sündimuse kasvuga on 1936. a. suuremal määral tõusnud ka suremus.

Pisut paremana esineb viimaste aastate rahvastiku üldiive; seda tänu sissearvu kasvamisele. Kuna varem aastail väljaränd tekitas tunduvalt kadu rahvastikule, nii 1925—29. a. keskmiselt 1849 in. aastas, on 1931. ja 1932. ning 1934. ja 1935. aastal sissearv ületanud väljarännu; 1936. a. aga esineb jällegi väljarännu ülekaaluga 289 inimese võrra. Kuigi tab. esinevad välja- ja eriti sissearvu arvud pole absoluutselt suured, on nad suhteliselt rahvastiku looduslikule iibele siiski küllalt tähelepanu pälvinud, nii 1925—29. a. väljarännu ülekaal ületas rahva keskmist looduslikku iivet (1251 in. aastas) 47,8% võrra; 1935. a. sissearvu ülekaal aga jääb taha looduslikust iibest üsna vähe — vaid 17,3%. Seetõttu Eesti rahvastiku üldiive on kõrgel määral sõltuv sisse-väljarännu vahekorra: rahvastiku arvu võib tõhusalt tõsta iga-aastane väikene sissearvu ülekaal.

Teiste riikidega saame võrrelda vaid Eesti rahvastiku looduslikku iivet, sest ülepiiriliiklemise kohta mujal Eestile sarnlevad andmed puuduvad. Esitatud andmete kohaselt (tab. 3) rahvastiku looduslikult iibelt Eesti esineb lähedasena vaid Austriale ja Prantsusele, neid viimaseil aastail vaid pisut ületades. Teised madala sündimusega maad, nagu Belgia, Helveetsia, Inglise, Norra, Rootsi, esinevad tunduvalt suurema iibega Eestist madalama suremuse

Rahvastiku looduslik iive Euroopa riigis.
Accroissement naturel de la population en divers pays.

3.	1934	1933	1932	1931	1926—30
Austria	0,9	1,1	1,3	1,9	3,2
Belgia	4,2	3,4	4,5	5,0	4,9
Eesti	1,3	1,5	2,8	1,3	1,1
Helveetsia	4,9	5,0	4,6	4,6	5,5
Hispaania	10,3	11,3	11,8	10,1	10,8
Hollandi	12,3	12,0	13,0	12,6	13,3
Inglise	3,3	2,4	3,5	3,8	4,9
Itaalia	10,1	10,0	9,2	10,1	10,8
Kreeka		11,9	10,5	13,1	13,6
Leedu		12,1	12,0	10,9	11,9
Läti		14,4	13,6	13,8	14,2
N.-Slaavia		3,2	4,0	5,8	5,2
Norra		5,0	4,7	5,6	5,4
N.S.V.L. (Euroopa osa)					23,4 ¹⁾
Poola	12,1	12,3	13,8	14,7	15,4
Prantsuse	1,0	0,5	1,5	1,1	1,4
Rumeenia	11,7	13,3	14,2	12,5	14,0
Rootsi	4,9	2,5	2,9	2,3	3,8
Saksa	7,1	3,5	4,3	4,8	6,6
Soome	4,5	4,8	6,5	6,6	7,7
Taani	7,4	6,7	7,0	6,6	8,3
Tehhosloovakkia	5,6	5,5	6,9	7,1	7,9
Ungari	7,0	7,3	5,5	7,1	9,0

¹⁾ 1926—28. a. keskmine.

tõttu. Mujal aga iive on veelgi kõrgem, osalt kõrgema sündimuse, osalt madalama suremuse mõjul. Kuid võrreldes 1926—30. a. keskmisega on kriisaja rahvastiku iive langenud kõigis riigis peale Eesti, Hispaania ja Leedu, mis tingitud viimastes tavalisest madalamast suremusest 1932. ja 1933. a., 1934. a. aga rahvastikuiive osutub pisut tõusnuks vaid osas riigis ja neiski 1926—30. a. tasemele jõudmata, peale Rootsi ja Saksa — mõlemas viimases sündimuse märgatava tõusu mõjul.

Kuid need n.n. toorkoefitsientide (1 000 elaniku) alusel saavutatud võrdlustulemused varem selgitatud põhjusil iseloomustavad vähe üksikute rahvaste tõelist iivet. Selleks toome siin võimaluse ulatusel ka veel statsionaarse rahvastiku alusel saavutatud arvud, mis osutavad sellele, milline on üksikute rahvaste tulevikuiivet määrav sündimuse-suremuse vahekord n.n. puhastatud koefitsientide kujul.

Rahvastiku looduslik iive statsionaarse rahvastiku alusel.

	Sündimuse Aasta	Suremus %/100	Suremustab. koost. aasta	% / 100	Iive %/100						
						1930—33	1932—34	1921—30	1920—22	1920—21	1921—30
Austria	1930—33	13,7	1930—33	17,7	-4,0						
Eesti	1932—34	13,5	1932—34	17,8	-4,3						
Helveetsia	1929—30	14,2	1921—30	16,4	-2,2						
Hollandi	1929—30	20,1	1921—30	15,9	+4,3						
Inglise ja Wales	1929—30	13,9	1920—22	17,4	-3,5						
Itaalia	1929—30	24,2	1920—21	19,8	+4,4						
Norra	1929—30	15,2	1921—30	16,0	-0,8						
Poola	1929—30	27,6	1922	20,4	+7,2						
Prantsuse	1929—30	18,0	1920—23	18,4	-0,4						
Rootsi	1928—29	13,7	1926—30	16,1	-2,4						
Saksa	1929—30	14,0	1924—26	17,4	-2,5						
Taani	1928—29	15,9	1926—30	18,2	-0,3						
Ukraina	1928—29	29,9	1925—26	22,2	+7,7						

Kuigi esitatud arvud on pärit erinevaist aastaist, võib nimetatud riigis sündimuse jätkunud languse kohaselt pidada tõenäoseks rahvastiku arvu negatiivse iibe suurenemist ja seega kõige hilisemaist aastaist pärit Eesti arvudele enam või vähem lähenevast. Ainult Hollandis, Itaalias, Poolas ja Ukrainas kõrge sündimuse tõttu on rahvastikuiive tõeliselt veel positiivne, kuid järjest langev. Toodust Euroopa riigiga rahvastikuiive tuleviku väljavaated on üsna halvad, kui lähemal ajal sündimuse-suremuse vahekord tunduvalt ei parane.

Tugedes rahvastiku arvu vanusaastate järgi ja iga vanusaasta suremuse määrale, samuti sündimuse määrale naiste vanusrühmis, on võimalik arvutada tõenäolist rahvastiku arvu ka tulevikus. Arvutusi võib teostada oletusel, et sündimuse ja suremuse püsivad oleviku tasemel, samuti ka tõusva ja langeva sündimuse-suremuse kohaselt. Kuna aga oluline on rahvastikuiibe väljavaadete hinnang oleviku sündimuse-suremuse taseme seisukohast, siis on teostatud arvutuste aluseks võetud 1934. a. rahvaloenduse andmed ja 1932—34. a. sündimuse ja suremuse %/100 suremuse tabeli alusel. Saavutatud tulemuste kohaselt (v. tab.) rahvastiku koguarv Eestis

võib jätkuvalt pikemaajaliselt töusta vaid kuni 1945. a.; hiljem aga, mil praegu suure osatähtsusega esinevad keskealised jõuvad sündituseast välja ja asenduvad

Rahvastiku arv ja vanusliku koostise arvutus olevikus ja tulevikus.

	Elanike arv 1000			Elan. arvu kasv. (+) või kah. (-) 1934 = 100	Vanuslik koostis			Rahvastiku bioloogiline indeks -14 a.:50— a.
	M.	N.	K.		-14	15—49	50—	
1934 I./III	529	597	1 126	100,0	23,3	52,5	24,2	0,96
1940 . . .	532	601	1 133	100,6	22,2	52,2	25,6	0,87
1945 . . .	534	600	1 134	100,6	21,3	52,3	26,4	0,81
1950 . . .	533	596	1 129	100,2	20,8	51,5	27,7	0,75
1955 . . .	529	589	1 118	99,2	20,4	50,0	29,6	0,69
1960 . . .	522	579	1 101	97,7	19,8	48,4	31,8	0,62
1965 . . .	513	566	1 079	95,8	19,2	47,1	33,7	0,57
1970 . . .	502	552	1 054	93,6	19,0	47,9	33,1	0,57
1975 . . .	490	536	1 026	91,1	18,9	47,3	33,8	0,56
1980 . . .	476	518	994	88,3	19,0	46,8	34,2	0,55
1985 . . .	460	500	960	85,3	18,9	46,9	34,2	0,55
1990 . . .	445	481	926	82,2	18,8	46,9	34,3	0,55
1995 . . .	430	463	893	79,3	18,8	46,9	34,3	0,55
2000 . . .	414	447	861	76,5	18,8	46,7	34,5	0,54

väiksemaarvulise sõja-aastatel sündinute põlvga, rahvastiku arv hakkab langema, jõudes peale 1955. a. koguni juba madalamale 1934. a. tasemest. Edasi langusi teostuks järjest kiirenevalt kuni 1990. a.; sealt peale aga juba järjest aeglasemalt, nii et 2000. a. võiks olla tegemist ca 861 tuh. elanikuga, nendest mehi 414 tuh. ja naisi 447 tuh. ehk 48,1% ja 51,9%, 1934. a. 47,0% ja 53,0% vastu.

Need arvutustulemused, kordame veel, võivad olla kehtivad võrdlemise suure täpsusega, kui ei muutu ei sündimise ega suremuse ja kui rahvastiku elus ei teostu midagi erakorralist. Sest kandvama osa rahvastikust lähemal aastakümneil moodustavad praegu elavad, kelle arv ja suremuse määr on teada; samuti ei tee raskusi naiste vanuse järgi teada oleva sündimuse määra alusel sündinute üldarvu arvutamine. Seepärast võib saavutatud tulemustest teha üsna kaaluvaid järeldusi nii rahvastikuiibe tõenäolise suuna, kui rahvastiku vanusliku koostise kohta käesoleval sajandil.

Seepärast on tabeli teises osas toodud andmed ka võimalikult vanusliku koostise kujunemisest tulevikus, olevikus kehtiva sündimuse-suremuse vahetulemuse korral. Kuna eelselgenu kohaselt tõeliselt ka olevikus suremus on sündimusest kõrgem, siis noorte — kuni 14 a. ehk laste põlve osatähtsus rahvastikus langeb, 15—49 a. ja eriti üle 50 a. osatähtsuse kasuks. See tähendab järjekindlat rahvastiku raugastumist, mille tagajärjeks on rahvastiku arvu vähenemine. Seda tõika iseloomustab eriti selgesti n.n. rahvastiku bioloogiline või eluvõime indeks, (s. o. kuni 14 a. suhe 50 a. ja vanematega): indeksiga alla 1 esineb kahanev või raugastunud rahvastik, 1-ga — arvult paigal püsiv rahvastik ja üle 1. — kasvav või nooruslik rahvastik. Sellekohaselt on tähtis nentida, et Eesti 1934. a. bioloogiline indeks 0,96 osutab sama,

mis eelpool toodud n.n. puhastatud sündimuse ja suremuse koefitsiendid ja nii võib tarbekorral viimaseid asendada kergesti arvutatavate biol. indeksitega.

Eeltoodud arvutused rahvastiku arvust tulevikus pole arvestanud rahvastiku sisse- ja väljarännuga; sisserännu püsiva ülekaalu juures rahvastiku arv võiks püsiva sündimuse-suremuse taseme juureski tulevikus osutada arvutustulemusest pisut suuremaks. Kuid pidades silmas tavalist sisserändajate vanusliku koostist, ei parandaks nende juuretulek rahvastiku elujõudu näitavat indeksit, kui sisserändajad pole suurema sigimusega kohalikust rahvastikust. Sellest järeneb, et sisserännu abil tõestatud rahvastikuiive ei kindlusta rahvastiku elujõudu, vaid see peab teostuma seesmiselt, rahvastikus eneses. Ja seda eeskätt sündimuse tõusmise teel; sest ka suremuses vaid imikute ja noorte osa langus võib soodustavalt mõjutada rahvastiku koostist. Täisealiste suremuse langusel võib olla tähtsust rahvastikuiibeile vaid sel määral, kui ellujäänud aitavad kaasa sündimuse tõstmisele. Rahvamajanduslikult ja kultuuriliselt aga on suur tähtsus mitte üksnes täis- ja keskealiste, vaid koguni vanemaliste suremuse langusel ja seega eluea pikenedisel. Kuid madala sündimuse juures kahaneva rahvastiku suremuses järjest kasvav raukade osatähtsus on siiski niivõrd suur, et laste, noorte ja keskealiste suremuse langus mõjutab üldist suremuse taset vähe.

Seetõttu seisamegi olevikus tööga ees, et 1936. a., vaatamata sündimuse tõusule võrreldes eelmise aastaga ca 4% võrra, suremus on tõusnud ca 6%, kuigi tervishoidlikes oludes polnud mingit erakorralist; vaid suremuse tõus osatähtsust just raukade osatähtsuse tõus, mida võisime nentida suremuse käsitlusel juba 1935. a. suremuse tõusu juures.

2. Rahvastiku iive linnas ja maal. *Accroissement de la population dans les villes et arrondissements.* Linna ja maa rahvastiku loodusliku iivet saab jälgida vaid alates 1927. a., millisest ajast on kasutada vastavad sündimuse ja suremuse andmed (tab. 4). Ent ka neist piisab järeldamiseks, et Eestis, nii kui mujalgi, linnades rahvastiku looduslik iive on negatiivne, s. t. suremus ületab sündimuse. Seega, senine ja ka edaspidine üldine rahvastiku juurekasv Eestis teotub ja võib teostuda vaid maa arvel. Viimases leiame 1927—35. a. keskmisena sündinute ülekaalu 3,01‰/00 kuna linnus samal ajal on suremus ületanud sündimuse 2,80‰/00 määral. Et sellise vahetulemuse juures siiski rahvastiku koguarvu kohta sündimuse ülekaal esineb 1,31‰/00, on tingitud seni rahvastiku koguarvus linnarahvastiku tagasihoidlikust osatähtsusest Eestis (28,9%).

Arvude üksikasjalisem vaatlemine aga näitab, et siiski kohati ka linnus sündimus ületab suremuse, olgu üksikuid aastaid või koguni püsivalt, nagu Tapal ja Türil. Kuid viimane nähtus võib siiski peagi kaduda, seda eeskätt Türil, kus rahvastiku eluvõime

Rahvastiku looduslik liikumine ja vanuslik koostis linnades ja maades. *Mouvement naturel et Age de la population dans les villes et arrondissements.*

4.	1935			Moyenne 1930—34		Keskmine 1927—29		Keskmine 1927—35			1934. a. vanuslik koostis — Age en 1934			Bioloogiline indeks (-14 a.:50—) Index biologique			
	Sündinud	Surnud	+,-	Naissurves	Décès	+,-	Sündinud	Surnud	+,-	Sündinud	Surnud	+,-	‰ (1934. a. rahvaleluse arvude alusel)				
Linnad — Villes	3522	4 608	-1 086	3 651	4 421	-770	3 769	4 904	-1 135	3 676	4 603	-927	-2,86	56 691	189 347	78 165	0,72
Tallinn . . .	1 363	1 744	-381	1 343	1 699	-356	1 379	1 862	-483	1 357	1 758	-401	-2,91	20 602	86 576	30 339	0,68
Haapsalu . .	44	87	-43	58	83	-25	65	84	-19	59	84	-25	-5,38	962	2 341	1 342	0,72
Kuressaare .	41	81	-40	45	62	-17	41	69	-28	43	67	-24	-5,36	866	2 320	1 250	0,71
Narva . . .	274	422	-148	321	454	-133	345	518	-173	324	472	-148	-5,89	4 931	13 218	6 994	0,71
Sell.: N.-Jõesuu .	14	28	-14	17	36	-19	10	41	-31	15	37	-22	-13,46	355	724	556	0,64
Nõmme . . .	185	251	-66	180	190	-10	184	166	+18	182	189	-7	-0,46	3 387	8 534	3 158	1,07
Paide . . .	43	33	+10	43	47	-4	40	53	-13	42	47	-5	-1,52	674	1 778	832	0,81
Paldiski . .	5	14	-9	10	14	-4	12	20	-8	10	16	-6	-7,05	168	428	260	0,65
Petseri . . .	48	54	-6	68	47	+21	65	45	+20	65	47	+18	+4,21	1 030	2 528	712	1,45
Pärnu . . .	219	320	-101	246	309	-63	242	378	-136	241	333	-92	-4,52	3 777	10 727	5 815	0,65
Põltsamaa .	46	40	+6	33	32	+1	24	38	-14	31	35	-4	-1,53	503	1 420	684	0,74
Rakvere . .	125	138	-13	134	139	-5	136	158	-22	134	145	-11	-1,10	2 018	5 578	2 400	0,84
Tapa . . .	57	62	-5	66	44	+22	60	52	+8	63	49	+14	+3,73	873	2 119	757	1,15
Tartu . . .	653	913	-260	640	826	-186	676	928	-252	654	869	-215	-3,65	9 013	33 855	14 980	0,66
Tõrva . . .	41	37	+4	36	38	-2	37	44	-7	37	40	-3	-1,15	643	1 249	705	0,91
Türi . . .	43	42	+1	48	34	+14	56	39	+17	50	37	+13	+4,48	631	1 566	699	0,90
Valga . . .	117	161	-44	152	157	-5	165	182	+3	152	159	-7	-0,65	2 278	5 605	2 944	0,77
Viljandi . .	163	141	+22	165	177	-12	176	203	-27	169	182	-13	-1,10	2 385	6 354	3 040	0,79
Võru . . .	55	68	-13	63	69	-6	66	85	-19	63	74	-11	-2,08	930	3 156	1 245	0,75
Maad — Arrond.	14369	12256	+2 113	15196	12309	+2 887	15837	14202	+1 635	15324	12935	+2 389	+3,01	205 325	392 601	194 032	1,06
Viru . . .	2 033	1 731	+302	2 203	1 702	+501	2 303	1 945	+358	2 217	1 787	+430	+3,87	29 395	56 315	25 329	1,16
Järva . . .	826	757	+69	923	751	+172	943	882	+61	919	796	+123	+2,51	12 150	24 578	12 258	0,99
Harju . . .	1 416	1 353	+63	1 557	1 357	+200	1 645	1 599	+46	1 571	1 437	+134	+1,50	21 838	45 382	22 032	0,99
Lääne . . .	1 235	1 154	+81	1 297	1 123	+174	1 327	1 364	-37	1 300	1 207	+93	+1,32	17 600	34 131	18 640	0,94
Saare . . .	924	816	+108	1 070	807	+263	1 043	1 020	+23	1 044	879	+165	+3,21	14 204	24 165	12 981	1,09
Pärnu . . .	1 311	1 112	+199	1 347	1 130	+208	1 384	1 274	+110	1 356	1 181	+175	+2,35	18 101	36 734	19 379	0,93
Viljandi . .	999	1 012	-13	1 000	946	+54	1 096	1 173	-77	1 032	1 029	+3	+0,05	13 860	29 112	17 547	0,79
Tartu . . .	2 145	1 934	+211	2 279	1 937	+342	2 333	2 184	+149	2 282	2 019	+263	+2,15	30 570	60 897	30 860	0,99
Valga . . .	468	329	+139	472	374	+98	457	418	+41	468	383	+83	+3,21	6 163	12 732	6 912	0,89
Võru . . .	1 430	1 128	+304	1 473	1 154	+319	1 545	1 209	+330	1 492	1 169	+323	+4,15	20 502	39 208	18 037	1,14
Petseri . . .	1 582	932	+650	1 575	1 019	+556	1 681	1 136	+545	1 645	1 048	+597	+9,88	20 942	29 349	10 057	2,08
Kokku — Total	17891	16864	+1 027	18847	16730	+2 117	19626	19106	+520	19000	17538	+1 462	+1,31	261 926	581 948	272 197	0,96

indeks on üsna madal — vaid 0,90. Ainult Petseri ja Tapa rahvastiku koostis lubab oodata rahvastiku kasvu, kui seda ei tühistata nende linnade kasvamine maalt sisserännanud täiskasvanute arvel ja elutingimustel teiste suremuse ülekaaluga linnadele sarnastumine. Eraldi Nõmme kohta aga peab väitma, et seal eluvõime indeks on küllalt kõrge vaid väljast sissetulnud laste arvel (rinnalaste kodu, Tallinna lapsed jne.), kuna sündimus on seal suremusest väiksem, nii kui teistes linnades.

Kuna toodud erandid esinevad pealegi vaid maa arvel kasvamisvõimelisis väikelinnas, siis linnade kohta saavutatud tulemusi võib lugeda üldkehtivateks.

Sama võib väita üldjoonis ka maa kohta: pea kõikjal on seni sündimus ületanud suremuse; ainult Viljandimaal esinevad need pea tasakaalus, kuigi väikese suunaga suremuse ülekaalu poole. Kuid seda siiski vaid olevikus. Nii kui näitavad eluvõime indeksid, võib lähemas tulevikus oodata suremuse ülekaalu ka suuremas osas maades. Ainult Petseri-, Võru-, Viru- ja Saaremaal noorte, kuni 14. a. arv ületab 50 a. ja vanemate arvu; mujal aga on vahetõde kõikjal noorte kahjuks, mis tingitud madalast sündimusest. Seepärast, kui sündimus maades lähemal aastail ei tõuse, siis peagi suremus ületab sündimuse Viljandimaal järgi esmalt Valgamaal, siis Pärnumaal, Harju-

maal jne. — eluvõime indeksi suuruse järjekorras. Kõige kauem võib sündimuse ülekaal püsida Petseri- maal, kuigi ka seal sündimus langeb kiiresti ja on üsna madal noortes abieludes.

Selliste järelduste tegemist eluvõime indeksi alusel lubab maades tihe side rahvastiku loodusliku iibe ja rahvastikus noorte osatähtsuse vahel (korrel. koef. $r = +0,9577 \pm 0,0168$). Sest rahvastiku looduslik iive, kui sündimuse ja suremuse vahetõde, on siiski sõltuv peamiselt sündimuse määra; suremuse tase tingib seda tunduvalt vähem oma paratamatuse ja sideme tõttu inimese kestusega, kuna sündimuse määr võib muutuda siiski kergemini ja suuremas ulatuses. Seda tõendab rahvastiku iive ühesuunaline sõltumus sündimuse määra vahel tegureid. Nii leiame paigastike järgi (tab. 5) maarahvastiku loodusliku iive korreleeruvat, analoogiliselt sündimusele, järgnevalt:

Põllumajandusliku rahvastiku tihedusega 100 saagimaa üh. kohta	$r = +0,7536 (\pm 0,0508)$
Keskmise saagimaa üh. arvuga talundi kohta	$r = -0,5858 (\pm 0,0772)$
Talundite kapitaliga töötaja tal. pidaja perek.-liikme kohta	$r = -0,4788 (\pm 0,0906)$
Palgaliste %-ga talundite rahvastikus	$r = -0,4818 (\pm 0,0902)$
Kesk- ja kõrgema harid. isikute % rahvastikus	$r = -0,4057 (\pm 0,0981)$

Rahvastiku live maal 1928—33. a. paigastikkude järgi.
Accroissement de la population à la campagne d'après les régions.

5.	Arv Nombre	%/100
1. Hiiumaa	+74	+5,0
2. Saaremaa	+197	+3,9
3. Ruhnumaa	+1	+4,1
4. Haapsaluma	+37	+1,6
5. Ristimaa	+22	+2,6
6. Kullamaa	+6	+0,3
7. Tõstamaa	+5	+0,4
8. Jõopremaa	-17	-2,0
9. Vändramaa	+54	+3,0
10. Pärnu rannik	+48	+5,6
11. Killingimaa	+55	+2,7
12. Lellingimaa	+22	+1,6
13. Lellemaa	+64	+2,2
14. Kõrvemaa	+59	+1,6
15. Hagerimaa	+22	+1,2
16. Tallinnamaa	+23	+1,6
17. Lahemaa	+147	+4,5
18. Lavamaa	+194	+6,2
19. Alutaguse	+77	+4,7
20. Lohusumaa	+70	+3,0
21. Pelpsimaa	+40	+0,8
22. Sakalimaa	+17	+2,0
23. Valgamaa	+36	+1,2
24. Põitsamaa	-4	-0,4
25. Kursimaa	+232	+3,9
26. Suurkülamaa	+26	+0,9
27. Vooremaa	+116	+3,3
28. Põlvamaa	+182	+3,1
29. Ugala	+40	+3,5
30. Karulimaa	+114	+5,8
31. Haanjamaa	+82	+5,9
32. Lauramaa	+181	+8,0
33. Irboskamaa	+270	+11,3
Üldne — Gr. total	+2 493	33,+

Kuna ka suremus on sõltuv nimetatud tegureist samasuunaliselt kui sündimus, — seda suurel määral imikute ja väikelaste suremuse kaudu, — siis siin esitatud rahvastiku iibe sõltumuse koefitsendid on sündimuse koefitsientidest madalamad; kuid siiski on nad küllalt kõrged, et püsima jääks väide rahvastiku loodusliku iibe sõltumusest samust tegureist kui sündimus.

Sellest järeldub, et rahvastiku loodusliku iibe parandamine võib teostuda peamiselt sündimuse tõstmise teel ja seda eeskätt maal, kus elab enamik rahvastikust ja kus hea korralduse juures elutingimused peaksid võimaldama saavutada suremusest tõhusalt üleolevat sündimust, millist jatkaks nii linnade puudujäägi katteks kui rahvastiku üldarvu tõstmiseks.

Milliseks võiks kujuneda maa- ja linnarahvastiku arvuline vahetõrge rahvastiku üld-

iibe taustal, olevikus rahvastiku maalt linna siirdumise määra juures, näitavad järgnevad arvutuste teel saavutatud tulemused. Kuigi need täpsuselt jäävad taha suremustabeli alusel teostatud arvutustest, võib nendest siiski järeldada vajadust otsustavalt mõjutada seni kujunenud olukorda rahvastikus.

Arvestades ühelt poolt linnarahvastiku negatiivset iivet 1930—34. a. keskmisena 2,4⁰/₁₀₀ suuruses ja rahvastiku maalt linna siirdumist aasta kohta 1934—36. a. keskmisena 0,8% määral maarahvastiku arvust, võib oletavalt oodata linnarahvastiku arvu 1934. a. 323 tuh. (ehk 28,9% rahvastikust) vastu 1940. a. 356 tuh. (31,4%). 1945. a. 383 tuh. (33,8%), 1950. a. 408 tuh. (36,1%) ja 1955. a., s. o. ca 20 a. pärast 432 tuh. (38,6%).

Kuid siiski vaevalt võib pidada tõenäoiseks ka lähemas tulevikus 1935. ja 1936. a. rahvastiku linna-siirdumise kõrget määra, mis tõstis linnarahvastiku arvu 1936. a. talveks juba 341 tuh. peale; pigemini küll võib arvestada 1922—34. a. keskmisega, mis moodustas aasta kohta ca 0,4% maaelanike arvust. Tugedes sellele saavutame linnaelanike arvu ja % rahvastiku üldarvust (tab. lk. 154) tunduvalt tagasihoidlikuma: 1940. a. 348 tuh. (30,7%), 1945. a. 360 tuh. (31,7%), 1950. a. 371 tuh. (32,9%), 1955. a. 382 tuh. (34,2%), 1960. a. 392 tuh. (35,6%).

Nii selgub, et linnarahvastiku võimaliku kasvu arvutamine, võrreldes rahvastiku üldarvu kasvu arvutamisega, on palju ebakindlam. Ent siiski on selge, et linnadesse maalt rahvastiku siirdumine kestab ka tulevikus ja et see kindlasti ületab linnarahvastiku tavalise loodusliku kahanemise. Sellest järeldub, et rahvastiku iibe probleemi lahendus seab nõudeks: linnus senise loodusliku kahanemise, s. t. suremuse ülekaalu vähendamise, maal aga sündimuse ülekaalu tõstmise, mis on teostatav nii suremuse määra langetamise kui sündimuse määra tõstmise teel. Kuna aga esimene on siiski piiratud, eriti rahvastikus raugaelanike osatähtsuse kasvamise tõttu, siis peab rahvastiku üldarvu tõstmises langeb ikkagi sündimuse tõstmisele. Millisel viisil seda teostada, on rahvastikupoliitika praktiline probleem, milleks käsitletav uurimus on püstitanud vaid ülesandeid ja andnud materjale madala iibe põhjuste selgitamiseks.

B
126
167 11

RIIGI STATISTIKA KESKBÜROO VÄLJAANDED

LÜK A. EESTI DEMOGRAAFIA

Vihk	I. Haridus Eestis I	Lhk.	288+186, 1924.	Kr.	5.—
"	II. Sündivus, surevus, abieluv. ja rahvalikum. 1921—1923 a.	"	52+54, 1925.	"	3.—
"	III. Tervishoid Eestis	"	132+80, 1925.	"	5.—
"	IV. Rahvastik ja tervishoid	"	306, 1930.	"	8.—
"	Surmapõhjuste registreerimiskord ja rahvusvaheline surmapõhjuste nomenklatuur	"	4+128, 1931	"	1.30

EESTI MAJANDUS

Vihk	I. Väliskaubandus 1923 a.	Lhk.	20+72, 1924.	Kr.	2.—
"	II. Eesti sadamad, veeteed, kaubalaevastik ja laevasõit	"	102, 1925.	"	2.50
"	III. Raudtee, post, telegraaf ja telefon Eestis	"	64, 1925.	"	2.—
"	IV. Väliskaubandus 1924 a.	"	22+92, 1925.	"	3.—
"	V. Tööstus Eestis	"	80, 1926.	"	2.50
"	VI. Riigiraudteed 1924 a.	"	38, 1926.	"	2.—
"	VII. Väliskaubandus 1925 a.	"	109, 1926.	"	3.25
"	VIII. " 1926 a.	"	IV+106, 1927.	"	3.25
"	IX. Aktsiaseltside, osatühisuste ja ehitesteg. asut. äriselaud 1. I 1926	"	32+34, 1927.	"	2.—
"	X. Väliskaubandus 1927 a.	"	106, 1928.	"	3.25
"	XI. Eesti väliskaubandus 1928 a.	"	120, 1929.	"	3.50
"	XII. Väliskaubandus 1929 a.	"	152, 1930.	"	5.—
"	XIII. " 1930 a.	"	144, 1931.	"	5.—
"	XIV. " 1931 a.	"	140, 1932.	"	4.—
"	XV. " 1932 a.	"	124, 1933.	"	4.—
"	XVI. " 1933 a.	"	124, 1934.	"	4.—
"	XVII. " 1934 a.	"	120, 1935.	"	4.—
"	XVIII. " 1935 a.	"	120, 1936.	"	4.—

EESTI PÖLLUMAJANDUS

Vihk	II. Eesti põllumajandus II 1924	Lhk.	132, 1924.	Kr.	2.25
"	III. Loomapidamine Eestis 1924	"	17+105, 1925.	"	1.50
"	IV. Eesti põllumajandus 1925 a.	"	3+201, 1926.	"	3.—
"	V. " 1926	"	VIII+254, 1927.	"	3.—
"	VI. " 1927	"	VIII+207, 1928.	"	2.75
"	VII. " 1928	"	VIII+218, 1929.	"	2.75
"	VIII. " 1929	"	VIII+264, 1930.	"	3.50
"	IX. " 1930	"	VIII+239, 1931.	"	3.50
"	X. " 1931	"	VIII+222, 1932.	"	3.50
"	XI. " 1932	"	VIII+208, 1933.	"	3.—
"	XII. " 1933	"	VIII+280, 1934.	"	3.50
"	XIII. " 1934	"	VIII+168, 1935.	"	3.50
"	XIV. " 1935	"	VIII+172, 1936.	"	3.50

LÜK B.

1.	Üldrahvalugemise eelkõrte võtted	Lhk.	78, 1923.	"	2.—
2.	Sugemend vigaste laste kohta Eestis	"	164, 1923.	"	3.75
3.	II Riigikogu valimised	"	78, 1923.	"	3.—
4.	Eesti väliskaubandus 1921—1922	"	60+38, 1923.	"	2.50
5.	1922 a. üldrahvalugemise andmed				
	Vihk I. Rahva demograafiline koosseis ja korterilolud Eestis	Lhk.	88, 1925.	"	2.—
"	II. Üleriikiline kokkuvõte (tab.)	"	8+188, 1924.	"	4.—
"	III. Rahva tööala ja tihiskondline kihitus	"	88+84, 1925.	"	3.—
"	IV. Viru maakond	"	24+52, 1924.	"	2.—
"	V. Järva maakond	"	52+60, 1923.	"	3.—
"	VI. Harju maakond ja Tallinn	"	40+56, 1924.	"	3.—
"	VII. a) Lääne maakond	"	20+56, 1924.	"	2.—
"	b) Saare maakond	"	20+56, 1924.	"	2.—
"	VIII. Pärnu maakond	"	40+84, 1924.	"	3.50
"	IX. Viljandi maakond	"	36+84, 1924.	"	3.50
"	X. Tartu ja Valga maakonnad	"	40+92, 1924.	"	3.—
"	XI. Võru ja Põlva maakonnad	"	80+46, 1927.	"	3.—
6.	1922 a. üldrahvalug. andmete läbitõttam. plaan ja tabelite sisu	"	48, 1923.	"	1.—
7.	Asumaa majapidamised Eestis 1919—23 a.	"	46+60, 1924.	"	3.50
8.	1925 a. Põllumajandusliku üleskirjutuse andmed	"	4+219, 1926.	"	3.75
9.	Statistiline album, v. I. Maa ja rahv. (38 dia- ja kart. värv.)	"	1925.	"	6.—
	Statistiline album, v. II. Majandus (24 dia- ja kart. värv.)	"	1926.	"	6.—
	Statistiline album, v. III. Põllumajandus (fooniseid, fotod ja tekst)	"	112, 1928.	"	7.50
10.	III Riigikogu valimised	"	48, 1927.	"	1.75
11.	IV Riigikogu valimised	"	52, 1929.	"	1.75
12.	1929 a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmed, vihik I	"	XI+235, 1930.	"	7.50
13.	1929 a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmed, vihik II	"	IV+96+44, 1932.	"	3.—
14.	Eesti 1920—1930. Arvuline ülevaade (lühikõites)	"	XV+405, 1931.	"	7.—
15.	V Riigikogu valimised	"	52, 1933.	"	1.50
16.	VI Rahvaloenduse andmed:				
	Vihk I. Valdade rahvastik	"	IV+104, 1934.	"	3.—
"	II. Rahvastiku koostis ja korterilolud	"	VIII+152, 1935.	"	3.—
"	III. Tööhõlud ja leibkonnad	"	228, 1935.	"	5.—
"	IV. Käesolev väljaanne	"		"	

EESTI STATISTIKA KUUKIRI:

1922 a.	Nr.	1—11	hind kokku	Kr.	10.—	1930 a.	Nr.	98—109	hind kokku	Kr.	15.—
1923	"	12—21	"	"	15.—	1931	"	110—121	"	"	15.—
1924	"	22—33	"	"	15.—	1932	"	122—133	"	"	15.—
1925	"	34—45	"	"	15.—	1933	"	134—145	"	"	15.—
1926	"	46—61	"	"	15.—	1934	"	146—157	"	"	15.—
1927	"	62—73	"	"	15.—	1935	"	158—169	"	"	15.—
1928	"	74—85	"	"	15.—	1936	"	170—181	"	"	15.—
1929	"	86—97	"	"	15.—	1937	"	182 peale a	"	"	1.50

Aastatellimine Kr. 15.—